yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

temmuz 1978. 10

KAPİTALİZM ADINA YAPILAN DEVRİMCİLİKLER
naim yalın

SOSYALİST HAREKETİN BUGÜNKÜ DÜZEYİ VE TKP PROGRAMI
metin çulhaoğlu

ARJANTİN: EMPERYALİZMİN GÜDÜMÜNDE ASKERİ DİKTATÖRLÜK
gökalp kaya

FKP'NİN BOLŞEVİKLEŞMESİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER
danielle tartakowsky

LENİN'DEN ANILAR
clara zetkin

MÜRET TİBİNİ OSMANİ CEMİYETİ VE BUGÜN GAZETESİ
serigrafçı hasan usta

yurt ve dünya
BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

İÇİNDEKİLER

İnceleme / Araştırma

Naim Yalın • 7 • Kapitalizm Adına Yapılan Devrimcilikler
Metin Culhaoğlu • 21 • Sosyalist Hareketin Bugünkü Düzeyi ve TKP Programı
Gökalp Kaya • 33 • Arjantin: Emperyalizmin Güdümünde Askeri Diktatörlük
Danielle Tartakowsky • 53 • FKP'nin «Bolşevikleşmesi» Üzerine
Clara Zetkin • 76 • Lenin'den Anılar
Serigrafçı Hasan Usta • 86 • Mürettibini Osmani Cemiyeti ve Bugün Gazetesi

Eleştiri / Tanıtma / Tartışma

Mehmet Demiray • 95 • Yeni Konuklar
İlhan Akalın • 98 • Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi
Yılmaz Onay • 102 • «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü» ve İşçi Tiyatroları - Ajitprop Topluluklar
Ayşe Okutan • 110 • İşçilere Yönelik Yayınlar ve Sosyal - İşin Broşürleri

YURT VE DÜNYA

Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları

İki aylık Araştırma, İnceleme, Tartışma Dergisi

Sahibi: Türkiye İşçi Partisi adına Behice Boran ● Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Yavuz Ünal ● Yönetim ve Haberleşme adresi: Piyerloti Cad. 21/3 Cemberlitaş - İstanbul ● Fiyatı 30 TL. ● Yıllık Abone 150 TL. ● (Yurtdışı fiyat ve abone bedeli iki katıdır) ● Dizgi / Baskı: Kent Basımevi İstanbul

OKUYUCUYA

Yurt ve Dünya'nın onuncu sayısı, Naim Yalın'ın «Kapitalizm Adına Yapılan Devrimcilikler» isimli yazısıyla başlıyor. Bu yazısında Naim Yalın, 'İşçi sınıfı ideolojisinin toplumsal bilinçlenmede etkinleşmesini önlemek için burjuvazinin uyguladığı taktikler sadece MHP'nin desteklenmesi ile sınırlı kalmıyor, burjuvazi bu amaçla kendi ideolojisinin çeşitli sol gruplar ve çizgiler içindeki etkinliğini artırmak istiyor... Çeşitli sol çizgilerde burjuva ideolojisi karşımıza, 'revizyonizm' suçlamasını dilinden düşürmeyen, başkalarından farkının 'gerçek solculuk' olduğunu büyük bir 'iman gücüyle' yineleyen kılıflarda çıkıyor' diyor. Bu akımlar içinden maoculuğu ele alan Yalın, bunların, 'Türkiye'nin kapitalist bir ülke olmadığını, geri kalmış ülkelerde kapitalizmin varolamayacağını' ispatlama çabalarının arkasında, emperyalizmin bir sistem olduğunu gözlerden saklayıp, 'ileri kapitalist ülkelerdeki gelişmişlik düzeyine öykünerek, azgelişmiş ülkelerin 'ulusal ve bağımsız' bir kapitalist sistem içinde benzer bir düzeye ulaşabileceği rüyasını yaşıyorlar... Tüm çabaların sonunda, işçi sınıfı hareketini bölmeye çalışırken, emekçi kitlelerin de işçi sınıfıyla birlikte kapitalizme ve emperyalizme karşı gittikçe direnen bir güç haline gelmesini engellemeye çalışıyorlar... Böylece de burjuva ideolojisinin soldaki bir izdüşümü haline geliyorlar' diyor.

İkinci yazı, Metin Çulhaoğlu'nun. «Sosyalist Hareketin Bugünkü Düzeyi ve TKP Programı» başlığını taşıyor. Çulhaoğlu yazısında, TKP Programı'nda öngörülen ilkeler ve günümüz Türkiyesi için yapılan değerlendirmelerle, toplumumuzun nesnel tarihsel gelişimi arasındaki zıtlıkları ve kopukluğu belirtiyor. Ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmenin tamamen dış dinamiklere bağlandığını, emperyalizmle bütünleşme olgusunun ve sınıfsal çelişkilerin gözlerden saklanmaya çalışıldığını, bu çabanın da arkasında, 'İşçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çelişkilerin dışında, burjuvazinin kendi içinde varolduğu varsayılan kimi 'çelişki'leri, kendi önünün açılması için tek ve yeterli veri kabul etmek günahı yatıyor', diyor. TKP program ve yayınlarının ciddiyetten uzak olduğunu, gerçekler yerine efsanelerle uğraştığını, bu hareketin yeni MDD'cilik olduğunu açıklıyor.

Gökalp Kaya, «Emperyalizmin Güdümünde Askeri Diktatörlük» başlığını taşıyan yazısında Arjantin'i bugünkü duruma getiren ekonomik ve siyasal olayların geniş bir perspektifini veriyor.

Bu sayıda üç tarihsel belge yayınlıyoruz. İlki, Maurice Thorez Enstitüsü yayınlarından Cahiers D'histoire da yer alan D. Tartakowsky'nin «FKP Bolşevikleştirilmesi Üzerine Bazı Düşünceler». Bu yazıda, FKP'nin 1924'lerde İşçiler İçinde örgütlenme çalışması ve karşılaşılan zorluklar, bazı fabrika 'hücreleri'nin raporları ve M. Thorez'le Örgütlenme Bürosu'nda yapılan bir tartışma ele alınarak değerlendiriliyor. Tarihsel bir değerlendirme olduğu ve Fransa'daki işçi hareketinin bir kesitini vermesi açısından yararlı bir çalışma olduğu kanısındayız. Türkiye'deki politik yaşamda 'Batı Demokrasisi' denilen ve batı burjuvazisine atfedilen 'demokratik gelenek'in, işçi ve emekçi sınıflar tarafından nasıl söke söke alındığını göstermesi bakımından da oldukça öğretici bir yazı.

İkinci tarihi belge, Alman Komünist Partisi Merkez Komitesi üyesi Clara Zetkin'in 1920'lerde, 'kadın hakları' konusunda Lenin'le yaptığı bir söyleşi. Bu ya-

zıda, Lenin'in kadın hareketini proletaryanın sınıf mücadelesine ve devrime sıkı sıkıya bağlı bir perspektif içinde ele alan ve bu hareketi yönlendirmek için, kadın kitleleri içinde özel örgütlenmeyi savunan görüşleri yer alıyor.

Türkiye İşçi Sınıfının ilk örgütlerinden olan 'Mürettibini Osmani Cemiyeti'nin 1922 yılında 'Bugün' gazetesinde yayınlanan iki bildirisi üçüncü tarihi belge. Bu yazıları derleyen, ve yayına hazırlayan 'Serigrafçı Hasan Usta'nın da, bildirilerin de dilini değiştirmeyi uygun görmedik. Bu bildirilerden, elli yıl öncesinin 'Birlik ve Mücadele' çağrılarını duyuyor, 'sansür'ün işlevini görüyor, bildirilerin altına 'sosyalist' diye imza atıldığını ve 'Haftada bir gün tatil' mücadelesinden bugüne derinden bir mücadele bağı buluyoruz.

Eleştiri Tanıtma Tartışma bölümünde Mehmet Demiray Füruzan'ın son kitabı olan «Yeni Konuklar»ı değerlendiriyor.

İlhan Akalın, birinci baskısı 1965 yılında yayınlanan Dimitir Şişmanof'un, «Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi»nin 1978 de ikinci kez basılırken, yayıncının giriş bölümünde yer alan görüşleriyle, yazarın görüşleri arasındaki çelişkiyi vurguluyor.

Yılmaz Onay, iki kitap tanıtıyor. Kitaplar Aziz Çalışlar'ın «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü» ve İşçi Kültür Derneği yayınlarından «İşçi Tiyatroları ve Ajitprop Topluluklar» isimlerini taşıyor. Onay, her iki kitabı da 'Türkiye'deki toplumsal gelişmeleri, sınıf mücadelesinin gelişen düzeyini yansıtan bir ürün, olarak değerlendiriyor. Çalışlar'ın sözlüğünden örnekler, Türk Dil Kurumu'nca yayınlanan, «Tiyatro Terimleri Sözlüğü» ile karşılaştırılarak burjuvazinin bu alanlardaki çarpıtmalarına dikkati çekiyor. Ve her iki kitabın da kendi alanlarında çok önemli bir boşluğu doldurduğu açıklanıyor.

Ayşe Okutan ise, işçilere yönelik broşürler içinde, Sosyal - İş'in yayınlarını ele alarak değerlendiriyor. Sendikaların işçilere yönelik yayınlarının taşıdığı önem ve bu konudaki boşluklardan hareketle, sendika yayınlarının nasıl olması gerektiği üzerinde duruluyor. Bu konuda Sosyal - İş broşürleri ele alınarak olumlu ve kimi eksik yanları işaret ediliyor ve bundan sonraki yayınlara ışık tutacak eleştiriler yapılıyor.

YURT ve DÜNYA bu sayısıyla dördüncü cilde başlamış bulunuyor. Bu arada kitap ve dergi yayınları için kullanılan 3. hamur kâğıda yeni bir zam daha yapıldı. Resmî fiyatların dışında, esasen piyasada bulunmayan 3. hamur kâğıdın karaborsa fiyatları da görülmemiş ölçülerde yükselmekte. Burjuvazinin önemli ideolojik ve politik silahlarından olan günlük gazeteler, kâğıt fiyatları bakımından da sürekli olarak korunurken, kitap ve dergilere karşı alınan bu önlemlerle, işçi ve emekçi sınıfların kültürel yaşamının, ideolojik ve politik mücadelesinin önüne yeni engeller çıkarılmakta. Hiçbir hesaba sığmayan, dayanılmaz fiyatlarla kitap ve dergi çıkarmak ve bu yayınları okuyabilmek için, işçi ve emekçiler lokmalarını biraz daha küçültmek zorunda kalacaklardır. Başka bir deyişle, günlük basın dahil her türlü yozlaştırıcı ve saptırıcı yayınlar için yollar açılırken, işçi ve emekçilerin mücadelesinin önü bir kez de alınan bu önlemlerle tıkanmak istenmektedir. CHP iktidarı aldığı bu son kararla bir kere daha işçi ve emekçi sınıflara karşı ve büyük burjuvazinin yanında olduğunu göstermektedir.

Yurt ve Dünya'yı mücadelemizde her geçen gün daha etkin bir araç kılabilmek için, tüm okuyucularımızın katkılarını ve eleştirilerini beklediğimizi yeniden belirtelim.

Saygılarımızla.

YURT ve DÜNYA

İNCELEME ARAŞTIRMA

KAPİTALİZM ADINA YAPILAN DEVRİMCİLİKLER

Naim YALIN

Toplumca yaşadığımız olaylardan, en temel, en açık toplumsal gerçeklerden yola çıkar görünen soldaki bazı politik çizgilerin olabildiğince çeşitlendirilmiş politik sonuçlara ulaştıkları, aynı gerçekler üzerine oturtulmuş çok farklı yorumların olabildiğince bollaştırılmış bulunduğu bir ideolojik mücadele dönemi geçiriyoruz. Üstelik böylesine farklı görüşlerin kol gezmesi yaşadığımız toplumsal gerçekliğin karmaşıklığı, politik ortamın durgunluğu v.b. ile açıklanabilecek gibi de değil. Tersine, Türkiye ekonomi ile politikanın birbirine sımsıkı kenetli bütünselliğinin, birbirine karşıt sınıfsal çıkarların açıkça ve kalın çizgilerle ortaya serildiği bir dönem yaşıyor. Rahmi Koç «Devletimiz güçlü oldukça güçlüyüz,» derken Sabancı hükümetten «Ülke içindeki tüketim düzeyinin düşürülmesini ancak kendi üretim düzeylerinin yükseltilmesinin de sağlanmasını» istiyor. Yani söyleyebileceği kadar açık bir dille emekçi sınıfların yoksullaştırılmasını, buradan kendi sorunlarının çözümüne kaynak aktarılmasını ve ihracat yardımı yapılmasını talep ediyor. Bir zamanların «sosyal-demokrat işadamı» Ertuğrul Soysal «Ücretler dondurulmadan, sendikal çalışmaya makul sınırlar çizilmeden hiç bir şey yapılamayacağı,» «bunları gerçekleştirmeyen hükümetin sonunun hüsran olacağı» konusunda tehditler savuruyor. Emperyalist ülkelerin azgelişmiş ülkeler

üzerindeki mali boyunduruk örgütü Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) büyüme hızının düşürülmesi politikasını büyük bir ateşlilikle savunan Prof. Zeyyat Hatiboğlu, hükümetin enflasyonu önlemek için banka kredilerini daraltması durumunda «bankaların, devleti, hükümetin başına geçirecekleri»ni ifşa ediyor.

Politikanın ekonomiyle olan bağlarını gözlerden uzak tutmasını çok iyi bilen burjuvazi bugün artık bunu yapamayacak kadar bunalımlı bir dönem yaşıyor. Bu nedenle de varlığının topluma yüklediği ağır maliyetler karşısında ideolojisinin etkinliğini hızla yitirmekte olduğunu gördüğü için, vargücüyle toplumsal bilinçlenmenin işçi sınıfı ideolojisinde yoğunlaşmasını engellemeye çalışıyor. Burjuvazinin hiçbir kesiminin MHP'nin ırkçı ve faşist ideolojisine karşı çıkmamasının en önemli nedenlerinden birisini burjuvazinin, MHP'yi, bazı toplumsal kesimlerde uyanan bilinçsiz tepkilerin doğru bir sınıfsal bilince yönelişini durdurabilecek tek güç olarak değerlendirmesi oluşturuyor. Nitekim MHP de bu işlevini yerine getirebilmek için ideolojisini sömürüye-karşı anti-kapitalist cümlelerle süslü bir örtü altında gizlemeye büyük bir dikkat gösteriyor. Bu koyu örtü, MHP teorisyeni Agah O. Güner'in televizyon açık oturumunda açıkladığı «Kârdan vergi almayalım,» türünden görüşlerle ara sıra aralanmasa, burjuvazinin içinde bile bu solculuğu ciddiye alanlar çıkabilecek.

Ancak, işçi sınıfı ideolojisinin toplumsal bilinçlenmede etkinleşmesini önlemek için burjuvazinin uyguladığı taktikler sadece MHP'nin desteklemesiyle sınırlı bulunmuyor. Burjuvazi bu amaçla kendi ideolojisinin çeşitli sol gruplar ve çizgiler içindeki etkinliğini de arttırmaya uğraşıyor. Kuşkusuz bu etkinliğin yolu hiçbir zaman «sınıfsız toplum», «ulusca yekvücud olma», «mülkiyetin kutsallığı», «hepimizin aynı gemide olduğu», «müteşebbisiyet özgürlüğü» gibi burjuva ideolojilerinin doğrudan övülmesi biçiminde olmuyor. Tam tersine, çeşitli sol çizgilerde burjuva ideolojisi karşımıza «revizyonizm» suçlamasını dilinden düşürmeyen, başkalarından farkının «gerçek solculuk» olduğunu büyük bir «iman gücüyle» yineleyen kılıflarda çıkıyor.

Buraya kadar yazılanlardan burjuva ideolojisine solcu grupcuklar ve çizgiler içine sokulmuş «gizli ajanlar» aracılığıyla etkinlik sağlandığını savunduğumuz sanılmasın. Burjuvazinin bu alandaki başarısına böylelerinin katkısı bulunsa bile, burjuvazi başarısını temelde bu akımların işçi sınıfı hareketinin gelişimini yavaş bulacak kadar ateşli bir «devrimciliğe» ve «öncülüğe» yönelerek, bilimsel sosyalizmin pratiğinden ve teorisinden kopmuş olmasına borçlu. Çünkü bilinç belirli nesnel temeller üzerinde biçimlenir. İşçi sınıfı hareketinin dışına çıkan bir «devrimci» pratiğin bilimsel sosyalist bir bilinçle

bütünleşebileceğini beklemek safdillik olur. Bu «devrimci» akımın kendi bulunduğu yeri «öncü», «acilci» v.b. olarak nitelendirmesi, her satır başını «Marksizm - Leninizm» ile açması bu durumu zerrece değiştiremez: İşçi sınıfı hareketinin, bu hareketin içinde yer alan devrimci pratiğin dışında ,kapılar kendiliğinden ve ardına kadar burjuva ideolojisine açılır. Bilimsel sosyalist bilincin temellerini oluşturacak bir sınıfsal mücadele pratiğinin olmadığı her yerde kaçınılmaz olarak burjuva ideolojisinin sol görünümleri gelişir.

Günümüzde burjuva ideolojisinin, büyük bir «devrimcilik»le işçi sınıfı hareketinin dışına çıkan akımlar üzerindeki etkinliğini en somut olarak Mao'cular örnekliyor. Bu örnek aynı zamanda solda varolan farklı politik yorumların ve yargıların, sadece ekonomik ve politik çözümlemelerin yanlış yapılmasından, Bilimsel Sosyalizme ilişkin eksik ve bölük pörçük bilgilerden kaynaklanmadığını ortaya koyuyor. Evet, Mao'cu dergilerde çıkan yazılarda bütün bu eksiklikler ve yanlışlıklar var, ancak bütün bunlardan çok daha önemlisi, burjuva ideolojisinin kendi klasik savlarına ateş püskürülürken bile, dünyaya burjuva ideolojisinin şartlanmaları altında bakıldığı gerçeği var. Burjuva ideolojisinin kendisini «solculuk» içinde saklama biçimi ise en uç örnek olarak, yine Mao'culukta, Türkiye'de kapitalizmin olmadığı (dolayısıyla da burjuvazinin de, burjuva ideolojisinin de Türkiye'de egemen olamayacağı) biçiminde karşımıza çıkıyor.

Aylık Aydınlık dergisinin yayımlanan son sayısındaki bir yazının başlığında şöyle ilginç bir soru var: «Türkiye, Kapitalist Bir Ülke Olabilir mi?»[1] Bu yazıda kendisini gösteren dünya görüşünü en dolaysız biçimde ortaya koyabilmek, sorunun sadece Bilimsel Sosyalizmin cahili olmaktan değil, aynı zamanda dünyaya başka bir sınıfın gözleriyle bakmaktan kaynaklandığını gösterebilmek için eleştirimizde yapacağımız alıntıları aksi zorunlu olmadıkça, sözkonusu yazıyla sınırlandıracağız.

Sözkonusu yazı, bir başka Mao'cu grup olan Halkın Birliği'nin Türkiye'nin, Prusya yolunu izleyerek kapitalizme geçiş sürecini yaşadığı yolundaki tezini eleştirmek için yazılmış. Ancak her iki grup da, Türkiye'de kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu gerçeğini yadsıdıkları için, aralarında burjuva ideolojisinin etkinlik düzeyi açısından bir farklılık yok. (Bu arada her ikisi de, tüm Mao'cu grupların geleneğini izleyerek, birbirlerinin görüşlerini TİP'nin 'revizyonist' görüşlerine yakın olmakla suçlamaktan geri kalmıyorlar).

---

1 «Türkiye, Kapitalist Bir Ülke Olabilir mi?» Aydınlık, Mart 1978, sayı 85, s. 3 - 35.

YANLIŞ SORUYA VERİLEN YANLIŞ CEVAPLAR

Sözkonusu ettiğimiz tartışmanın odak noktasını «Türkiye Kapitalistleşebilir mi?» sorusu oluşturuyor. Birbirlerine kıyasıya savurdukları «revizyonizm» suçlamaları arasında böylesine ilginç bir ortak soruyu vargüçleriyle başkalarına da yaymaya çalışmaları, ister istemez, esas amacın verilen cevaplarda değil, sorunun kendisinde saklı olduğundan kuşkulanılmasını gerektiriyor. Ancak bu noktayı şimdilik bir kenara bırakırsak ortaya şöyle bir görünüm çıkıyor: H. Birliği, «bir ülkenin sadece sömürerek değil, sömürülerek de kapitalist gelişme gösterebileceği»ni belirterek (ki bu noktada diğer Mao'cu grupların eline bir koz verelim ve bu görüşü doğru bulduğumuzu söyleyelim), Türkiye'nin de «komprador kapitalizminin hakim olduğu bir kapitalist gelişme» geçirebileceğini savunuyor.[2]

Aydınlık (Halkın Sesi) ise bu görüşü «Emperyalizm çürüyen kapitalizmdir», «kendi ülkesinde bile üretici güçlerin gelişmesinin önündeki en büyük engel olan emperyalizm, ülkemizde kapitalizmi hakim hale getirebilir mi? Tasfiyecilere (yani H.B.'ne) göre, emperyalizm kapitalizmin gelişmesinin en son aşaması ve çürüyen kapitalizm değildir,» diyerek eleştiriyor.[3]

Kompradorluk gibi bir «ticarî aracılık ilişkisi»ni kapitalizm gibi bir «toplumsal üretim ilişkisi» ile özdeleştirebilmek, hattâ ona egemen kılmak bir bilim-dışılık örneği. Ülkemizdeki tüm kapitalistlerin (yani artık-değer elde etmek için satın aldıkları emek-gücünü kendi sahip oldukları makinaların başında çalıştıran sınıfın tüm üyelerinin) aynı zamanda komprador olmaları (yani yabancı kapitalist ülke şirketlerinin Türkiye'deki temsilcileri olmaları) gibi hayali bir durumu ele alsak bile bu durum, Türkiye'de «komprador kapitalizmi» biçiminde bir «üretim ilişkisi» olduğunu göstermez. Çünkü böyle bir «üretim ilişkisi» yoktur. Ele aldığımız hayali durum sadece Türkiye'de kapitalist üretim ilişkilerinin, emperyalizme kompradorluk aracılığıyla kurulmuş bağımlılığın yarattığı koşullar altında varolduğunu ve geliştiğini gösterir. Ayrıca tekstil, gıda, inşaat, dayanıklı tüketim malları gibi, kompradorluk anlamında yabancı şirket temsilciliğinin neredeyse hiç olmadığı üretim alanlarının, özel sektörün en gelişkin alanları olduğunu, tarımda ise kompradorluğun tümden sözkonusu olmadığını hatırlamak bile, Türkiye'de varlığı tümden yadsınamayacak olan komprador burjuvazinin kapitalizmin gelişmesini tekelinde tutacak güçde olmadığını anlamaya yeter. (Yanlış yorumlamaya olanak ver-

2 «Halkın Birliği», Sayı 8.
3 Aydınlık, a.g.m., s. 16.

memek için hemen burada, söylediklerimizin, Türkiye'de emperyalizme bağımlılığın son derece sınırlı olduğu anlamına gelemeyeceğini, çünkü kompradorluğun emperyalizme bağımlılığı oluşturan ilişkilerden sadece bir tanesi olduğunu belirtelim).

H. Birliği'nin ticarî temsilciliği üretim ilişkileriyle karıştırdığı görüşlerin karşısına Aydınlık bir başka yanılgı içinde çıkıyor: Kapitalizmin üretim güçlerini geliştirme yetisine göre belirlenen tarihsel nitelik konumunu kapitalizmin yeryüzünde yaygınlaşmasıyla birbirine karıştırıyor. Günümüz dünyasında petrolden demir-çelik üretimine, otomobilden ilaç sanayiine kadar pek çok üretim alanında kapitalizm, uluslararası tekellerin çıkarları tarafından belirlenen sanayi yapısı içinde, üretim güçlerini geliştirememekten kaynaklanan bunalımların sancısını çekiyor. Emperyalist ülke ekonomilerinin büyüme hızları büyük bir düşüş içinde. Verimlilik artışları duraklamış durumda. Ancak bütün bunlar kapitalizmin, yeryüzünün sosyalizm-dışı yörelerinde, üretim güçlerinin gelişimini emekçi sınıfların çıkarlarına açıkça aykırı geri bir düzeye mahkum ederek, **yaygınlaşmasını ve gelişmesini** engelleyemez. Çünkü kapitalizmin gelişmesi sermaye birikiminin büyüyen bir ölçekde gerçekleştirilmesine, üretim güçlerinin ileri düzeyde gelişimi ise, çağımızda, üretim güçlerinin sermayenin çıkarlarına hizmet etmekten kurtarılmasına bağlıdır. Kapitalizmin gelişmesinden doğru anlamda sözetmek, H. Birliği'nin yaptığı gibi kapitalizmin tarihsel plandaki ilericiliğini sürdürdüğünü öne sürmekle değil, sermayenin uluslararası düzeyde oluşturduğu **hareketin** gerici niteliğini ortaya koymakla yapabilir. Kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşması ve gelişmesi, sermayenin hareketinin kendine özgü toplumsal ilişkileri güçlendirmesi ile kapitalizmin gerici niteliğinin artması birbirine aykırı olgular değildir. Küçük bir örneği Türkiye'de otomobil sanayiinin gelişmesinden verelim. Türkiye'de sermaye birikiminin bu üretim alanına girilmesini sağlayacak düzeye gelmesiyle birlikte üç ayrı sermaye grubu birden otomobil üretimine başlamış, yan sanayide küçük parça üreticilerinden tamirhanelere kadar kapitalist üretim ilişkilerini yoğunlaştıran bir etki sağlamıştır. Ancak bu **gelişme** aynı zamanda kapitalizmin üretim güçleri üzerindeki gerici niteliğini de ortaya koydu. Şehir içi ulaşımına ayrılan zamanın alabildiğine arttırılması bahasına engellenen toplu taşımacılık, küçük ölçekli üretim birimleriyle parçalanan bir sanayi yapısının doğurduğu yüksek maliyetler, tüm toplumun yararına kullanılabilecek ekonomik kaynakların yüksek gelirli bir azınlığın kullanımına yöneltilmesi, geri bir verimlilik düzeyi bunun en somut kanıtlarıdır.

H. Birliği ve Aydınlık gibi Mao'cu grupların içine düştükleri karıştırmacaların kaynağı kapitalizmi kompradorların, emperyalistlerin v.b. iradelerine göre kurulabilen ve hareket eden bir düzen olarak görmelerinde yatıyor. Bilimsel sosyalizmin, kapitalizmi, içinde bulunduğu tarihsel koşullar altında ve kendi yasaları uyarınca büyüyen sermayenin toplumda, meta üretimi temelinde, oluşmasına yolaçtığı insanlararası ekonomik ilişkiler olarak açıklayan bulgularının karşısına burjuva ideolojisi «devrimci» idealizmle, iradecilikle çıkıyor. Bu «devrimci» idealizm pratikde, kapitalizmin artık ilerlemeye gücü olmadığı, dolayısıyla da azgelişmiş ülkelerde artık ona karşı savaşılmasına gerek kalmadığı, tam tersine bu güçden düşen düşmanla başka güçlü düşmanlara (Sovyetler Birliği'ne ve işçi sınıfı hareketine) karşı ittifak yapılabileceği görüşünü savunan bir karşı-devrimcilikle somutlanıyor.

EMPERYALİZMİN AZGELİŞMİŞ ÜLKELERLE İLİŞKİSİ SADECE SÖMÜRGECİLİK BİÇİMİNDE MİDİR?

Görünümdeki bazı olgulara dayanmakla yetinen tanımlamalarla yola çıkmak, **istenilen** yargıya varmayı önceden garantilemenin en kestirme yolu. Aydınlık'ta yer alan «Emperyalizm bir avuç ülkede muazzam miktarlarda sermaye birikmesidir»[4] gibi ilginç tanımlamaların nedeni de bu olmalı. Daha önce Stalin'den verilen bir alıntıya dayanılarak yapıldığı izlenimi uyandırılan bir tanımlamada, alıntının, ekonomik süreci belirleyen (yani alıntıda mutlaklaştırılabilecek tek olgu olan hareketi belirleyen) «kapitalizmin... bir dünya sistemine dönüşmesi»[5] kısmı atlanıyor da, bu hareketin demografik ve coğrafî açıdan betimlemesini veren «bir avuç ülke» kısmı alınıyor, nedeni belli değil. Her «muazzam miktarlarda» sermaye birikimi (örneğin günümüz Kuveyt'inde ve diğer petrol şeyhliklerinde) emperyalizme mi yol açıyor? Emperyalizmin gerçekte bu cümlecikle tanımlanamayacağı çok açıktır. Çünkü emperyalizm, kapitalist gelişme sürecinin belirli bir gelişme aşamasındaki ülkelerin «muazzam miktarlara» ulaşan sermaye birikimini genişleyen bir yeniden-üretim sürecinde büyütebilmek için, üretim tarzları ya da gelişme düzeyleri daha geri ülkeler üzerinde, kurdukları ekonomik sömürü ilişkileridir.

Yani emperyalizmin temel amacı, «muazzam miktarlara» ulaşarak atıl kalan sermayeyi, azgelişmiş ülkelere ihraç ederek, kullanabilmek değil, kendi sermaye birikim süreçlerini azgelişmiş ülkelerin ekonomik kaynaklarının sömürülmesiyle büyüyen bir üretim ölçeğin-

4 Aydınlık, a.g.m., s. 17.
5 Stalin, Leninizmin Sorunları, Sol Yayınları, s. 27.

de sürdürebilmektir. Ayrıca sermaye denince Mao'cular ne anlıyorlar bilinmez ama, sermaye demek birikmiş para, altın ya da başka zenginlikler demek değildir. Sermaye kavramı sadece üretim sürecinde yer alan parayı kapsar. Ayrıca bu paranın üretim sürecl içinde dönüştüğü üretim araçları, ham maddeler, emek-gücü (üretimdeki) ve nihayet satılmak üzere üretilen mallar da sermayedirler. Dolayısıyla «sermaye ihracı» sadece azgelişmiş ülkelere verilen borçları, buraların ham madde kaynaklarını işletebilmek için yapılan parasal yatırımları kapsamaz. Sermaye ihracı tüketim malları ve üretim araçları biçiminde de yapılabilir. Azgelişmiş ülkelerdeki üretim düzeyinin yükselmesine, sermaye birikiminin artmasına, kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşmasına bağlı olarak emperyalist sermaye ihracının aldığı genel biçimler de bunlardır. Azgelişmiş ülkelerdeki bu gelişme, emperyalist güçlerin tek taraflı iradeleriyle değil, çok uzun bir sürede de olsa, kapitalist sermaye birikiminin ve kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesiyle gerçekleşmiştir. Ancak sermayenin azgelişmiş ülkelerdeki çıkarları, emperyalist ülkelerin bu gelişmeyle birlikte yeniden biçimlenen çıkarlarıyla genelde ister istemez bütünleştiği için de, azgelişmiş ülkelerde kapitalizm, kendisinden daha ileri düzeyde olan emperyalizme bağımlıdır.

Ancak emperyalizmi, sermayelerini yatıracak yer bulamayan «bir avuç» ülkenin azgelişmiş ülkelere zorla yaptıkları bir sermaye ihracı olarak değerlendiren Mao'cular **«kapitalist dünya sistemi»** olgusunu da çarpıtıyorlar. «Bu sermayeyi kullanmak için emperyalist devletlere kendi pazarları çok dar gelmektedir. Dolayısıyla geriye tek yol kalmaktadır: Büyük miktardaki sermayenin öteki ülkelere ihraç edilmesi. Emperyalist devletler, yaşayabilmek ve rakiplerini altedebilmek için ,biriken bu sermayeyi ihraç etmek zorundadırlar. Aksi halde, gelişmeleri ve yaşamaları imkânsızdır. Bu bakımdan emperyalistler, sömürgelere ve yarı-sömürgelere her zamankinden çok daha fazla muhtaçdırlar.»[6] Dikkatsiz bir biçimde okunursa oldukça inandırıcı da gelebilecek bu açıklamaların tek kusuru yanlış olması. Emperyalizm çağında, bu ülkelerde, sermayenin kendi ulusal sınırlarına dar geldiği doğrudur. Ancak bu kabına sığamama olgusu, bu ülkelerde sermayenin çok «bollaşmış» olmasının sonucu değildir. Bu olgu, sermaye birikimine bağlı olarak büyüyen toplumsal üretim ölçeğini, ham madde temininden üretilen malların satışına kadar, varolan tüm süreçlerde uluslararası bir üretim örgütlenmesine kavuşturmanın bir zorunluluk durumuna gelmesinin sonucudur. Bunu gerçekleştirebilmek için az-

6 Aydınlık, a.g.m., s. 20. Yukarıda verilen emperyalizm tanımının devamı.

gelişmiş ülke kaynaklarına elkoymaktan, «komprador» burjuvazi aracılığıyla kendi mallarını bu ülkelerde satmaya, bu ülkelerde gelişen kapitalizmi geleneksel üretim alanlarına yönlendirerek buralarda kendi ileri teknolojili ürünlerini satınalma gücü yaratmaya, bağımlı bir sanayileşmenin içerdiği çeşitli olanaklardan yararlanarak kendisine artık-değer aktarabilmek üzere bu ülkelerde sınai nitelikli üretim ve kâr alanlarının oluşumunu biçimlendirmeye kadar her türlü süreç, emperyalizmin genel çıkarlarına uygundur. Bu süreç içinde biçimlenen yerel sermayenin ve kapitalizmin çıkarları da emperyalizmle işbirliğine uygundur. Bu nedenle azgelişmiş ülkelerde emperyalizm ve kapitalizm, tekil tekil bakıldığında hemen her alanda birbirleriyle çelişkileri olan, ancak genelde birbirinden kopamayacak kadar bütünleşmiş bir birlik oluştururlar. Bu birliğin oluşmasıdır ki, bağımlı kapitalist ülkeleri emperyalist ülkelerin çıkarlarına, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerden çok daha fazla uygun duruma getirmiş, emperyalist ülkeleri sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşmasını engellemekten vazgeçirmiştir. Ayrıca verdiğimiz alıntıda öne sürüldüğünün tersine ve gerçekte kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasının bir sonucu olarak doğan pazar bunalımlarını engellemek açısından azgelişmiş ülkelere sermaye ihracı son derece yetersiz bir kanaldır. Uluslararası sermaye hareketlerine bakarsak bunların çok büyük bir yüzdesinin emperyalist ülkelerin kendi aralarında gerçekleştiğini görürüz. Sadece sermaye ihracının değil dünya ticaretinin de en büyük bölümü gelişmiş kapitalist ülkeler arasında yapılmaktadır.

Bütün bu çarpıtmaların gerisinde kuşkusuz Mao'cuların varmak istedikleri sonuç yatıyor: «Sermaye ihracının esas yönü, ülkemizde bağımsız bir kapitalist gelişmeyi baltalaması ve kapitalizmin hakim olmasını önlemesidir.»[7] Yani, a) Emperyalizm çağında emperyalizmden bağımsız bir kapitalist gelişme olanaklıdır (kapitalizm bir dünya sistemi durumuna gelmemiştir), b) Madem ki, Türkiye emperyalizmin etkisi altındadır, o halde Türkiye'de kapitalizmin egemen üretim biçimi durumuna gelemez. (Gelemediğine göre kapitalist sömürü düzenine, ücretli emek köleliğine, kapitalist «mülkiyetin kutsallığına», sermayenin «müteşebbisiyet özgürlüğü»ne karşı mücadele etmek de hayali bir düşmanla mücadele etmek olur). Sonuç : Emperyalizm'den kurtulmak istiyorsak ülkemizde «bağımsız» bir kapitalistleşme için mücadele etmeliyiz. —Biz de zaten yazımızın başında Maoizmi burjuva ideolojisinin soldaki izdüşümü olarak nitelendirirken bunu kastediyorduk.—

7 Aydınlık, a.g.m., s. 17.

Bu arada Türkiye'de kapitalizmin olamayacağını kanıtlamak için şaşırtıcı akıl yürütmeler yapılması da unutulmuyor. Önce Lenin'den bir alıntı yapılıyor: «Kapitalist bir ulus dış pazarsız yapamaz.» Mao'cular alıntıyı bu kadarda tutmak zorundalar. Çünkü Lenin, aynı metinde şöyle devam ediyor: «Kapitalist bir memleket için dış pazara sahip olmak zorunluluğunu tayin eden şey... kapitalizmin devlet sınırları dışına taşan, geniş ölçüde gelişmiş bir ticaret eşyaları **tedavülünün** (dolaşmanın - N.Y.) sonucu olarak görünmesi (belirmesi - N.Y.) olayıdır. Onun içindir ki, dış ticareti olmayan kapitalist bir millet tasavvur etmek mümkün değildir; böyle bir millet de yoktur zaten.»[8] Üstelik Lenin bu cümleleri kapitalizmde artık-değerin elde edilmesinin o dış pazar gerektirdiğini savunan görüşleri **eleştirmek,** kapitalizmde artık-değer üretiminin (kapitalist sömürünün) dış pazarlarla açıklanamayacağını ortaya koymak için yazıyor. Ama ne önemi var? Aydınlık, Lenin'i, kendi görüşlerine inandırıcılık sağlamak için kullandıktan sonra devam ediyor: «Ülkemiz, bırakalım dış pazar bulmayı, kendisi emperyalistlerin pazarı durumundadır. Emperyalizm çağında, Türkiye gibi bir ülkede kapitalizmin hakim hale geldiğini iddia edenler, bu gelişmenin hangi sömürgelerin sırtından gerçekleştiğini göstermek zorundadırlar. Çağımızda kapitalist bir ülke olmakla emperyalist bir ülke olmak, aynı şeydir.»[9] Buradaki yanılışları kısaca belirtelim: Evet, Türkiye emperyalizmin pazarı olma durumundadır, ama aynı zamanda, her ülke gibi, ihracatı olan bir ülkedir ve bu ihracat, örneğin bir tekstil sanayiinde, Avrupa ülkelerini rahatsız edebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Ancak bundan çok daha önemlisi bir ülkede kapitalist üretim ilişkilerinin egemen duruma gelebilmesi için, kesinlikle ve hiç bir şekilde ,sırtına binilecek bir sömürge bulma zorunluluğu yoktur. Sermayenin artık-değer üretimiyle büyütülmesi herşeyden önce iç pazarda gerçekleşir ve gelişir. Kapitalizmin, 1776'ya kadar kendisi bir sömürge olan Kuzey Amerika'daki gelişimi bunun en somut örneğidir. Emperyalizm, kapitalizmin son gelişme aşaması olduğu için «çağımızda kapitalist bir ülke olmakla emperyalist bir ülke olmak aynı şey» değildir, ama kapitalizmin bir dünya sistemine dönüştüğü çağımızda azgelişmiş ülkelerde kapitalizm emperyalizmle bütünleşmiştir ve bu kapitalizme karşı mücadele etmeden emperyalizme karşı mücadele etme olanağı yoktur.

Ancak bütün bunlar, Mao'cuların düş görerek, dünyayı değil ama, kendi «devrimcilik»lerini değiştirmelerini, burjuvazi adına «vatan kur-

8 Lenin, Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi, Payel Yayınları, s. 52.
9 Aydınlık, a.g.m., s. 18.

tarma» şampiyonluğu yapmalarını engellemez: «Ülkemizde milli kapitalizm ve üretici güçleri, emperyalizmin zıddı olan bu güçler geliştirmektedir.»[10] «Bu güçler»in ne oldukları konusuna gelince Aydınlık bunu, Leninizmin Sorunları'ndan bir alıntı yaparak dolaylı olarak belirtmeyi tercih etmekte: «Emperyalizm, bu ülkeleri sömürürken, buralarda demiryolları, fabrika ve yapımevleri, sanayi ve ticaret merkezleri kurmak zorundadır. Bu 'politika'nın kaçınılmaz sonuçları, bir proletarya sınıfının ortaya çıkması, yerli aydınların yetişmesi, ulusal bilincin uyanması, kurtuluş hareketinin güçlenmesidir.»[11] Kısacası, Aydınlık açıkça «ülkemizde proletarya sınıfı milli kapitalizmi geliştirmekle, ülkemizi gelişmiş bir kapitalist ülke haline getirmekle yükümlüdür,» demek yerine sömürge ülkelerde, proletarya sınıfının yeni yeni belirmeye başladığı evreyi değerlendiren bir alıntı vermeyi tercih ediyor. Ancak, gelişmiş kapitalist ülkelerde bile proletaryanın «ulusal kapitalist» sömürüye karşı değil, işçi sınıfı partilerine karşı mücadele etmesini isteyen Mao'cuların, Türkiye'de de, «sermaye sahipleri ile işçilerin aynı ortak amaçlar etrafında bütünleşmeleri gerektiği»ni savunan burjuva ideolojisini benimsemiş olmalarını doğal karşılamamız gerekiyor. Bu görüşü «solculaştırmak» için verilen alıntıda milli burjuvaziden söz edilmemiş bile olsa!

Aydınlık bu görüşlerini yaygınlaştırmaya çalışırken egemen sınıfları tümden olumlu göstermemek, egemen sınıflar arasında birkaç umacı yaratıp emperyalizme bağımlılığın ve toplumsal sömürünün tüm suçunu bunlar üstüne yıkmak zorunda. Bunlardan birisi «komprador burjuvazi»: «Kompradorların menfaatleri milli burjuvaziyle zıtlık içindedir. Onların menfaati, ülke içinde milli sanayinin ve gelişmenin engellenmesindedir. Çünkü onların kâr kaynağı emperyalist burjuvazinin ürettiği malların ülke içinde satılmasıdır.»[12] Komprador burjuvazinin hiç bir üretken faaliyetin gelişmesine katkısı olmayan, ülkenin sırtından geçinen, aracı, asalak bir burjuvazi olduğu doğrudur. Menfaatleri bu aracılık faaliyetinin devam etmesinde, dolayısıyla ülke içinde sanayinin gelişmemesindedir. Ancak komprador burjuvazinin bir ekonomi içindeki yeri ve ağırlığı hiçbir şekilde «mutlak» değildir. Ülke içindeki sermaye birikiminin onlar dışında da gelişmesi önceden ithal edilen birçok malın ülke içinde üretilmesini olanaklı duruma getirir. Bu durum komprador burjuvaziyi, artık-değerle beslenen bir sınıf olarak yaşamaya devam edebilmek için, bu üretim faaliyetlerine katıl-

10 Aydınlık, a.g.m., s. 18.
11 Stalin, Leninizm'in Sorunları, s. 12.
12 Aydınlık, a.g.m., s. 22.

maya, yani kompradorluktan sanayi burjuvaziliğine geçmeye zorlar. Başlangıçda bu gelişme büyük ölçüde, dışarıdan ithal edilen parçaların ülke içinde monte edilmesi (yani kompradorluk niteliğinin ağır basmaya devam etmesi) biçiminde sürse bile, gelişen kapitalist üretimin rekabeti karşısında, zamanla ülke içi üretime geçiş kaçınılmaz olur. Koç sermayesi bunun en açık örneğidir. Bu gelişme sonucunda ne komprador burjuvazinin ne de sanayi burjuvazinin içindeki kompradorluk ilişkilerinin yüzde yüz tasfiye olacağını öne sürmüyoruz. Tam tersine kapitalizmin emperyalizme bağımlı bir biçimde, onunla bütünleşerek gelişmesi azgelişmiş ülkelerde kompradorluğa hiç bir zaman yüzde yüz tasfiye olmama özelliğini kazandırır. Ancak, bu gelişmeler sonucunda kompradorluk, kendisine transfer edilen artık-değeri ülke içindeki kapitalist üretimden sağlama durumunda kalır ve emperyalizmle olduğu gibi gelişen kapitalizmle de bütünleşir. Emperyalizme bağımlı kapitalizmin bir parçası olarak sömürü ve bağımlılığın tek sorumlusu olmaktan çıkar. Niketim, Aydınlık bile, kör gözüme gelişen bu olguları tümden yadsıyamıyor: «Üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda artık kompradorların değil, milli burjuvazinin sesi yükselmektedir. Ülkemizde de, büyük burjuvazinin bazı kesimleri, emperyalizmle çeşitli derecelerde ilişkiler içinde olmakla beraber, gene de, ülkemiz içinde yerli bir temele sahiptir.»[13]

Bu Mao'cu beylere sormamız gerekiyor: Neden komprador burjuvaziye karşı çıkıyorlar da, «emperyalizmle çeşitli ilişkiler içinde» olan ve kompradorları bastıracak kadar güçlü bir sese ve temele sahip bulunan büyük burjuvaziye karşı değiller? «Bizde işçisi, köylüsü ve milli burjuvazi de dahil olmak üzere, millet emperyalizm ile karşı karşıyadır,» diyebilmek, «dış tehlikeler», «kökü dışarda iç düşmanlar» umacasıyla emekçileri «sınıfsız, yekvücud bir toplumda» yaşadıklarına, «sınıf mücadelesinin sonunun felâket» olacağına inandırmayı amaçlayan burjuva ideolojisine solda etkinlik sağlamak için mi?

Sermaye sınıfının, artık-değer üretiminin yaygınlaştırılıp derinleştirilmesinden yana olan temel çıkarlarının Türkiye ekonomi-politikası açısından hiçbir belirleyici önem taşımadığını savunma kaygusu, Mao'cuları, ekonomimizde olup biten her gelişmenin nedenini bütünüyle dış nedenlere bağlamaya itiyor. Bu işgüzarlık emperyalizmin Türkiye ekonomsii üzerinde varolan etkilerini mutlaklaştırarak, ekonominin (emperyalist etki olsun olmasın kapitalist üretim ilişkileri içinde yoğunlaştıran) kend iç dinamizmini sonuçta bir hiçe indirgiyor: «Ulusal pazarımız, Batı Avrupa burjuvazinin gerek serbest rekabetçi,

13 Aydınlık, a.g.m., s. 22.

gerekse tekelci dönemlerindeki **dış pazar** ihtiyacının zorlaması sonucu kurulmuştur... Bugün de ulusal pazarımız büyük sanayi rejiminin, sanayi sermayesinin filan değil, doğrudan doğruya **emperyalizmin** denetimi altında bulunmakta, emperyalist dünya sisteminin bir parçasını oluşturmaktadır.»[14] Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkiye ekonomisi gerçekten emperyalist-kapitalist dünya sisteminin bir parçasını (aynı kapitalist üretim ilişkileri içinde olan, ama yeryüzünün kapitalist ekonomileri arasında gerçekleşen uluslararası işbölümü ve uluslararası müdabele ilişkileri altında sömürülen bir parçasını) oluşturmaktadır. Ancak emperyalizmle bu **bütünleşme** emperyalist ülkelerin Türkiye'de pazar «kurmaları» sonucu gerçekleşmemiştir. Çünkü mahallelerde esnafın tezgâh açması gibi ulusal pazar kurulmaz. Mübadele edilen mal hacmi demek olan pazar bir ekonomide emek verimliliğinin ve toplumsal işbölümünün gelişmesiyle büyür. Emperyalizmin yaptığı «pazar kurmak» değil, varolan pazarlara girmek, bu pazarları kendi çıkarları için kullanmak ve yönlendirmektir. Emperyalizmin azgelişmiş ülkelere yaptığı tüketim malı ve üretken sermaye (üretim araçları) ihracını arttırabilmesi, bu ülkelerde pazar hacmini büyütecek ekonomik gelişmelerin (üretim ve verimlilik artışlarının) gerçekleştirilmesine bağlıdır. Aksi halde, azgelişmiş ülke, bu ihracatın karşılığını ödeyemez, iç pazarlarında ithal edilen malların satışını, üretim araçlarını kullanımını sağlayamaz. İşte azgelişmiş ülkelerde kapitalizmin emperyalizmle olan çıkar bağlılığı bu temel üzerinde oluşur. Türkiye'de olduğu gibi, kapitalist üretimin gelişmesi bir yandan sermaye sahiplerine sermayelerini artık-değer üretimiyle büyütme olanağı sağlarken, diğer yandan da emperyalist ülkelerin bu pazarlara avantajlı koşullardan mal satabilmelerini ileri teknoloji ile üretilen tüketim malları, üretim araçları, üretimde kullanılan temel maddeler, yarı-mamul girdiler, kimyevî ham maddeler v.b.). Yabancı sermaye yatırımlarıyla bu pazarlarda kendilerine kâr alanları açabilmelerini sağlar.

Bu süreç hiç bir şekilde az gelişmiş ülkelerdeki sermaye birikiminin gerekleriyle emperyalizm arasında çıkar çelişkilerinin doğmasına yol açmaz mı? Kuşkusuz ki açar. Çünkü kapitalizmin geliştiği ve büyüdüğü her ekonomide kaçınılmaz olarak eşitsiz gelişme yasasının sonucu olan ekonomik bunalımlar ortaya çıkar. Türkiye'de olduğu gibi bazı üretim alanlarında sermaye grupları arasındaki rekabet toplam üretim kapasitesinin iç talep düzeyinin çok üstüne çıkmasına yol açarken (örneğin, buzdolabı, televizyon gibi daya-

14 Aydınlık, a.g.m., s. 25.

nıklı tüketim mallarında olduğu gibi), bazı üretim alanlarının da diğerlerine göre çok geri kalmasına yol açar (örneğin, enerji üretiminde, kimyevi ara malları üretiminde, makina üretiminde, elektronik ara malları üretiminde v.b. olduğu gibi). Özellikle birinci tür pazar bunalımlarında yerel sermaye grupları atıl kapasite artışlarını ve kâr oranlarındaki düşüşleri önleyebilmek için kendilerine avantajlı koşullardan ihracat olanağı sağlanmasını, iç pazardaki benzer ithal mallarının ülkeye sokulmamasını talep etmeye başlarlar. Ve üstelik, eğer emperyalist ülkeler de, benzer nedenlerle ortaya çıkmış ekonomik bunalımlar içindelerse, az gelişmiş ülke kapitalistleriyle emperyalizm arasındaki çelişkiler önem kazanmaya başlar. (Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleriyle iplik üreticisi «kapitalistlerimiz» arasındaki çelişkilerin son yıllarda yoğunlaşması; Profilo, Arçelik gibi büyük üreticilerin kaçak yabancı buzdolabı satışının önlenmesi için hükümeti önlem almaya zorlamaları gibi). Ancak bu çıkar karşıtlıkları, üretim güçlerinin gelişimini kilitleyen gerici bir ortaklığın yapısı içinde, bu ortaklık temelini hiç bir koşulda yıkmamak üzere gelişen çıkar pazarlıkları niteliğindedirler. Bu çekişmeler «yorgan gitti kavga bitti,» deme olasılığı karşısında güçlü bir ekonomik, politik ve askeri birliğe dönüşür. Ayrıca, bu çelişkiler Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerdeki **kapitalist sistemlerle** emperyalizm arasında değil, tekil üretim alanları içinde, bu alanlara yatırım yapmış **sermaye grupları** arasında ortaya çıkar. Bu tür çıkar çelişkileri aynı ülkenin sermaye grupları (örneğin Koç grubuyla Sabancı grubu) arasında da ortaya çıkıp, gelişebilir. Ancak bu celişkinin gelişimi hiç bir şekilde sermaye gruplarından birisini, kendi varlığının ve gelişiminin önkoşulu olan sömürü sistemini ortadan kaldırmaya yöneltmez. Az gelişmiş ülke kapitalizmleriyle emperyalizm arasındaki çelişkiler daha derin bir yoğunlaşma gösterseler bile, az gelişmiş ülkelerin büyük sermaye grupları da dünya kapitalist sisteminin dışında kalan bir ülkede varolmaya devam edemiyeceklerini, hiç bir koşul altında, unutmayacaklardır. Ülke içinde kapitalist sömürü düzeninin korunması ancak uluslararası düzeyde dünya kapitalist sistemine, emperyalizme bağımlılıkla sağlanabilir. Kapitalist sistemler arası bu ortak temel çıkar (sömürü düzeninin ülkede ve yeryüzünde korunması) tekil kalan bazı üretim alanlarındaki çıkar çekişmelerinden çok daha köklü, yaygın ve belirleyicidir.

Bütün bu olguları kabul etmek zorunda kalmamak için Mao'cular, Türkiye'de ve diğer az gelişmiş ülkelerde, kapitalizmin varolamıyacağını, gelişemiyeceğini savunmak zorunda kalıyorlar. Az gelişmiş ülkelerle gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki büyük gelişmişlik

farklılıklarını söylediklerine kanıt olarak gösteriyorlar. Kapitalizmin, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete ve ücretli emek düzenine dayanan bir toplumsal artık-değer üretimi olduğunu, bu üretim biçiminin çeşitli ülkelerdeki farklı gelişme düzeylerinin ülkenin kapitalist olup olmamasıyla bir ilişkisi bulunmadığını unutmuş görünüyorlar. Böylece de, burjuva ideolojisinin soldaki bir uzantısı durumuna geliyorlar. Kapitalizmin ileri kapitalist ülkelerdeki gelişmişlik düzeyine öykünerek az gelişmiş ülkelerin «ulusal ve bağımsız» bir kapitalist sistem içinde benzer bir düzeye ulaşabileceği rüyasını yayıyorlar. Kendi yaşam pratiklerinde kapitalizmin yalın gerçekleriyle karşılaşarak bilinçlenme sürecine giren emekçi kitlelerin ve orta sınıfların işçi sınıfı hareketine katılmasını, kapitalizme ve emperyalizme karşı sonuç alıcı bir mücadele veren sınıfsal bir güç haline gelmesini engellemeye çalışıyorlar. İşçi sınıfı hareketinin pratiğinden kopan bir devrimciliğin nesnel planda son durağı, daha iyi bir kapitalist sömürü düzenini savunmak oluyor. Bunu yapanlar yaptıkları işi kendi bilinçlerinde «gerçek devrimcilik» olarak değerlendirseler de pratikte bundan yararlanan burjuvazi oluyor ve bu sadece Maocuların kaderi de olmuyor. Tüm sapkın akımların etkilerinin sonuçları bu oluyor.

Sosyalist Hareketin Bugünkü Düzeyi ve TKP Programı

Metin ÇULHAOĞLU

«Anakronizma» diye bir frenkçe sözcük vardır. Kısaca şu anlama gelir: Belirli bir tarihsel kesite özgü olguları ya da şahısları, bambaşka bir tarihsel kesite yerleştirmeye çalışmak. Örneğin Jül Sezar'ın «Sovyetler Birliği'ne açtığı savaşı» anlatan bir roman yazarsanız, bunda anakronizmanın daniskası vardır. Keza Don Kişot ve Şanso Panso'yu bir uzay gemisine bindirip evrenin derinliklerine gönderirseniz, «tatlı» bir anakronizmadan yararlanmış olursunuz.

Anakronizmanın tatlısı, hikayede, romanda, sinemada ve kişisel sohbetlerde olabiliyor. «Nasıl olurdu» diye düşünüp gülmek, hoşça vakit geçirmek için. Ama sosyalist harekette, sınıf mücadelesinin acımasız koşullarında anakronizmalara, hele hele ilkellerine hiç mi hiç yer olmaması gerekir. Sosyalist harekette, bugünün ve yarının hedeflerini yarım yüzyıl öncesine yapılan «geri dönüş»lerle saptamaya çalışmak, yarım yüzyıl öncesinin kimi koşullarını, yarım yüzyıl önceki konumlarında olduğu gibi günümüze de taşımak kimseye bir şey kazandırmıyor. Belki kısa bir süre için «sihir» söz konusu olabiliyor. Kabul. Belki kimi olgular mistik bir bulut ile sarılıp çekicilik sağlayabiliyor bir süre için. Ama sonuç hiçbir zaman olumlu olmuyor. Silah, kısa bir süre sonra geri tepiyor. Tutanların elinde patlıyor. Aynı 1971 öncesinin MDD efsanesinde olduğu gibi.

TARİHSEL KOPUKLUK

Bu yıl içinde yayınlanıp piyasaya sürülen «Türkiye Komünist Partisi Programı»nın temelini de böyle bir anakronizma oluşturuyor. Açıkça ifade edilecek olursa, TKP Programı, 1970'ler Türkiye'sini beceriksiz bir anakronizma ve gelişigüzel bir «mantık» içinde, çok ama çok gerilere götürmektedir.

TKP Programının en belirgin özelliklerinden biri, gerilerdeyken günümüze, günümüzdeyken gerilere «büyük sıçrama»ların yapılmış olmasıdır. Bir başka deyişle şöyle: TKP Programında, Türkiye tarihi 1920'lerin başında «bitmektedir». Tarih, 1950'lerle birlikte «yeniden başlıyor». 1920'lerin hemen her olgusu ile günümüz arasında doğrudan ve nitelendirilmeyen bir bağ kuruluyor. Aynı şekilde, günümüzün tüm hedefleri, 1920'lerin koşullarına göre ele alınıp değerlendiriliyor. Arada, kesin bir boşluk, kesin bir kopukluk bulunuyor. Programın temeli de gerçekte bu boşluğa, kopukluğa dayanıyor. Neden?

Bu sorunun ayrıntılı düzeyde yanıtlanması, TKP Programının eleştirisinde izlenecek temel yöntem olarak ortaya çıkıyor. Bu yazıda yapılmaya çalışılan da bu. Ancak daha önce giriş olarak, tüm işçi sınıfı partilerinin mücadelelerine, bu mücadelelerin temelini oluşturan programlarına esas teşkil eden bir ilkeden söz etmek gerekiyor.

İşçi sınıfı partileri, ancak toplumun gelişimini inceden inceye çözümledikten, ülkedeki kapitalist gelişimin yönlerini ve özelliklerini hiçbir tarihsel kopukluğa izin vermeden değerlendirdikten sonra önlerindeki mücadele hedeflerini belirleyebilirler. İşçi sınıfı partilerinin programlarına temel olan görüşler ve saptanan mücadele hedefleri, mutlaka ve mutlaka toplumun tarihsel gelişiminin nesnel bir çözümlemesine dayanır. Programın omurgası böyle oluşur; yani çözümleme ile hedefler arasında kesin, kopmaz ve mantıki bir bütünlük kurulmak zorundadır. Çözümleme ile saptanan hedefler arasındaki çelişki ise herşeyin sonu demektir.

TKP Programı'nın iskeletinde varolmayan omurganın yokluk nedeni de burada ortaya çıkıyor. En açık biçimde şöyle ifade edebiliriz: TKP Programında günümüz Türkiye'si için yapılan değerlendirmeler ve bu değerlendirmeler ışığında saptanan hedefler ile Türkiye toplumunun nesnel tarihsel gelişimi arasında hemen hemen hiçbir bağ bulunmamaktadır. Eğer Türkiye'nin 60 yıllık geçmişi, burjuvazinin gelişmesi, kapitalistleşme sürecinin özellikleri incelenirse, böyle bir incelemenin ortaya çıkardığı gerçeklerle TKP Programı'nın kesin bir uyumsuzluk içinde olduğu görülecektir. İki yan'ın birbirini çeldiği görülecektir.

Bu gerçeğin, program hazırlayıcıları tarafından da görüldüğünü sanıyoruz. Yapılan iş bunu gösteriyor. Şunu yapmışlar: 60 yıl öncesinin «ulusal demokratik devrim»i için, «milli burjuvazi»si için, «anti feodal halk devrimi» için, «Kemalizm» için, 60 yıllık gelişmeye göz kapatılmış. Türkiye tarihi «yok» varsayılıyor. Tarihsel çözümleme ve bütünlük, önceden **veri alınan** hedef ve «saptamaları» reddettiği için; bu veri alınan hedef ve saptamalar adına tarihsel çözümleme ve bütünlük reddediliyor. TKP Programı'na temel olan kopukluğun, sığlığın ve anakronizmanın başlıca nedeni, bu.

DIŞ DİNAMİĞİN ABARTILMASI

Kanımızca bilinçli olarak yaratılan bu kopukluk yine de önemli ideolojik kaynaklara, sapkınlıklara dayanmaktadır. Ancak ideolojik sapkınlıklar insanların gözüne bir perde gerer ve böylelikle kimi gerçeklerin görülmemesi, tarihin reddedilmesi sonucunu doğurur. Sorunun bu yanı üzerinde durulacak. Ancak daha önce, sözü edilen kopukluğun, Programda en başta hangi unsur ile kendini gösterdiğine bakmak gerekiyor.

Önemle vurgulanması gereken başlıca ipucu şu: TKP Programına göre, Türkiye'de **iç dinamiğin** neredeyse hiç ama hiç bir rolü yoktur. Herşey, neredeyse bütünü ile dış dinamiğe bağlıdır. Sayalım: Sınıf mücadelesi, işçi sınıfının gelişmesi, tarımda kapitalist ilişkilerin gelişmesi, kırsal kesimdeki ayrışmalar, Türkiye burjuvazisinin işbirlikçi ticaret burjuvazisi konumundan yine işbirlikçi sanayi-ticaret burjuvazisi konumuna yükseliş süreci vb... Bunlar TKP Programında yok. Bütün bunların üzeri, adeta bütünü ile bağımsız ve iç dinamikten kopuk olarak ele alınan emperyalizm, NATO, Marshall yardımı vb. perdeleri ile örtülmüş.

İşte bu nedenle TKP Programında Türkiye tarihi emperyalizme karşı verilen ulusal kurtuluş savaşında «bittikten» sonra, NATO'ya girdiğimiz, Marshall yardımına kapılandığımız yıllarda «yeniden başlıyor.» Ve yine iç dinamikten yoksun bir biçimde, yalnızca ABD'nin, NATO'nun şekillendirmesi ile bu tarih günümüze dek «uzanıyor».

Türkiye tarihinin yok sayılan 30 yıllık kesitinden neden bu kadar çekiniliyor? 1950'lerden sonraki gelişmelerde iç dinamik üzerinde neden hiç durulmuyor? Neden gelişmelerin tek belirleyicisi olarak tek başına dış dinamik söz konusu ediliyor? Ve neden 1800 satırlık TKP Programının en kısa geçiştirilen ve en özden yoksun bölümü 42 satırlık bir yer tutan «Türkiye'de Kapitalist Gelişme» bölümü?

Bütün bu soruların bir tek yanıtı var. Dış dinamiğin rolünün, bu

ölçüde abartılması şuna dayanmaktadır: İç dinamiğin, temeldeki sınıf çelişkilerinin, işçi sınıfının sosyalizm mücadelesinin hemen hemen bütünü ile gözden uzak tutularak TKP stratejisinin temel dayanağı olan «ulusal çelişki» kavramının en ön plana çıkarılması. Çünkü ancak iş dinamiğin yerine bütünü ile dış dinamiğin, sırf çelişkilerinin yerine yine bütünü iie «ulusal çelişki»nin oturtulması ile TKP'nin hayli meraklı göründüğü «ulusal burjuvazi», «ulusal demokratik devrim», «ulusal cephe» kavramları «haklı çıkarılmış» olacaktır. Ancak, gerçeklere gözler kapanarak kimi kavramların «haklı çıkarıldığı» bilimsel sosyalizmde hiç görülmemiştir.

TKP Programından yapılacak bazı alıntılar, abartılmış dış dinamik merakının hangi boyutlara ulaştırıldığını sergilemeye yetecektir. İşte bir kaç örnek:

> «Devlet hazinesini kendisine arpalık yapan büyük burjuvazinin ve hükümetlerinin NATO'culuk politikası, toplumun orta katmanlarını, esnafı, küçük tüccarları, ulusal burjuvaziyi, serbest meslek dalının alt sıralarını eziyor.» (Program s: 15)

Açıkça belirtmekte yarar var: «Ulusal burjuvazi» şimdilik bir yana, toplumun çeşitli kesimlerine bir hedef olarak emperyalizmi göstermek, NATO'ya karşı en geniş toplum kesimlerini seferber etmek başka şeydir; kapitalist düzenden, bu düzenin bölüşüm mekanizmasından hiç söz etmeden bütün bu kesimlere tek hedef olarak «NATO'culuk politikası»nı göstermek başka şeydir. Gerçeklerden bir kesimine göz yumulup öteki kesiminin ön plana çıkarılmasına dayanan bir ajitasyon, propaganda ve örgütlenme yöntemi işçi sınıfı hareketinde hiçbir zaman görülmemiştir.

Bir başka alıntı daha:

> «Sonra, Birleşik Amerika Türkiye'deki dayanaklarından biri olan büyük toprak ağalarını Marşal planıyla desteklemeye başladı. Böylelikle toprak ağalığı iki yönden korundu. Bu nedenle tarım, halkı doyuramıyor, giydiremiyor.» (s: 16)

Yine aynı mantık. Açlığın, yoksulluğun tek nedeni dışsal bir faktörle (Marshall yardımı) desteklenen toprak ağalarının varlığı! Ve yine tekrarlayalım: Tarımda kapitalizm öncesi ilişkilere karşı verilecek mücadele ve bu ilişkilerin bugün yarattığı sorunların boyutlarının saptanması ayrı şeydir; kapitalizmden, emek sömürüsünden, burjuvazinin toprak sahipleri ile kurduğu ittifaktan hiç söz etmeden yine «tek neden» olarak «Marshall yardımı ile güçlenen» toprak ağalığını göstermek başka şeydir. Yapılan, «ulusal cephe», «ulusal demokratik devrim» ve «ulusal burjuvazi» adına, kapitalist düzene do-

kunulmazlık sağlama çabalarından öte birşey değildir. Ve bugün kapitalizmin en geri olduğu Afrika ülkelerinde bile, «anti feodal halk devrimi» adına burjuvazinin böylesine aklandığı ve bilinçli olarak konu dışı tutulduğu görülmemiştir.

BİLİMSEL SOSYALİZM NE DİYOR?

Programın hemen her sayfasında örneğini bulabileceğimiz bu tür alıntılar dış dinamiğin rolünün abartılmasında ve böylece kapitalizmin aklanmasında nerelere kadar gidilebileceğini göstermektedir En başta, iç dinamik üzerinde durulduğunda, Türkiye'de burjuvazinin nasıl adım adım emperyalizmle bütünleşmeye gittiği; NATO'ya girişin ve Marshall yardımına kapılanışın hangi sınıfsal **iç dinamiğin** etkisi ile gerçekleştiği soruları ortaya çıkacaktır. Bu tür sorular, TKP Programı yazarlarının hiç hoşuna gitmeyen sorulardır. Çünkü, dış dinamiğin zorlayıcılığı abartılmazsa, gözler iç dinamiğe çevrilecektir ve şöyle bir soru ortaya atılacaktır: NATO'ya giriş, Marshall yardımına kapılanış söz konusu olduğunda burjuvazinin hangi kesimi buna karşı çıkmıştır? «Ulusal burjuvazi» bu dönemde ne yapmıştır?

Bunlar TKP'nin ne cevap vermek istediği, ne de cevap verebileceği sorulardır.

Tarihin ve sınıfsal çelişkilerin ayrıntılı bir çözümlemesinden korkmayanların, böyle bir çözümlemenin kimi «veri»leri çöpe fırlatacağından çekinmeyenlerin vardıkları sonuçlar ise hiç kuşkusuz farklı oluyor. TKP Programı Türkiye'yi emperyalizm tarafından içi serbestçe doldurulan bir «boş kap» olarak görüp iç dinamiği bütünü ile bir yana iterken, Türkiye İşçi Partisi Programı aynı sorunu şöyle ele alıyor:

> «Bütünleşme daima karşılıklı ilişkileri gerektirir; yani emperyalizmin baskı altına aldığı ve sömürdüğü ülkeler, hatta en geri düzeyde olsalar bile, toplumsal içeriği olmayan, emperyalizmin dilediği gibi içini doldurduğu 'boş bir kap' değillerdir; emperyalizm toplum içi güçler ve koşullar üzerinde oynayarak ve onların direncini kendi isteğine göre yönlendirerek işleri yürütür. Başka bir deyimle, toplumların her zaman kendi iç dinamikleri vardır. Türkiye gibi hiçbir zaman tam sömürge statüsünde olmamış, imparatorluk kurmak gibi toplumsal örgütlenme deneyimi geçirmiş ve yüzyılı aşkın bir süredir kapitalistleşmekte olan bir ülkede, toplumun yapısal güçleri ve koşulları —iç dinamiği— daha da ağır basar. (TİP Programı s: 9)

«Ağır basan» bu olguya TKP Programında ciddi bir biçimde rastlamak mümkün değildir. Türkiye'de «sol» kesimler, hareketi anlamak için, «hareket» olarak ortaya çıkanların en ciddi belgeleri olması gereken Programlarına bakacak, bunları eleştiri ve ciddiyet süzgecinden geçirecek konuma geldiklerinde, hiç kuşkusuz, ortadaki kimi ciddiyetsizlik belgeleri bu grupların ne olduklarının anlaşılmasında önemli rol oynayacaktır.

«ULUSAL ÇELİŞKİ» VE ÖTESİ

Başta da belirtildiği gibi, TKP Programının mantığı, Kurtuluş Savaşı'nın kimi koşullarının, olgularının ve güçlerinin beceriksiz ve yapay bir biçimde günümüze taşınmasına dayanmaktadır. Aynı oyuncuları yıllar sonra sahneye çıkarabilmek, bazı başka olguları «yok saymayı» gerektiriyor. İç dinamiğin ve tarihin bir kesitinin bu «yok sayılanlar» arasında olduğunu daha önce gördük.

Başrolde «ulusal çelişki» var. Kurtuluş Savaşında, çözümü ile Türkiye'nin «ileri demokratik düzen»e varacağı varsayılan «ulusal çelişki», tıpatıp aynı işlevle bugün yine karşımızda. Ve bugün yine sınıf çelişkilerini, temel sınıflar arasındaki mücadeleyi örtmek için görev başında.

Temelde hiç kuşkusuz, emperyalizmle bütünleşme olgusunun çarpıtılmak istenmesi var. Aynı «oligarşi»ciler ve Kıvılcımlı'cılar gibi, Türkiye'de emperyalizmle bütünleşen, **sistemin kendisi değil,** bir avuç kodamandır. Böyle olunca, çelişki de bu bir avuç kodaman ile «tüm ulus» arasındaki bir çelişki olarak gösterilmiş oluyor. Yine böyle olunca, sınıfsal çelişkilerin örtülmek istenmesi bir yana, aralarında uzlaşmaz çelişki bulunan karşıt sınıflar, aynı «ulusal cephe» içinde birlikte yer alıyorlar:

> «Temel üretim araçları, fabrikalar, büyük işletmeler, bankalar, büyük toprak, ticaretin en büyük dilimi yerli ve yabancı tekellerin, kodaman toprak ağalarının elindedir. Holdingler, yurdun her ilini şubeleriyle kaplayan yerli ve yabancı 49 banka, 110 mültimilyoner, üçbin büyük toprak ağası, 120 yabancı kumpanya halkın mutlak çoğunluğunu sömürüyor.» (TKP Programı, s. 13)

Evet. «En büyük»ler sayılarak mücadele hedeflerinin daraltılabileceği, «ulusal çelişki»nin bütünü ile sınıfsal çelişkinin yerine geçirilebileceği düşünülüyor. Düşünülmeyen ya da düşünülmek istenmeyen ise Türkiye kapitalizminin bugünkü yapısında, iktisadi faaliyetin niteliği sonucu, bir kopmanın değil, bir içiçe geçmenin, kenetlenmenin geçerli olduğu olgusu. İmalat, ticaret, dağıtım ve bankacılık alan-

larında, Türkiye burjuvazisinin çeşitli kesimleri arasında böyle bir kenetlenme, böyle bir kader ve çıkar birliği var. Türkiye'de büyük sermayeyi ve emperyalizmi içe nüfuz eden, içeride ağını kuran bir olgu olarak değil, Türkiye'nin üstüne örtülen bir kapak olarak görmek bugüne dek pek çok kişiyi değirmenlerin üzerine saldırttı. TKP'nin Kıvılcımlı'dan ve goşizmin bir kesiminden ödünç aldığı bu «oligarşi» değerlendirmesine ve onun doğal sonucu olan «ulusal çelişki» saptamasına karşı, Türkiye İşçi Partisi Programı şunları söylüyor:

> «Türkiye'nin iç dinamiğindeki kapitalistleşmeyi inkar derecesinde ihmal etmek veya gözden kaçırmak ve Türkiye kapitalizmini dünya finans kapitalinin içte uzantısı olan bir avuç 'finans oligarşisi' ve onunla kaynaşmış yine azınlıkta bir 'tefeci bezirgan' sınıfının mengesinde sıkışmış 'asalak' bir sistem olarak nitelemek de gerçek durumu çarpıtan ve işçi sınıfı hareketi açısından yanlış sonuçlara götüren bir tanımlama olur.» (Türkiye İşçi Partisi Programı, s: 12)

Bu saptamanın politik sonucuna da yine TİP Programında şöyle işaret ediliyor:

> «Türkiye'de anti emperyalist mücadele esasında küçük bir azınlık dışında ulusun tümünün katıldığı ulusal düzeyde bir mücadeleyi değil, emperyalizmle bütünleşmiş iç kapitalizmi de hedef alan sınıfsal düzeyde bir mücadeleyi içerir.» (aynı yerde)

«ULUSAL BURJUVAZİ» FETİŞİ

TKP Programında «ulusal çelişki» adına girişilen bunca zorlamanın nedeni, hiç kuşkusuz «ulusal burjuvazi» bağlantısı ile ortaya çıkıyor. Ancak «ulusal burjuvazi» de kendi başına pek büyük bir anlam taşımıyor. «Ulusal burjuvazinin» yaradığı bir başka iş daha olsa gerek. Bu da şöyle ortaya çıkıyor: Burjuva partilerinden birinin «ulusal burjuvazinin partisi» olarak ilan edilebilmesi ve böylelikle de «kitaba uydurulmuş» bir kuyrukçuluğun yapılabilmesi. «Ulusal burjuvazi»den CHP'ye uzanan mantığın özü, kısaca budur.

Burada açıkça belirtmek gerekiyor ki, bugüne kadar izlediği politik çizgi ile olsun, programında ve diğer belgelerinde yer verilen görüşlerle olsun, TKP evrensel bir günahı işlemektedir: İşçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çelişkilerin dışında, burjuvazinin kendi içinde varolduğu varsayılan kimi «çelişki»leri, kendi önünün açılması için tek ve yeterli veri kabul etme günahı. Gelişmesini buna bağlama; gelişme perspektifini, bütünü ile kendi dışındaki «çelişki»lerde ara-

mak günahı. Türkiye Komünist Partisi programına egemen olan mantık da budur. Bu mantığın son yıllara özgü en bilinen, en somut göstergesi de CHP'ye abartılmış misyonların atfedilmesi olmuştur.

TKP'nin «ulusal çelişki»den CHP'ciliğe kadar uzattığı bu çizginin diğer örneklerini Parti'nin merkez yayınlarında da bulmak mümkündür. Varolduğu varsayılan «ulusal burjuvazi»ye bir de şu faziletlerin yakıştırılması ilginçtir:

«Türkiye Komünist Partisi, Anayurdun ulusal çıkarlarını savunan, emperyalizme, onunla işbirliği kuran tekellere karşı demokratik bir düzen, gerçek bir halk hükümeti için direnen ulusal burjuvazinin her olumlu girişimini desteklemiştir.» (Atılım, TKP Merkez Yayın Organı, Ocak 1974)

Hayret etmemek mümkün değil. Bu «ulusal burjuvazi» varolmakla yetinmiyor; «ulusal çıkarları savunuyor», «tekellere karşı demokratik bir düzeni savunuyor», «bir halk hükümeti için direniyor» ve tabi böylesine olumlu bir burjuvazi TKP'nin desteğini de alıyor. Artık burada öncülük de söz konusu değil; «ulusal burjuvazi» yapıyor, TKP destekliyor. İşte bunun adı kuyrukçuluktur. Kime mi? Aynı yazıda bir iki paragraf sonra bu da açıklanıyor:

«CHP seçimlerde halktan destek gördü: O bu desteğin gerektirdiği sorumluluğu da omuzlarına almıştır.» (aynı yazı)

Bugün bilimsel sosyalist literatürde «ulusal burjuvazi» tanımı iki anlamda kullanılıyor. Birincisi, herhangi bir politik tutumu nitelemiyor. Kavram, genel olarak o ülkenin **yerli** burjuvazisini tanımlamak için kullanılıyor. Ve buna, büyük sanayi burjuvazisi de dahil ediliyor. TKP ise «ulusal burjuvazi» kavramını politik bir tutuma ilişkin olarak kullanmaktadır. Öyle bir burjuvazi ki, politik olarak tutum alıyor ve «direniyor», «demokratik düzen» istiyor, «halk iktidarı» istiyor.

Peki ne oldu? Artık istemiyor mu? Aradan geçen dört yıl içinde CHP'nin gerçek konumu ortaya çıktı. İşleri «kitabına uydurmak» için olmayan ulusal burjuvaziye atfedilen misyonlarla CHP arasında kurulan ilişkilerin ne denli temelsiz olduğu ortaya çıktı. Bunun üzerine «direnen ulusal burjuvazi» kavramının yerini «sağ sosyal demokrasi» aldı. Artık «CHP = ulusal burjuvazi» ilişkisini kurmaya cesaret eden yok. «Ulusal burjuvazi» umudu, şimdi yerini «sol sosyal demokrasi» umuduna bırakmışa benziyor. Tabi yine, sosyalistlerin önünü açacak çelişkileri kendi başlarına çözmek üzere.

EN BAŞTA CİDDİYET GEREK

TKP Programı üzerine, ilk başta söylenebilecekler bunlarla sınırlı değil. Ancak burada, TKP Programının ciddi bir eleştiriye zaman

zaman olanak bırakmayacak kadar gayriciddi özellikler taşıdığı üzerinde de önemle durmak gerekiyor. Basit gibi görünseler de, bu türden ciddiyetsizlikler, «Parti» olarak ortaya çıkan grupların ya da akımların bilgi düzeylerinin göstergeleridir. Ciddiyetsizliğin temel nedeni, hiç kuşkusuz ideolojik yetersizliktir. Sorumsuzluğun temelinde, hiç kuşkusuz ideolojik düzeyin alabildiğine düşüklüğü vardır.

TKP Programının talepler bölümüne de başta sözü edilen anakronizma damgasını vurmuştur. Türkiye'de yıllarca önce gerçekleşen kimi adımlar, TKP Programında «ileri demokratik düzenin» hedefleri olarak ortaya konmaktadır. Hatta kimi bölümlerde, Türkiye'de etkisini ve güncelliğini çoktan yitirmiş mekanizmalar, «emperyalizmin sömürü mekanizmasına örnek» olarak kalıcı ve öz bir belge olması gereken programda yer almaktadır.

TKP Programı'nın 53 sayfasında kırsal kesime yönelik talepler arasında, «Bütün ormanların, koruluklarının devletleştirilmesi»ne de yer vermektedir. Bugün Türkiye'de, evlerin bahçelerindeki tek tük kayısı, erik, kiraz vb. ağaçları dışında, özel kesimin mülkiyetinde olan «ormanlar» söz konusu değildir. Ormanlar ve koruluklar, zaten devlet mülkiyeti altındadırlar. O halde böyle bir talebin anlamı ne? Yalnızca bilgisizlik ve sorumsuzluk. Eğer meram devlet mülkiyetindeki ormanların çeşitli yollardan özel kesime kâr getirici araçlar olarak kullanımına karşı çıkmak ise, o zaman talebin ona göre formüle edilmesi gerekir. «Ormanların devletleştirilmesi» gibi bir hedef konmaz. Bu, kimi bakanlıklar özel kesimin çıkarları doğrultusunda yönlendirliyor diye «bakanlıkların devletleştirilmesi» hedefini koymak kadar saçmadır.

Ormanlar ve koruluklar konusundaki bu «önemli» talep, yalnızca bir örnek. Bunun gibi, «seçimlerin tek dereceli, gizli eşit oyla yapılması» (s: 44), «üniversitelere özerklik tanınması» (s: 58) «8 saatlik işgünü ile hafta ve yıllık ücretli dinlenme izinleri uygulanması» (s: 47) «genel, zorunlu ve parasız ilk öğretimin gerekleştirilmesi» (s: 59) gibi talepler de Türkiye'de neler olup bittiğinin, hangi yasaların ne zaman çıktığının hiç bilinmediğini, böyle bir sorumluluğun duyulmadığını ve bu sorumsuzluk sonucunda «Komünist Partisi» adını taşıyan bir buluşun, en önemli belgesi olan programında havanda su dövdüğünü gösterir örnekler arasındadır.

Şimdilik bunlar da bir yana. Bir işçi sınıfı partisi, programında, kapitalizmin, mücadele edilen düzenin köklü, kalıcı, özlü unsurlarına yer verir. Çözümlemelerini ve mücadele hedeflerini bu unsurlardan hareketle ortaya çıkarır. Geçici olgular, geçici uygulamalar elbette ki

partinin mücadele hedefleri arasındadır. Ancak bunlar kalıcı ve temel belge olan programdan hareketle ve ayrıca ele alınırlar. Toplantılarla, kampanyalarla, partinin ayrı ve özel belgeleri ile. Bu yapılmadığı, parti programının temeli geçici olgulara dayandırıldığı sürece, program, her yıl yeni baştan ele alınan bir yaz boz tahtasına döner. Hele hele programın ortaya çıkışından önce «devrini dolduran» kimi uygulamalara programda temel ögeler arasında yer veriliyorsa, bu kez yaz-bozculuk tehlikesinden de vahim olan ciddiyetsizlik damgasının yenmesi kaçınılmaz olur. TKP Programının «Ekonomik ve Sosyal Durum» başlığını taşıyan bölümünde şu ifadeler yer alıyor:

«Bu yabancı kurum (Konsorsiyum kastediliyor M.Ç.) ve AID denilen, Merkez Bankasında 'karşılık paraları' elinde tutan Amerikan örgütü, Türkiye hükümetlerinin bağlanmasını, parasal işlerini, vergi, gümrük politikalarını kontrol ediyor.» (s: 14)

NATO'dan, Marshall yardımından başka demek bir de Türkiye'ye damgasını vuran, hem de neredeyse tek başına vuran bir «karşılık paralar» olgusu varmış. «Karşılık paralar» olgusu, ABD'nin Türkiye'ye verdiği buğdayın bedelinin TC Merkez Bankasında Türk parası olarak bloke edilmesi ve bu fonlardan ABD'nin istediği gibi yararlanması ile ortaya çıktı. Ne var ki, Türkiye'nin buğday ithal eder durumdan çıkması üzerine ve 1970'lerle birlikte «Karşılık Paralar» önemini giderek yitirdi. TKP programının kaleme alındığı 1973'te ise bu fonun önemi iyiden iyiye azalmıştı. Bugün ise, Maliye Bakanlığında «karşılık paralar» konusu ile ilgili daireler «iş kalmadığı» için lağvediliyor. Ama yine bugün, TKP'nin programında «karşılık paralar» emperyalizmin Türkiye ekonomisini kontrol araçlarından başlıcası olarak yer alıyor.

Ciddiyetsizlik örneklerinden sonuncusu da bu.

GERÇEKLER YERİNE EFSANELER

Efsanelere ve gerçek dışı olaylara bağlanma, gerçeklerden korkanların işi. TKP Programı'nın gerçeklerden neden korktuğunu açıklamaya çalıştık: Gerçekler, TKP'nin şemalarına ve verilerine hiç uymuyor. Gerçekler, «ulusal burjuvazi»yi, «anti feodal halk devrimi»ni reddediyor. Bunun için «ulusal burjuvazi» bir fetiş, bir efsane haline getiriliyor.

Ancak her ne hikmetse bir arada mütalaa edilen «anti feodal halk devrimi» ile «ileri demokratik düzen» için başka efsaneler de gerekli. Hem bunlar öyle efsaneler olacak ki, TKP'nin kurduğu zorlama paralelliğin bir sonucu olarak bunlar hem kurtuluş savaşı hem de günümüz Türkiye'si için geçerli görünecekler.

Bu çerçevede, başrol oyuncularının arasında, MDD teorisinin en önemli unsurunu teşkil eden köylülük var. «Anti-feodal halk devrimi»ni, «ulusal demokratik devrimi» haklı gösterebilmek için daha önce «ulusal burjuvazi» konusunda yapılan çarpıtmaların ve gerçek adına ortaya sürülen düşlerin bir benzerini, hatta daha da uç noktasındakileri köylülük konusunda da bulmak mümkün. Sanırız, Kurtuluş Savaşı hakkındaki şu «gerçeği» ilk kez TKP'den öğrenmiş oluyoruz:

> «TKP , Komünist çetelerin kurtardığı bölgelerde toprak reformu ile birlikte daha bir çok demokratik reformları uyguluyordu. Emekçi halk bundan ötürü Kemalistlerin saflarında gönül rızası ile savaşmıyor, ama TKP'nin kurduğu silahlı birliklerde canla başla savaşıyordu.» (Atılım, Temmuz 1974).

Türkiye'li komünistlerin Kurtuluş Savaşı'nda canla başla çarpıştıkları elbette doğrudur. Ancak Kurtuluş Savaşı sırasında, aynen Çin'deki uygulamanın bir benzeri olarak «kurtarılmış bölgelerde» demokratik devrimin gerçekleştirildiğini gösteren bir tek kanıt bulmak mümkün değildir. Aynı şekilde, Türkiye halkının yine Çin'de olduğu gibi (Çan Kay Şek'in Komintang'ında değil de) Komünist çetelerde akın akın savaşa koştuğunu gösteren bir kanıt bulmak da mümkün değildir. Burjuva ve Kemalist tarihçiler bir yana, Türkiye İşçi Sınıfının yetiştirdiği en önemli Komünistlerden biri olan ve Kurtuluş Savaşı'nı iyi bilen Şefik Hüsnü de bize olup bitenleri anlatıyor. Ama hiç bir yazısında böyle «hikâye»lerden söz etmiyor.

Geçmişte, Kurtuluş Savaşı'nda nelerin olup bittiği ayrı bir tartışma konusu. Ancak şu sözler bu kez geçmişe ilişkin olarak değil, günümüze ilişkin olarak söyleniyor:

> «Bütün bu yıkım, sömürü ve ezgiden kurtulmak direnişi köylerde gelişiyor. Topraksız köylüler, kimi yerde orta köylülerle birlikte, ağa, hazine ve vakıf topraklarına el koyuyor. El koyduğu toprakları kollektif olarak birlikte işliyor, ürünü emeğe göre paylaşıyor ve girdiği toprakları ağalara, çiftlik beylerine, hükümete karşı silahla savunuyor.» (TKP Programı, s. 34).

Yine pes dememek mümkün değil. Bütün bunlar Türkiye'de oluyor. Kimsenin de haberi olmuyor. Aynı Çin'de olduğu gibi, kurtarılan topraklarda komünler kuruluyor, kollektif üretime geçiliyor ve ürünler emeğe göre paylaştırılıyor. Yine, TKP hariç kimsenin ruhu bile duymuyor. Şemalara uysun, şemalar «doğru çıksın», «anti-feodal halk devrimi» tutsun diye gerçeklerin bu ölçüde çarpıtıldığı ve böylesine uyduruk «tesbit»lere gidildiği yine hiçbir yerde görülmemiştir.

«Ulusal burjuvazi» bir. Köylülük iki. Bir üçüncüsü daha lazım: Ordu. TKP Programında unutulmayan, unutulmasına olanak bulunmayan bu üçüncü oyuncu hakkında söylenenler de var. Tabi yine Kurtuluş Savaşı-günümüz «paralelliği» içinde:

> «Ordunun ana yığını, erleri ve assubayları ile halktan, emekçi yığınlardan gelmedir. Ordu, memlekete dalan emperyalistlere karşı Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda kurulmuştur. Bundan ötürü görevi emperyalizme karşı, işbirlikçilere karşı savaşmak, yurdun bağımsızlık, egemenlik ve halkın demokratik haklarını savunmaktır.» (S: 55).

Ana yığınlarının geliş kaynağı olarak, Türkiye ordusunun diğer ülkelerin ordularından farklılık taşıdığı kanısında değiliz. Ancak asıl önemli olan nokta bu değil. Önemli olan, ordunun, yalnızca «Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda kurulduğu» gerekçesi ile emperyalizme ve işbirlikçilerine karşı savaşma, hele hele halkın demokratik haklarını savunma görevlerini TKP'den almasıdır. Gücünü ve konumunu iyi bildiği anlaşılan TKP, böylece üzerine alması gereken görevlerinden bir bölümünü «ulusal burjuvazi»ye, diğer bölümünü köylülüğe devrettikten sonra, geri kalanını da ordunun üzerine yıkarak, tüm görevlerinden sıyrılmış olmaktadır. TKP bu niteliği ile, devretmek istediği bazı gerçekçi görevleri ve onlardan daha ötede şerefli uğraşları üzerine alıp bu uğurda mücadele edenleri hor görme konumunda değildir. TKP bunca yetki devrinden sonra, kimi görevleri «ulusal burjuvazi»ye, köylülüğe ve orduya bırakmayıp kendi omuzlarına alanlara en azından saygı duymak zorundadır.

HORTLAYAN MDD'CİLİK

TKP'nin, bugünkü programı ve konumu ile 1971 öncesinin MDD'ciliğinden farklı bir yanı yoktur. Bu özdeşliği kendileri de bildikleri için, 1971 öncesi MDD'cilikten kendilerini ayırdetme zorlamalarına girişmişlerdir. Bu çabalarda ayrı bir devrim aşamasının zorunluluğunu reddetmedikleri gibi, bu aşamanın adının milli demokratik devrim olduğunu da kabul etmektedirler. Şu sözlere kulak verelim:

> «TKP'nin milli demokratik devrim veya ileri demokrasi aşaması deyiminden çıkardığı anlam başka, MDD'cilerin çıkardığı anlam başkadır. Bu anlam farkı herşeyden önce hegemonya sorununda beliriyor... Milli demokratik devrim veya ileri demokrasi aşamasına işçi sınıfının devrimci örgütlerinin öncülüğünde ulaşılacaktır.» (Atılım, Mayıs 1974).

İş söze kalsaydı, 1971 öncesi MDD'cilerinin önemli bir bölümünün de işçi sınıfının öncülüğünü reddetmediklerinin kabul etmek gerekirdi. Ancak, sözle iş bitmiyor. Dün de bitmedi, bugün de. İşçi sınıfı «kıyıda köşede beklerken», «ulusal burjuvazi» ile, onun «direngen parti»si ile, köylülükle ve ordu ile uğraşmaya daha büyük önem veren TKP'nin «işçi sınıfının öncülüğünden» ne anladığı tartışma konusudur. Hele hele, TKP Programında özellikleri açıklanan «ileri demokratik düzen» bölümünde söylenenler, bırakın tartışmayı, TKP'nin işçi sınıfının önderliği konusunda hiç mi hiç «ısrarlı» olmadığını kesinkes vurgulamaktadır.

TKP, işçi sınıfının hegemonyasında «sosyalizme açılan bir ileri demokratik düzen»den söz ediyor. Ne var ki, öngördükleri böyle bir düzende, eğer gerçekten işçi sınıfının, «onun devrimci örgütlerinin» hegemonyası olacaksa, yapılacakların tek tek ve bir dilekten öte birer «kesin uygulama» biçiminde formüle edilmesi gerekir. TKP Programı, kendini bu noktada ele vermektedir. Kimi bölümlerde TKP kendini belirleyici bir biçimde iktidarda sanıp «yapılır», «edilir» demekte, öte yandan birden uyanıp kendi dışındaki bir iktidardan taleplerini sıralamaktadır. Burada ise cümleler «melidir», «malıdır»la bitmektedir. Önce bu tutarsızlığın altını çizmek gerekiyor.

Bir de şu var: İşçi sınıfının ve «onun devrimci örgütlerinin hegemonyasında», üstelik de sosyalizme açılan bir «ileri demokratik düzen» var. Bu düzende, böylesine bir geçiş evresinde örneğin neler olabilir? TKP programına göre şu olabilir:

> «TKP, sendikaların, burjuvazinin politikasına alet edilmesine, sarı sendikacılığa karşı, genel grev, dayanışma grevi haklarının elde edilmesi, sendikal ve toplu sözleşme haklarına konan kısıtlamaların kaldırılması için sürekli bir savaş yürütür.» (s. 49)

İşte böyle. «İşçi sınıfının hegemonyasındaki ileri demokratik düzen»de sarı sendikacılık sürüyor, grev hakkına konan kısıtlamalar sürüyor. Ve «İşçi sınıfının partisi», «işçi sınıfının hegemonyası altında» yani «ileri demokratik» düzende böyle uygulamalara karşı savaş veriyor. O zaman, bu kayıt, Program'ın «ileri demokrasi» bölümünde yer aldığına göre, TKP'nin ulusal demokratik devrimden, «ileri demokratik düzen»den ne anladığını tartışmak gerekiyor. Aşamalı devrim merakı bir yana, «işçi sınıfı öncülüğü» konusunda içten olunup olunmadığını gerçekten de tartışmak gerekiyor.

Ya da bunların hiçbirini tartışmamak gerekiyor. Tüm bunların tartışılması, kuyuya atılan bir taşın çıkarılması için başkaları tarafından aşırı çaba gösterilmesine benziyor. Türkiye'de sosyalist hareke-

tin aşamalı devrim - «Ulusal burjuvazi» - CHP kısır döngüsünün dışında uğraşacağı çok konu var. Hareket, bu sorunlarla uğraşıyor. Sosyalist harekette bugün ulaşılan ideolojik düzey, yarım yüzyıl öncesinin verilerine inşa edilen sözde kulelerle uğraşmayı ideolojik görevler arasında geri plana düşürüyor. Tartışma, ciddi ideolojik tartışma olmaktan çıkıyor. Çünkü ciddi bir ideolojik tartışma için, tartışanların tümüne ciddiyetin egemen olması gerekir.

İdeolojik zaafları, çözümleme yetersizliği bir yana, TKP Programı en başta ciddiyetsizliği ile dikkati çekiyor. TKP'nin bu aşamada yapması gereken, nerede olursa olsun bir konferans ya da kongre toplayıp programını bu ciddiyetsizlikten arındırmaya çalışmasıdır. Belki, ciddiyetsizlikten kurtulma çabaları belirli bir ideolojik netliği de beraberinde getirir.

Arjantin : Emperyalizmin Güdümünde Askeri Diktatörlük

Gökalp KAYA

Dünya Futbol Kupası ile Arjantin'deki askerî diktatörlük üzerine yorumların yoğunlaştığı bir dönemde, sermaye birikiminin yetersizliğinden kaynaklanan sürekli bir bunalım ile, emperyalizme bağımlı tekelci kapitalist gelişme sürecinin birlikte yaşandığı bu ülkede topumsal ve politik mücadelelerin incelenmesinin önem taşıdığı ve yararlı olacağı düşüncesiyle Gökkalp Kaya'nın geniş bir incelemesine yer veriyoruz. Geri kapitalist bir ülke olan Arjantin'in sorunları ile Türkiye ekonomisinin tanımları arasındaki kimi benzerliklerde görülebiliyor.

Günümüzde Latin Amerika Halklarının ulusal ve kurtuluş mücadeleleri, bütün dünya halklarının ulusal kurtuluş mücadelelerinin en önemli odak noktalarından birisini oluşturur. Bu mücadele içinde Arjantin'de yer alan sosyal ve politik değişmeler, sadece Latin Amerika'da değil, tüm dünyada geniş ilgi uyandırmakta ve önem taşımaktadır.

25 Mayıs 1973'de H. Compara'nın başkan seçilip, «Adaletçi Kurtuluş Cephesi» hükümetinin kurulmasıyla, Arjantin politik yaşamında tarihî bir dönüm noktasına ulaşıldığı düşünülmekteydi. Yıllardır sü-

ren baskılar dönemi kapanıyor, askerî diktatörlük son buluyordu. Tüm politik tutuklular serbest bırakılıyor, baskıcı yasalar kaldırılıyordu. Başka birçok demokratik kuruluşla birlikte uzun yıllar sonra Arjantin Komünist Partisi de yasallaşıyordu. Kısacası, toplumda politik güçler dengesi değişiyor, ilerici güçler lehine ülkede demokrasinin gelişmesi ve ulusal kurtuluş için uygun koşullar yaratılıyordu.

Emperyalizmden destek alan gerici güçler ise elbette silahlarını bırakmamışlardı. Arjantin halkını zor günlerin beklediği kestirilebiliniyordu. Ülkede gerçekten çelişkilerle dolu, karmaşık bir dönemin başladığı biliniyordu. İlerici güçler demokrasinin ufuklarını genişletmek için mücadele ederlerken, gerici güçler de demokrasiyl sınırlamak için çalışmaktaydılar.

Nitekim, aradan daha üç yıl bile geçmeden Arjantin'de, yeni bir askerî darbe ile, ordu iktidarı tekrar ele alıyor ve yeni bir askerî diktatörlük kuruluyordu. Keyfi tutuklamalar, baskıcı yasalar, örgüt yasaklamalar ve terör Arjantin'de tekrar günlük yaşamın bir parçası haline geliyordu.

Ancak, bu baskılara, cinayetlere, yasaklamalara rağmen askerî diktatörlük emekçi halkın mücadelesini, işçilerin kitlesel direnişlerini, kitlesel grevleri önleyemiyordu. Arjantin askerî diktatörlüğü tüm çabalarına karşın, Pinochet Şili'si ile Arjantin'i ayıran, bir adımı halen atamamıştır.

Bütün bu olup bitenleri anlamak, olayların gözlemlenmesi ile olanaklı değil. Daha derin incelemelere gerek bulunmakta. Nitekim Arjantin Komünist Partisi yöneticilerinden Orestes GHİALDİ 1974 Ocak ayındaki bir yazısında şöyle demekte: «Arjantin gerçeğinin karmaşıklığını anlayabilmek için, sağcı ve merkezci unsurların Adaletçi Hareket yönetiminde çoğunluğu oluşturduklarını, hareketin bütünü içinde ise, sağcı, aşırı sağcı, solcu, ve hattâ goşist unsurların bir arada yer aldıklarını her zaman göz önünde tutmak gerekir. Ve bu farklı unsurlar arasında kıyasıya bir çatışma vardır» [La Nouvelle Revue Internationale, Ocak 1974, N. 185]

GHİALDİ'nin işaret ettiği karmaşık ve çelişkili politik durum Arjantin'de sınıf mücadelesinin yüksek boyutlarını göstermekte. 27 yıl sonra ilk defa 1974 Ağustos'unda yasal olarak toplanan A.K.P. Kongresi ise durumu şöyle saptıyordu: «Arjantin toplumu derin ve genel bir ekonomik, politik, kültürel, sosyal bunalım yaşamaktadır. Ülkemizin iç ve dış çelişkileri şiddetlenmekte ve patlama noktasına gelmiş bulunmaktadır. Kapitalizmin üretici güçler ve üretim ilişkileri arasındaki temel çelişkisinin hızlanan derinleşme süreci geri sosyo-eko-

nomik temelin olduğu gibi, onun politik üst yapısının da şimdiden nihai bunalım içine düştüğünü belirlemektedir.»

Gerçekten de bugün Arjantin'de yaşanan olayların temelinde toplumun bu çok yönlü bunalım içindeki olgusu yatmaktadır. Arjantin ekonomisindeki bunalımının belirgin özelliği, temeli ise sürekli bir sermaye birikimi bunalımı olarak tanımlanabilir. Ayrıca günümüzde emperyalist metropollerde yaşanan ekonomik bunalımın bu merkezlere bağımlı tüm ülkelerde olduğu gibi Arjantin'deki bunalımı da derinleştirdiği görülmektedir. Nitekim Arjantin'de ne 1966'dan 1973'e kadar iktidarı doğrudan ellerinde tutan askeri cunta hükümetleri, ne 1973 1976 arasında yeniden kurulan başkanlık rejimi ve ne de 24 Mart 1976 darbesi ile iktidarı ele geçiren ordu, bu çok boyutlu bunalıma bir çözüm getirememekte, halk kitlelerinin yaşam koşulları giderek ağırlaşırken, uzun yıllar genel çizgisi itibariyle sendikaların sınıf uzlaşmacısı politikalarıyla oyalanan işçi sınıfının mücadeleciliği ise [son demiryolu işçilerinin kitlesel grevinin de gösterdiği gibi, şimdilik bir ölçüde «kendiliğinden» hareketler etrafında olmakla beraber [Humanité, 9 Kasım 1977] giderek artmaktadır.

Genel konumunu böylece belirlemeye çalıştığımız Arjantin'in toplumsal ve politik gelişmesinin incelenmesi, sözü edilen günümüzün karmaşık politik olaylarının kavranabilmesi için bir zorunluktur. Ayrıca çağımızda, bir yandan sürekli bir sermaye birikimi bunalımının, bağımlı bir tekelci kapitalist gelişme ile birlikte yaşandığı, bu süreç içinde faşist tırmanma eğilimlerinin hızlandığı ülkeler içinde yer alması, bu süreç içinde de günümüz emperyalist merkezlerinin ekonomik örgütlerinin yerini görebilmeye olanak sağlaması açısından, Arjantin'in incelenmesi önem taşımaktadır.

24 Mart 1976 askerî darbesiyle Arjantin'de iktidarı ele geçiren cuntanın ekonomi bakanı Alfredo Martinez de Hoz, emperyalist merkezlerin ana ekonomik örgütleri tarafından «mucizeler adamı» olarak nitelendirilmekte. Öyle ki, yüzlerce işçi, aydın, öğrenci katili Arjantin cuntasının ekonomi bakanı, büyük toprak sahibi ve çelik endüstrisi patronu de Hoz, IMF'nin son genel kurul toplantısında tüm dikkatleri ve övgüleri üzerine topladığı gibi, geçen 12 Eylül'de Uluslararası Endüstri Konferansı'nın (IIC) senelik toplantısında açış konuşmasını yapan kişiydi.

Mart 1975 ile cuntanın iktidarı ele geçirdiği Mart 1976 tarihleri arasında Arjantin'de fiyatlar % 738 oranında ve Mayıs 1976 ile Mayıs 1977 arasında da % 920 oranında artmıştı. İşte Arjantin ekonomi bakanını tüm emperyalist odakların övgüsüne boğan başarısı, bu artış oranını Temmuz 1977'de % 123'e düşürmesiydi. Başka bir deyişle

«hiper-enflasyonu» durdurmasıydı. Aslında, Arjantin resmî kaynaklarının verdiği bu % 123 rakkamının ne derece gerçeği yansıttığı son derece şüpheli. Ağustos'ta % 11,3, Eylül'de % 12, Ekim'de % 14 olan fiyat artışları göz önüne alındığında 1977 için % 333,5'lik enflasyon oranına ulaşılmakta (Le Monde, 8 Kasım 1977).

Arjantin cuntasının ekonomik programında «içine girdiğimiz toparlanma döneminden ülkenin **tüm kesimlerinin** aşırı gayret ve özverileriyle çıkabiliriz» deniyordu. Arjantin'de uygulanan ekonomi politikası bu ilkeye uygun düşüyor mu sorusunu cuntanın 1976'da yayınladığı «resmî programından» aktarılan şu satırlar yanıtlayabilir: «...ücret politikasına gelince, ülkenin içinde bulunduğu bu enflasyon döneminde, işletmelerle çalışanlar arasında serbest ücret müzakerelerinin olabileceğini düşünmek olanaksızdır (...) aynı şekilde, ücretlerin hayat pahalılığına uydurulma işlemleri de durdurulmalıdır.» Arjantin hâkim sınıflarının enflasyonla mücadeleyi kimin sırtından sürdürmek istedikleri bu alıntıdan anlaşılıyor. Bu yönde uygulamaya konulan ve başta IMF olmak üzere emperyalizmin ekonomik örgütlerince önerilen ve desteklenen «ekonomik tedbirlerin» neler olduğuna geçmeden önce Arjantin'in ekonomik ve politik geçmişine bir göz atmak gerekir.

ARJANTİN KAPİTALİZMİNİN GELİŞMESİ

1930'lara kadar Arjantin'de kapitalizmin gelişmesinin temelinde üç etken yatmakta: Birincisi, tarım kesiminin (tahıl, et, yün) ihraç olanakları; ikincisi, önemli miktarda Avrupa kökenli iş gücü akımı (1860 ile 1930 arasında 6 milyon İtalyan, İspanyol ve Yahudi göçmen) ve üçüncü olarak, başta İngiltere olmak üzere, emperyalist merkezlerin sermaye yatırımları. 1930 sonrasında gıda ve tekstil sanayine dayalı yerel burjuvazi güçlenir. 1910 ile 1913 arasında Arjantin'in tüm tüketim malları gereksiniminin % 40'ı ithalât ile karşılanırken, bu oran 1939'da % 28'e düşer.

İktidar blokunun içinde büyük toprak sahiplerinin azınlıkta olduğu 1930 - 1940 yılları, emperyalizmin Arjantin'i iyice bağımlı kıldığı dönemdir. Merkez bankası, et sanayii, demiryolları, denizyolları İngiliz bazan da Amerikan kontrolüne geçer. Sürekli bir politik skandal ortamı, hileli seçimler ve devlet dairelerinde her türlü bozukluklar bu dönemin başka özellikleridir. Bu on yıllık dönem bugün Arjantin'de «on yıllık rezalet dönemi» olarak anılıyor.

Arjantin'in politik ve ekonomik hayatında sonraki yıllarda önemli rol oynayacak başka bir olgu da, yine bu dönemde ortaya çıkar. Sa-

nayinin gelişmeye başlamasıyla 1930'lardan itibaren kırsal göç hızlanır ve sanayi proletaryası büyük ölçüde kırdan kopup gelen bu kesimden oluşur. Bu süreç öylesine hızlıdır ki, kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı 1914'te % 50 iken 1947'de % 30'a düşer.

Juan Domingo Peron ismi de ilk olarak bu dönemlerde duyulur O zamanlar genç bir subay olan ve 1939 faşist İtalya'sındaki bir stajdan yeni dönen Juan Peron 4 haziran 1943 askeri darbesinde önemli rol oynar ve çalışma bakanlığını eline geçirdikten sonra, yukarıda sözünü ettiğimiz, işçi sınıfının kır kökenli ve politik bilinci olmayan kesimine el atar. Bu kesimin ileride politik güçler dengesinde oynayacağı rolü iyi kestiren Peron, ücretleri arttıran ve işçi sınıfına çeşitli sosyal olanaklar sağlayan bir dizi yasanın çıkmasını sağlar.

24 şubat 1946 seçimlerinde oyların % 53'ünü alarak iktidarı ele geçiren Peron, büyük toprak sahiplerinin gücünü azaltmaya ve sanayi burjuvazisini güçlendirmeye yönelik bazı önlemler alır. Bunların başında dış ticaretin devletleştirilmesi gelir. Bu sayede tarımsal ürünler üreticinin elinden düşük fiyatla alınıp uluslararası fiyatlardan ihraç edilerek, aradaki fark Sanayi Bankası tarafından küçük ve orta işletmelere kredi kaynağı olarak kullanılıyordu.

Emperyalizmin ve toprak oligarşisinin giderek artan baskılarına karşı koyabilmek için, Peron işçi sınıfına daha fazla yaslanır. Ücretleri yüksek tutarak işçi sınıfından belli bir destek sağlar. 1937'de 100 olan hayat pahalılığı göstergesi 1948'de 189 olmuş, fakat aynı zamanda ücret göstergesi 287'yi bulmuştu. Ücretli izin ve sekiz saatlik iş günü bu dönemde yasalaşır. Peron, bir yandan da burjuvaziye, sendikacılıktan korkmamaları gerektiğini, asıl «örgütlenmemiş» ve dolayısıyla kapitalist düzenle bütünleşmeyen işçi sınıfının tehlikeli olacağını söylüyordu.

Gerçekten de Peron'un girişimleriyle kurulan ve Arjantin işçi sınıfının tek sendikası olan Genel Çalışanlar Konfederasyonu (C.G.T.) o dönemde 6 milyon işçiyi düzenle bütünleştirmeye çalışıyordu. Sendikal bürokrasinin en mükemmel örneklerinden ve üye sayısı açısından dünyanın en büyük sendikalarından biri olan Arjantin CGT'sinin, yönetimi Peron'cu halkçılığın uzun yıllar tutunmasında rol oynadıktan başka, tekelci burjuvazi ile el ele yürüyerek ve hattâ, ordunun gölgede kaldığı dönemlerde onun vurucu gücünü oluşturarak sınıf uzlaşmacı sendikacılığın ilginç örneklerini verdiğini görmekteyiz.

2. Dünya Savaşı yıllarında, Arjantin savaş dışı kalmıştır. Savaş süresince Arjantin ihraç mallarının yüksek fiyatlarla pazar bulabilmesi, ülkede gerçekten bir refah ve bolluk dönemi yaşanmasını sağla-

mıştır. Peron'un uyguladığı politikanın başarılı olmasında uluslararası uygun koşulların rolü de unutulmamalıdır.

Nitekim 1951 başkanlık seçimlerini yine Peron kazanır. Kapitalist gelişme yeni boyutlar kazanmıştır artık. Sanayi üretimi içinde kesimler yer değiştirmiş, madenî eşya üretimi 1929'da sanayi üretiminin % 22'sini oluştururken 1950'de % 57'ye ulaşmış; gıda ve tekstil üretiminin oranı ise % 45'den % 9'a düşmüştür. Öte yandan, bağımlı sanayinin gelişmesi ve 1945'den sonra uluslararası et ve tahıl fiyatlarının düşmesi Arjantin'in döviz rezervlerinin yavaş yavaş tükenmesi sonucunu getirir. Aynı zamanda fiyat artışları ve enflasyon hızlanır.

Eylül 1955'de, Peron, Amerikan emperyalizminin kendi yerini almasını önlemeye çalışan İngiltere sanayi kesimine kendi aleyhine değer aktarımının durdurulmasını isteyen büyük toprak sahipleri, ekonomik bunalımdan en çok etkilenen orta sınıflar, işçi sınıfının kazanımlarını sınırlandırmak, hattâ geriletmek isteyen sanayi burjuvazisi ve nihayet Peron'un eğitimi elinden alma çabalarına içerleyen Kilise'den oluşan bir blok tarafından iktidardan uzaklaştırılır. Peron'un 18 yıl sürecek sürgün hayatı başlamıştır artık.

TEKELLEŞME HIZLANIYOR

1955 - 1973 arasında ve 1966 Haziran'ından sonra doğrudan ordu tarafından yönetilen, çeşitli hükümetler, Amerikan ve Avrupalı tekellerin ülkeye kolaylıkla girmelerini sağlayan bir politika izlerler. Bu politikanın temel taşları, Peron döneminde uygulanan gümrük duvarlarının yıkılması, dış ticaretin devletin elinden alınması, döviz kurlarındaki kontrolün kaldırılması, küçük ve orta işletmelere kredilerin kısılması gibi önlemlerdi. Bu türden bir ekonomi politikasının tekelleşme, yani sanayi burjuvazisi ile malî burjuvazinin ve onlarla beraber iktidar blokunda yer alan büyük toprak sahiplerinin çıkarları doğrultusunda olduğu açıktır.

Bu dönem boyunca Arjantin ekonomisi tekelleşme sürecinde hızla ilerler. En büyük 100 sanayi işletmesi göz önüne alınırsa, 1969'da bunların % 60'ı yabancı sermayenin denetimindedir (% 28 Amerikan, % 32 Avrupalı). Geri kalan bölümün % 18'i devlet ve ancak % 22'si yerli tekelci sermaye tarafından kontrol edilmektedir. Bu en büyük 100 işletmenin tüm sanayi satışları içinde 1956'da % 20 olan payı, 1969'da % 33'e ulaşır. Tekelleşmenin hızlanmasına yönelik bu politikanın küçük ve orta işletmeler üzerindeki etkisi, 1970 yılında toplamı 16,7 milyar Pezo'ya ulaşan iflaslarla ölçülebilir.

Bu tekelleşme sürecindeki ordunun yerine gelince; bir yandan

düzene karşı her türlü başkaldırmayı vahşice bastırarak tekellerin jandarması rolünü üstlenirken, diğer yandan da üst kademelerden bir tabaka tekellere yönetici olur. 1970'de 260 kadar yüksek rütbeli subay çeşitli büyük işletmelerin yönetim kurullarında görev almış durumdadır. Bu arada «ordu sektörünün» Arjantin ekonomisi içindeki payı giderek artar. Bunu kanıtlayıcı bir örnek olarak, 1974 Nisan'ında işletmeye açılan SOMİSA firmasının sermayesinin % 95'ne ordu mensuplarının sahip olduğu Güney Amerika'nın en büyük yüksek fırını gösterilebilir.

BAŞKANLIK SİSTEMİNE DÖNÜŞ

Haziran 1966'dan beri çeşitli cuntalar aracılığı ile iktidarı doğrudan elinde tutan ordu, 1973 Mart'ında başkanlık seçimlerinin yapılmasını kararlaştırır. Böylece, aynı yıl içinde, Peron'un 18 yıllık sürgünden sonra, hem de başkan olarak, dönmesine kadar varan süreç başlamış olur. Askerî Diktatörlük iktidarı elbette kendi rızasıyla bırakmamaktadır. Arjantin hâkim sınıflarını ve emperyalist merkezleri bu çözüme zorlayan ekonomik ve toplumsal nedenleri incelemek bu bakımdan önem kazanmaktadır.

General Onganía'nın başkanlığa gelmesinden sonra yayınlanan (28 Haziran 1966) «Devrimci Beyanname»de, yeni iktidarın ekonomik hedefleri üzerinde duruluyor ve «elektoralist» endişelerden kurtulunarak, enflasyonun yenilmesi ve modern ve sıhhatli bir ekonomiye geçilmesiyle «Büyük Arjantin ve Genel Refah Toplumuna» ulaşılacağı müjdeleniyordu. Aşağıdaki tablodan 1966 - 1973 arası askerî hükümetlerin ulaştıkları ekonomik sonuçlar görülebilir.

Yıllar	Büyüme Hızı % PİB	Enflasyon Oranı %	İşsiz Oranı %
1967	1.9	27.3	6.2
1968	4.8	9.6	5.4
1969	6.9	7.6	4.0
1970	4.8	21.7	4.8
1971	3.8	39.1	5.7
1972	4.1	64.1	7.4

Kaynak Direccion Nacional de Estadisticas y Cancos. Aktaran Documentation Française, Notes Documentaires, No 4140 4141, 15 Eylül 1974.

Tablodan anlaşılacağı gibi, 1967 - 1969 arasında ekonomiyi durgunluğa itmeden, yani büyüme hızını düşürmeden enflasyon oranı

azaltılıyor. Dönemin ekonomi bakanı Krieger Vasena bu «başarısını» gerçek ücretlerin geriletilmesini hedef alan ve uygulanan çeşitli baskı yöntemleriyle gerçekleştirilen bir politikaya borçlu. Fakat 1969' dan sonra, işçi sınıfı ve çeşitli radikal küçük burjuva unsurlar üzerinde arttırılan baskıya karşın enflasyon ve işsizlik oranları artar ve büyüme hızı düşer. Gerçek ücretler de düşmeğe devam etmektedir. 1971 Nisan'ında 124 olan sanayi işçisi gerçek ücret göstergesi 1972 Temmuz'unda 109'a düşer.

1966 - 1973 döneminde çeşitli askerî cuntaların yürüttüğü politikaların sonucunda Arjantin'in emperyalist odaklara bağımlılığı artar. Pezo'nun dolar karşısında sürekli düşük değerde tutulması bir çok yerel işletmenin yabancı sermaye kontrolüne geçmesini hızlandırdığı gibi, Arjantin'in toplam dış borçları 1967 ile 1972 arasında % 80 oranında artar ve 1973 Mayıs'ında 6441 milyon dolara ulaşır.

Emperyalizm ve Arjantin burjuva sınıfı işte bu koşullar altında Peron'un yeniden ülkeye dönmesini «ehveni şer» bir çözüm olarak düşünmeye başlarlar.

Enflasyon ve işsizliğin pençesindeki Arjantin'de, başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kitlelerin ve giderek radikalleşen küçük burjuva unsurların mücadeleciliği artarken, Peron'a kurtarıcı gibi sarılmak hâkim sınıflara tek çözüm yolu olarak gözükür. Peron yönetimi, emperyalist merkezler için belki ideal çözüm değildir ama, sıkıca kontrol altına alınırsa devrimci gidişi köstekleyerek burjuvazi için yeni bir sığınak oluşturabilirdi. Öte yandan, Peron'un «Milli Birlik Hükümeti» önerileri Arjantin'in tüm ekonomik yeteneklerini harekete geçirerek, Latin Amerika'da, Amerikan emperyalizminin tercihlisi durumundaki Brezilya ile rekabet edebilmek amacındaki Arjantin tekelci burjuvazisinin de işine geliyordu.

Peron'un emperyalizm ve Arjantin burjuvazisi tarafından, geçici de olsa, bir kurtarıcı olarak görülmesine yol açan olayların başında kuşkusuz 1969 Cordobazo grevleri geliyordu. Arjantin'in ikinci büyük kenti ve otomotiv sanayi merkezi olan Cordoba'da çıkan olaylar bir grev ve protesto döneminin başlangıcı oldu. Yalnız sanayi işçileri değil, öğrenciler ve kent halkının büyük bir bölümü bu kitle hareketine katıldılar. Hareketin en önemli özelliği, işçi tabanındaki yüksek katılma oranı ile bu tabanın askerî rejime olduğu kadar sendika yöneticilerine de karşı çıkması idi.

O döneme kadar işbirlikçi sendikacılığın seçkin örneklerini veren Arjantin CGT'si de giderek kabaran kitle hareketlerine artık set vuramaz olmuştu. Cordobazo grevleri, hâkim sınıflarda, giderek ra-

dikalleşen kitlesel tepkilerin sosyalist bilinçlenme sürecini hızlandırması korkusunu uyandırdı. İlk başkanlık dönemi olan 1946'dan beri «benim siyasal partim sendikalardır» diyen Peron, işte o zaman akıllara geldi. İşçi sınıfının ve gençliğin hâlâ Peron'un halkçılığının etkisinde olan kesimlerinin tepkilerini ancak o yumuşatabilir ve saptırabilirdi.

Cunta ile Peron arasındaki gizli görüşmeler dönüş sürecinin aşamalarını saptar. 11 Mart 1973 başkanlık seçimlerini Peronist «Adaletçi Kurtuluş Cephesi»nin adayı Hector Campora oyların % 49.59'unu alarak kazanır. Campora, Peron'un dönüşüne zemin hazırlamak üzere istifa edince, 20 Eylül'de yinelenen seçimlerde oyların % 61'ini (7 milyon) alan Peron başkanlığı kazanır. Peronistler'in 6 ay arayla oy oranlarını % 10'dan fazla arttırmaları, 20 Eylül seçimlerinde Arjantin Komünist Partisi'nin ve diğer sol güçlerin de Askeri Diktatörlüğe karşı Peron'u desteklemesinden kaynaklanmaktadır. Aslında, «Radikal Yurttaşlar Birliği»nin % 24 oranındaki oyları da hesaba katılırsa, Askerî yönetime karşı kullanılan oyların oranının % 80'i aştığı görülecektir. Demokrasi ve Ulusal Kurtuluş için Peron'u destekleyen ilerici güçlerin görüşlerine daha ileride değinilecektir.

YİNE PERON

Peron amacını ve programını derhal açıklar. Bu programa göre, bir «Milli Birlik» hükümeti kurulacak ve oluşturulacak güvenlik ortamında «Sosyal Kurtuluş ve Toparlanma» planı yürürlüğe konulacaktı. Bu planın ana maniveları arasında, kredi örgütleri ile yabancı sermayeli bankaların millîleştirilmesi ve vergi reformu geliyordu.

Peron, sürgün öncesi başkanlık döneminde, emperyalizmin savaş sonrası yaralarını sarmakta oluşundan ve Arjantin'in Avrupa et ve tahıl pazarlarını ele geçirmesinden yararlanarak, İngiliz hakimiyetinden kurtulmak amacındaki Arjantin burjuvazisi ile ücretlerin artmasıyla görece bir refah seviyesine ulaşan işçi sınıfının bazı kesimlerinin çıkarlarını bağdaştırabilmesini bilmişti. İşte, 18 sene sonra, Peron yine aynı taktiği kullanabileceğini sanıyordu. Bir yandan Amerikan emperyalizmini dengelemek için Arjantin burjuvazisine yaslanılacak ve Avrupa tekellerine açılınacaktı. Öte yandan da, işçi sınıfının büyük kesimi için hâlâ geçerli olan «sendikacı Peron» imajı kullanılacak ve bunun için güçlü Genel Çalışanlar Konfederasyonu'ndan yararlanılacaktı.

Peron'un «Adaletçi Kurtuluş Cephesi»nin yönetiminde etkin olan egemen sınıflar ittifakının bir bileşenini, Amerikan emperyalizmine

bağımlılık koşullarının yeniden gözden geçirilmesini ve bu yönde ağırlığını koyabilmek için Avrupa tekelleri ile ittifak kurulmasını isteyen, Arjantin tekelci burjuvazisi oluşturuyordu. Bu ittifakın bir diğer bileşkesi de, Arjantin'in tüm sanayi sermayesinin % 70'ine sahip olan küçük ve orta sanayi burjuvazisiydi. Peron'un ekonomi bakanı José Gelbard'ın başkanlığındaki Genel Ekonomik Konfederasyon etrafında örgütlenmiş küçük ve orta sanayi işletmelerinin gerçek bir ekonomik gücü yoktu, zira tümü, özellikle teknoloji açısından, tekellere bağımlıydılar. Peron'un ekonomik programındaki yabancı sermayeli bankaların Arjantin özel sermayesine devri gibi ilkeler ittifakın bu bileşeninin isterlerini yansıtır.

Bu ittifaka işçi sınıfı da bir «Toplumsal Pakt» yardımıyla sokulmak isteniyordu. İşçi sınıfının sendikal «temsilcileri» ile burjuvazi arasında 7 Haziran 1973'de imzalanan bu antlaşma, 2 yıl boyunca ücretlerin ve fiyatların dondurulmasını öngörüyordu.

KOMÜNİST OLMAYAN SOL'UN DURUMU

1973 Mart'ında yapılan başkanlık seçimleriyle başlayan görece serbestlik ortamında toparlanmak ve güçlenmek olanağı bulan sol grupların durumuna da bakmakta yarar vardır.

Hector Campora'nın üç aydan az süren başkanlık döneminde politik tutukluların tümü serbest bırakılmış ve eski ve yeni gruplar yeniden örgütlenmeye başlamıştı. Bu dönem aynı zamanda bazı «ilerici» gruplarla Peron'un birbirlerini kendi amaçları doğrultusunda kullanmaları veya kullanmaya çalışmaları dönemiydi. Arjantin'e dönmeden önce Peron, askerî rejimi hırpalayan gerillaları «çocuklarım» diye anıyordu. Çünkü o zamanlar henüz, başkanlıktan sonra sağlam müttefikleri olan büyük burjuvazi ve sendika bürokratlarına tam olarak güvenemiyordu. Bu sol gruplar ise kitleleri kazanabilmek için «halkçı Peron» imajından yararlanmayı zorunlu görüyor ve marksizmin Arjantin gerçeğine uygulanması olarak algıladıkları Sol Peronculuğu geliştiriyorlardı.

Monteneros ve FAP (Proleter Ordu Güçleri) gibi örgütler bu kuramsal temelden ve 1969 kitle hareketlerinden (ki en önemlisi yukarıda sözü edilen Cordobazo grevleri idi) kaynaklanmıştı. Daha sonraları bu iki örgüte gevarist FAR (Devrimci Ordu Güçleri) katıldı. Peroncu olmayan ERP (Devrimci Halk Ordusu) ve FAL (Arjantin Kurtuluş Güçleri) gibi örgütlerin ve Peroncu sol grupların kitlelere ulaşmasında büyük adım Hector Campora'nın seçim kampanyası sırasında atıldı. Özellikle bu sonuncular, ortaya çıkan özgürlük ortamından yararlanarak, kısa zamanda yeraltı gerilla örgütü durumundan kur-

tulup, Peroncu Gençlik adı altında, Arjantin'in en güçlü sol politik hareketi oldular. Campora'nın kısa başkanlık döneminde daha da gelişerek Genç Peroncu Emekçiler (JTP) örgütünü kurdular ve giderek sendikal bürokrasinin işçi sınıfı üzerindeki tekelini tehdit etmeye başladılar. Zaten Campora'nın burjuvazi ve sendika yöneticileri tarahından istifaya zorlanışının temelinde solun bu hızlı örgütlenişi yatar.

Peroncu sol içinde de ideolojik ve taktiksel bir bütünlük yoktu. «Düşeyciler» denilen ve Monteneros'lar, FAR ve Peroncu Gençlik (JP)'in oluşturduğu grup, Peron'la çatışmayı mümkün olduğu kadar geriye atmaya çalışıyor ve dolayısıyla aşamalı devrim görüşünü savunuyordu. FAP ve diğer örgütler ise «alternativist» denilen kanadı oluşturuyor ve sağ Peroncular'dan bağımsız bir politika izlenmesini, Peroncu olmayan sol ile ittifak yapılmasını öneriyorlardı. Çoğunlukta olan «düşeyci »akım, Peron'un programında kendi aşamalı devrim anlayışlarının birinci aşamasını görüyor, Peron'un desteklenmesi ve «sosyalist devrime» kadar uzanacak bu aşamada proletaryanın egemenliğin sağlanması görevinin kendilerine düştüğünü savunuyorlardı.

Peron'un gerçekten uyguladığı program ise tekelci Arjantin burjuvazisinin son kurtuluş olarak gördüğü, yeni bir gelir dağıtımı politikasıydı. Emekçi kitlelerin 1955'den beri giderek kötüleşen satın alma güçleri 1969 kitle hareketlerine ve nihayet sol grupların belli bir kitlesel destek görmesine kadar varmıştı. Dolayısıyla burjuvazi ve büyük toprak sahipleri, herşeyi yitirmemek için, kâr oranlarını geçici olarak düşürmeyi ikabullenmişlerdi.

Öte yandan, ilerici grupların ve partilerin kitlelere yakın mücadele hedeflerini (burjuvazi, emperyalizm, sendikal bürokrasi) göstermede başarılı olmaları, egemen sınıfları ürkütüyor ve Peron'a başta duyulan güveni giderek sarsıyordu. Öyle ki, çeşitli provokasyonlar (25 Eylül 1973'de CGT genel sekreterinin öldürülmesi) Peron'u başkanlığa getiren seçimlerin (23 Eylül) hemen ardından başlamıştı. Aslında, Peron'la, Peroncu sol grupların ilişkilerini dönüşsüz olarak kesmeyi amaçlayan bu türden provokasyonlar daha önceden başlamıştı. Örneğin, 20 Haziran 1973 günü, Peron'u Arjantin'e getiren uçak Ezeiza hava alanına inmeden önce, aşırı sağcı militanlar alanda biriken 3 milyondan fazla insanın üzerine ateş açarak, 50 kişinin ölümüne ve yüzlercesinin de yaralanmasına yol açmışlardı.

CGT genel sekreterinin öldürülmesinden hemen sonra Peron, Devrimci Halk Ordusu'nu (ERP) kanun dışı ilân ederek rengini belli eder. Daha sonraları ise, askerî cuntalar döneminde baskı ve iş-

kence teknisyenleri olarak «ün» yapmış iki komiseri, Villar ve Margari'yi hükümete göreve çağırır. 7 Nisan 1974'de ise, terörizmi ezmek örtüsü altında, çeşitli politik ve sendikal hakları ortadan kaldıran «ceza kanunu reformu» yapılır. Getirilen yeni kanunlar «devlet güvenliğini» sarsıcı nitelikteki «kanunsuz grevlere kışkırtmayı» ve «sosyal barışı bozmaya yönelik eylemleri» kesinlikle yasaklar. Böylece Peron'la sol Peroncular arasında kopuş başlamış ve, 1974 1 Mayıs töreninde, Peron'dan beklediklerini bulamayan sol grupların, Peron konuşurken sırtlarını dönüp miting alanını terk etmeleriyle noktalanmıştır.

1973 VE SONRASINDA ARJANTİN KOMÜNİST PARTİSİ*

Arjantin Komünist Partisi, Compara'nın başkan seçilmesiyle 6 yıllık askeri diktatörlüğe son verilen 11 Mart 1973 seçimlerine, «Devrimci Halk İttifakı» adlı cephe içinde katılmıştı. AKP bu ilk aşamada diktatörlüğün baskıcı yasalarının kaldırılması, politik özgürlüklerin tanınması, siyasal tutukluların derhal serbest bırakılması için Compara hükümetince alınan önlemleri desteklediler.

Eylül 1973 seçimlerinde ise AKP, başkanlık için Peron'un adaylığını destekliyordu. Komünistlerin desteklemeye karar verdikleri Peron'cu hareketin seçim programı; ücretlerin yükseltilmesini ,işsizliğe karşı önlemler alınmasını, bankacılığın millîleştirilmesini, Kamu işletmelerine destek sağlanmasını, Latifundizmin kökünün kazınarak bir tarım ve toprak reformunun gerçekleştirilmesini öngörüyor, ülkenin doğal kaynaklarının sahipliğinin Arjantin ulusunun vazgeçilmez hakkı olduğunu ilan ediyordu. Peron hükümetinin kuruluşuyla birlikte dış politikada atılan ileri adımlar da AKP tarafından desteklenmiştir. Ancak, komünistler daha baştan itibaren, ekonomik alanda yeni hükümet programında yer alan işveren, işçi konfederasyonları arasındaki «Toplumsal Mütareke» paktına karşı çıkmaktaydılar. AKP'ne göre «hükümetin ekonomik planı, ulusal burjuvazinin ülke ekonomi-

* Arjantin Komünist Partisi uzun yıllar baskılar altında illegalite de mücadele etmesine rağmen kitleler içinde gerçek bir etkinliğe sahiptir. 1974 yılında toplanan XIV. Kongre'de 126 bin olan üye sayısının 1975 yılı sonunda 200 bine ulaşması için çalışmalar yapılması kararlaştırılmıştır. Kongre'den sonraki ilk üç ay içinde Parti'nin 8.400 yeni üye kazanması mücadelesinin etkinliğinin bir göstergesidir. Yeni üyelerin büyük bir kısmını Sol Peronist hareketlerden, sınıf bilincine ulaşarak kopan sanayi işçileri oluşturmaktadır. Arjantin Komünist Partisi yanında Komünist Gençlik Hareketi de ülke gençliği içinde güçlü bir tabanı temsil etmektedir. 1974 yılında 30 bin olan üye sayısı 1975 yılı ortalarında 50 bine yaklaşmaktaydı.

sının yönetimine katılma özlemlerini ifade etmekte» ve oligarşi ile tekellerin çıkarlarına bazı sınırlamalar öngörmekle beraber, mevcut sosyo-ekonomik yapının «transformasyonunu sağlayacak bir nitelik taşımamaktaydı.» Bu nedenle Parti'nin görüşü «hükümetin yenik düşmesinde çıkarımız yok» sözlerinde ifadesini bulmaktaydı. Hükümetin demokrasinin yerleşmesi ve ulusal çıkarlar doğrultusundaki girişimleri desteklenecekti, ancak ülkede demokratikleşme, emperyalist mihrakların da tahrik ettiği faşist girişimlerin kesin yenilgisinin sağlanması, ülkenin içinde bulunduğu bunalımdan kurtulabilmesi için yeni ve başka bir politikaya gerek vardı. AKP'nin XIV. Kongresi'nde bu amaçla belirlenen politika; «emekçilerin acil hak taleplerinin yerine getirilmesi, kazanılmış özgürlüklerin savunulup, yenilerinin kazanılması ve bu amaçla geniş tabanlı bir eylem birliğinin oluşturulmasıydı. Bu politikanın gerçekleştirilmesi için Parti anti-oligarşik, anti-emperyalist bir demokratik cephenin oluşturulmasını öngörmekteydi. Aynı zamanda Ezeiza havaalanı olaylarının da açıkça gösterdiği gibi, yaratılacak şiddet olaylarının faşist silahlı güçlerin oyununa gelmek olacağı belirlenip, silahlı şiddet olaylarına karşı da geniş tabanlı bir demokratik mücadele yanlısı hareketin gelişmesine çalışılacaktı.

PERON SONRASI

Giderek gelişen şiddet olaylarına ordu ve hükümetin aynı şiddette karşılık verip olayların hızlandığı bir sırada, 1 Temmuz 1974'de Peron ölür ve yerine, başkan yardımcısı olan, karısı İzabel Peron geçer.

Bir yandan işçi sınıfının mücadeleciliğinin artması, öte yandan da sol grupların ajitasyon faaliyetlerini hızlandırmaları, Peron'un ölümünden sonra bir kaosun içine düşecekleri sanılan Arjantin egemen sınıflarının yeni başkan etrafından birleşmesini kolaylaştırır. Buna karşın, egemen sınıflar koalisyonunun iç çelişkileri, bunların ortak bir ekonomik program etrafından birleşmelerini önler.

Ekonomi Bakanı José Gelbard'ın başını çektiği görüş, Peron'un başlattığı politikayı sürdürme niyetinde idi. Yani, ABD'ye bağımlılık koşulları yeniden gözden geçirilecek, sanayinin gelişmesi, üretim rasyonelleştirilerek tarım kesiminden yapılacak kaynak aktarımı ile finanse edilecek, üçüncü dünya ve hattâ sosyalist blok ülkeleriyle ticarî ilişkiler geliştirilecekti. Bu politika, ulusal denmesine karşın türlü çeşitli bağlarla tekellere, dolayısıyla emperyalist merkezlere sıkıca bağlı, küçük ve orta sanayi burjuvazisi tarafından destekleniyordu.

Peron'un önerdiği gibi bir ulusal birlik hükümetini gerektiren bu tür politikayı egemen sınıfların tümü benimsemiyordu. Özellikle büyük toprak sahipleri et fiyatlarının dondurulmasına ve yeni vergi politikasına kesinlikle karşı çıkıyorlardı.

Tarımdan alınacak vergilerin arttırılması daha Peron'un ölümünden önce gündeme getirilmiş, 1973'de tarım vergisi % 75 oranında arttırılmış, 1974 için % 1 ilâ % 4 arasında değişecek ve toprağın parasal değeri üzerinden alınacak bir vergi ve 1975 için de toprak rantı üzerinden alınacak bir başka vergi programlanmıştı.

Gelbard'ın ekonomik programına karşı olanlar yalnız büyük toprak sahipleri değildi; yabancı tekeller de, politik etkinliklerine alabildikleri CGT sendikal bürokrasisi aracılığı ile bu politikaya ve özellikle 7 Haziran'da imzalanan toplumsal Pakt'a karşı çıkıyorlardı. CGT'nin, Arjantin'in o günkü ekonomik durumunda, yalnızca büyük tekellerin ödeyebileceği ücret artışları istemesinde bu etkilerin de rolü olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir.

Ekonomik bunalımın had safhaya vardığı 1975 yılında şiddet ve karşı şiddet hareketleri de hızlanır. 1975 yılı sonunda politik çatışmaların getirdiği ölü sayısı 894'ü bulur. 25 Mayıs 1973 ile 23 Mart 1976 arasında ise ölü sayısı 1358'dir. Bunların 66'sı ordu mensubu, 170'i polis, 677'si sivil, 445'i de sol grupların militanlarıdır.

İşte bu şiddet ve ekonomik bunalım ortamında ordu, geldi geliyor denilen bir darbe ile, 24 Mart 1976'da İzabel Peron'u başkanlıktan uzaklaştırarak, Kara Kuvvetleri Komutanı General Videla'nın başkanlığındaki bir cuntayı iktidara getirir.

Kurulan yeni hükümetin ekonomik programına geçmeden önce darbe öncesi Arjantin'in ekonomik göstergelerine daha yakından bakmak yararlı olacaktır.

DARBE ÖNCESİNDE EKONOMİK DURUM

1974'de hayat pahalılığının % 40 oranında arttığı hükümet tarafından açıklandıktan sonra Mart 1975'de Başkan İzabel Peron kendi «lütûfkâr insiyatifi» ile ücretlerde olağanüstü olarak 400 Pezo'luk bir artış sağlar. 1975'de ise enflasyon oranı % 335'i bulur ve aynı senenin son altı ayında ücretliler satın alma güçlerinin % 52'sini yitirirler.

1975 senesi için Arjantin bütçenin açığı 139,2 milyar Pezo'ya, dış ödemeler dengesi açığı ise 1 milyar 95 milyon dolara ulaşır. Döviz rezervleri ise Temmuz 1974'teki 2 milyar 26 milyon dolarlık seviyesinden, Haziran 1975'de 716 milyon dolara düşer. Arjantin pezosu değerini yıldırım hızıyla yitirmektedir: 8 Ocak 1975 tarihinde 12 pezoya eşit olan

bir Amerikan doları, 23 Mart 1976 tarihinde resmî piyasada 140,3 pezoya, karaborsada ise 240 pezoya değiştirilmektedir. Döviz darlığının bir sonucu olarak, 23 Nisan 1975'de hükümetin bir kararı ile tüm ithalat durdurulur. Pazar ekonomisinin düzgün mantığı derhal işlemeye başlar: Yatırımlar 1975 içinde % 16 oranında düşer. Üretimin düşmesi bir yandan enflasyonu körüklerken, öte yandan işsizlik çalışan nüfusun % 10'unu etkisi altına alır. Temmuz - Ağustos 1975 aylarında işten çıkarmaların toplamı 250.000'dir. Arjantin Merkez Bankası'nın avansları ise enflasyonu şiddetlendirmekten başka bir işe yaramaz: 31 Mayıs 1973'de 18 milyar 176 milyon pezo olan piyasadaki para miktarı 31 Temmuz 1975'de 73 milyar 669 milyon pezoya ulaşır. 1975'in sonuna doğru ise akıl almaz bir hızla artarak, bir haftada 18 milyar pezo kadar çoğalır. Arjantin'in dış borçları Ise 1975 sonunda 8 milyar 800 milyon dolara ulaşır.

CGT yöneticilerinin, egemen sınıflara toparlanma fırsatı tanımak için, işverenlerle ücret ve fiyatları belli süreler için donduran ve bu süreler içinde grev ve işten çıkarmaları durduran «toplumsal barışlar» yapmalarına karşın, işçi sınıfının mücadeleciliği giderek artar ve ülkenin her köşesinde grevler patlak verir. Çeşitli sol grupların şiddet hareketleri bunlara eklenince egemen sınıflar iktidarları için harekete geçmenin zamanı geldiğini görürler. Ocak 1976 sonunda 700 iş adamı hükümete bir muhtıra vererek ekonomik ve mâli bunalıma çözüm bulmasını isterler.

Geri kapitalist ekonominin mantığı içinde çözüm yolu herşeyden evvel yeni borç bulma anlamına gelir. 2 Eylül 1975"de, bir Arap mâli grubundan, 3 milyar dolarlık, yirmi sene vadeli ve % 8,75 faiz oranlı bir kredi bulunduğu hükümetçe ilan edilir. Bu yöndeki çabalara koşut olarak da IMF ile pazarlıklar sürdürülmektedir. Arjantin heyetlerinin IMF ile her görüşmesini pezonun devalüasyonu ve çeşitli zamlar izler. Peron'un ölümünden sonraki ilk IMF planı (Haziran 1975) % 100 oranında bir devalüasyon ve kamu hizmetlerine % 170 oranında zam önerir. IMF heyeti ile Eylül ayı içinde yapılan görüşmeler ise Ekim ve Kasım aylarında arka arkaya yapılan üç devalüasyon ve yeni zamlar (örneğin mazota % 128,5 oranında) getirir. 1975 sonunda IMF'den beklenen krediler 354,5 milyon doları bulmuştur.

1 Mart 1976'da IMF'nin önerileriyle düzenlenen yeni ekonomik program açıklanır. Bu program, yiyecek maddeleri perakende fiyatlarının sıkı kontrolünü, devletleştirilmiş bazı işletmelerin özel kesime geri verilmesini, yabancı sermayenin girişini kolaylaştıracak kanun değişikliklerini içerir. Arjantin hükümetinin tüm «iyi niyetine» karşın, IMF, Mart ortasında ancak 127,5 milyon dolarlık kredi açar. Bu para,

Arjantin'in ancak Mayıs ayına kadar geri ödeme süresi dolan dış borçlarını ödemesine yetecektir. 22 Mart 1976 tarihinde, 1976 yılı içinde ödenmesi gerekli dış borçları 800 milyon dolar olan Arjantin, in, 60 gün sonra borçlarını ödeyemez duruma düşeceği açıklanır.

24 Mart sabahı, General Videla'nın başkanlığındaki bir cunta, ordunun Arjantin'de iktidara el koyduğunu ilân eder.

DARBEDEN BUGÜNE

Cuntanın ekonomi bakanı Martinez de Hoz'a göre Arjantin'in içinde bulunduğu bunalımın nedeni spekülasyon ve israf ekonomisine bağlıydı, kurtuluş «üretim ekonomisine» geçebilmekteydi. Bu yönde alınan önlemlerin amacı tekti: Enflasyonu durdurmak. Bütçe açığının enflasyonun baş körükleyicilerinden olduğu kanısından kalkılınca, herşeyden evvel bu açığın kapatılması gerekiyordu.

1975'in ilk üç ayında devletin vergi gelirleri bütçenin ancak % 19'unu karşılıyordu. 1977'de bu oran % 73'e yükseltildi. Bu sonucu sağlamada kullanılan yöntemin, Arjantin ekonomi bakanının öne sürdüğü gibi, enflasyonun vergi yükünü hafifletmesini önlemek için, bu yükün toptan eşya fiyatları endeksine bağlanması olduğu şüphe götürür. 1977'nin ilk üç ayında toplam vergi gelirlerinin 1976'nın ilk üç ayına göre % 82 oranında artış göstermesinin asıl nedeni, vergi gelirlerinin % 60'ını oluşturan dolaylı vergilerin arttırılmasında aranmalıdır.

Bütçenin dengelenmesinde bir önemli etken de kamu iktisadî işletmelerinin zararlarının önlenmesiydi. Bunun da çeşitli yolları vardı. Birincisi, bunların hemen hemen tümünün özel sermayeye devriydi. Bunun yapılamadığı yerlerde de daha ilginç çözümler bulunabilirdi. Bulundu da. Örneğin, 40000 km.lik demiryolu ağının 1979'a kadar 20000 km.ye düşürülmesi planlandı. 1977 içinde 8000 km.lik demiryolu söküldü.. Yolcu treni seferleri % 36 oranında azaldı. Tüm demiryolu personelinin % 17'sini oluşturan 23.000 kişinin işine son verildi. Ordunun baskıcı gücüne güvenen Arjantin hakim sınıflarının, bir ülkede kapitalizmin gelişmesini demiryolu uzunluğu ile ölçenlere öğreteceği çok şey vardı.

Devletin kamu kesimindeki harcamaları kısması eğitim ve sağlık hizmetlerinin aksamasına yol açtı. Bu önlemlerin işsiz sayısı üzerinde hangi yönde rol oynayacağı açıktır. Mart 1976'dan bu yana, küçük ve orta işletmelerdeki iflasların ve kamu kesiminde işten çıkartmaların 300000 emekçiyi etkilediği ve işsizlik oranının çalışan nüfusun % 15'ine ulaştığı hesaplanıyor. İMF'in «bütçe açığı millî ge-

lirin % 3ünü geçmeyecek» koşulunu yerine getirmek için, cuntanın yapmayacağı yoktu.

Fiyat politikasına gelince: fiyatlar üzerindeki tüm kontrol kaldırıldı. Ekonomi bakanına göre, böylece işletmeler kârlarını arttıracaklar ve ekonominin toparlanması için gerekli yatırımlara başlayacaklardı. Arjantin gibi dışa göbeğinden bağlı ülkelerde yatırım ithalâtla özdeş olduğundan, Ekim 1976 ile Ekim 1977 arasında yapılan % 349,1 oranındaki devalüasyonun doğrudan sanayi ürünleri fiyatlarına yansıyacağı açık. Öte yandan yatırımlara kaynak bulabilmek için faiz oranları arttırıldı. Bugün Arjantin'de maliyet fiyatlarının % 20 sini kredi faizleri oluşturmakta; bu yük de işletmeler tarafından satış fiyatlarına yansıtıldığından, enflasyonu kırıcı yerde körükleyici sonuç elde edilmektedir.

Martinez de Hoz'a «hiper-enflasyonu durdurdum» dedirten önlemler bunlar değildi elbette. Yazının başında da belirtildiği gibi, temel önlem gerçek ücretlerin geriletilmesi ve bundan doğan bir dizi zincirleme etkiden başka bir şey değildir.

Resmi rakkamlara göre 1977 şubatında sanayi işçisinin gerçek ücreti, 1960 yılındakinin ancak % 64'üne ulaşıyordu. Aralık 1975 ile Mart 1976 arasında gerçek ücretler % 30 oranında düşmüş, 1977'de satın alma gücü % 50 oranında azalmıştı. Bu politikanın iç tüketim yansıması ise şu şekilde: 1976 da % 8 oranında azalan iç tüketim 1977'nin ilk altı ayında da % 8,5 oranında düşer. Buna bağlı olarak toplam sanayi üretimi, 1977'nin ilk üç ayında, 1976'da zaten çok düşük olan bir seviyeye göre, % 1,6 oranında daha azalır. Bu durumdan en çok etkilenen tüketim maddeleri sanayidir: gıda maddeleri üretimi % 8 oranında geriler. Tekstil ve gıda maddeleri sanayileri % 50 kapasite ile çalışmak zorunda kalırlar.

Sanayi kesimindeki bu durgunluktan tekelleşmenin hızlanmasından başka bir sonuç beklenemez. Öte yandan, sanayideki durgunluktan etkilenmeyen ender kesimlerden birisinin tarıma girdi sağlayan dallar olduğu gözleniyor. Gerçekten de tarım kesimi cuntanın tercihlisi durumunda. Martinez de Hoz'un ekonomik programında yer alan «ekonomik durgunluğa yol açan tarım kesiminin düşük gelir seviyesini yükseltmeliyiz» önerisi yavaş yavaş gerçekleştiriliyor. 1976 mârtından bu yana sanayi fiyatlarının % 337 oranında artması yanında, tarım fiyatlarının % 589 ve et fiyatlarının % 760 oranında artması bu açıdan anlamlı. Bu politikanın büyük toprak sahipleri ile tekelci tarım ihracatçılarının çıkarları yönünde olduğu açık. Cuntanın iktidarı ele geçirdikten sonra aldığı ilk ekonomik kararlardan birinin, tarım malları ihracatında devlet tekelini kaldırması olduğunu eklersek, durum daha da kolay kavranabilir.

YENİ GELİŞMELER

Görüldüğü gibi, Arjantin'de askeri diktatörlüğün aldığı «ekonomik önlemler» ülkenin içinde bulunduğu sorunlara çözüm getirmekten çok sorunların yayılmasına, daha da ağırlaşmasına yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak ülkede halkın çok büyük çoğunluğu, yürütülen ekonomik politikaya karşı çıkıyor. Emekçi halkın mücadelesini şiddet olayları ve askeri terör de engelleyememekte. Bu koşullar sonucu son aylarda, Arjantin'de yeni bir liberal-reformist çözüm arayışının yaygınlaştığına tanık olmaktayız. Çeşitli biçimlerde ortaya atılan bu «yeni çözümlerin» temel amacı giderek güçlenen ve mücadeleciliği artan bir işçi sınıfına, Ekonomi Bakanı Martinez de Hoz'un, emperyalizmin ekonomik örgütleriyle birlikte oluşturduğu politikanın yükünü kabul ettirebilmek. Bu girişimlerin desteklenmesi için askeri yönetimin, ülke politik güçlerinin temsilcileri ile temaslar aradığı bilinmekte. Örneğin, Askerî Cunta'nın en fazla sertlik yanlısı üyelerinden olan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Masseka'nın geçtiğimiz Kasım ayında, İspanya Sosyalist İşçi Partisi genel sekreteri F. Gonzalez aracılığı ile Peronist hareketin bazı liderleriyle temas kurduğu bilinmekte. Aynı şekilde, tutuklu bulunan eski Başkan İ. Peron ve sendika lideri Lorenzo Mignel ile de temaslar yapıldığı duyulmakta. Bu arada, Ocak ayında, ABD Başkanı Carter'in Arjantin'de «İnsan Haklarının» tekrar tanınması için girişimde bulunduğu biliniyor.

Nihayet, 9 Nisan tarihinde, bu defa bizzat General Videla adına, sol Peroncularla Paris'te bir ön görüşme yapıldığı da öğrenildi. Ancak bu gelişmelerin bir başka yönü de, emekçi halkın mücadelesinin boyutlarının da gelişmesi. Nitekim, bu gelişme nedeniyle, AKP'nin iki yıldır, ülkenin demokratik güçlerine ısrarla yaptığı çağrılar sonucunda, 10 Nisan'da Peronist, radikal, muhafazakâr, Birleşik Sosyalist ve Halkçı Sosyalist parti temsilcileri ile Komünist Partisi'nin katıldığı bir toplantı yapıldı. Bu olaylar, Arjantin'de askeri diktatörlüğün sonunun yaklaşmakta oluşunun belirtileri olarak kabul edilebilir. Ancak bilinmesi gereken Arjantin halkının ve tüm dünya demokratlarının b uözleminin gerçekleşmesinin, Arjantin egemen sınıfları ve emperyalizmin çizdiği kalıplar içinde olmasına kesinlikle olanak bulunmadığı. Bu nedenle, askeri diktatörlüğün sonu yaklaştıkça mücadelenin daha da şiddetlenmesi beklenilmelidir.

FKP'nin «BOLŞEVİKLEŞMESİ» ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER*

Danielle TARTAKOWSKY

Lenin'in ölüm günü olan 21 Ocak 1924'te Enternasyonal Yürütme Komitesi, komünist partilerinin, büyük işletme hücrelerini temel alarak yeniden örgütlenmeleriyle ilgili bir plan yayınlar. Karar **«bir partinin yapısının, eyleminin koşullarına ve amaçlarına uyarlanması gereğini»** belirtir. Geçmişte ve hâlâ **«sosyal-demokrat partilere uygun gelen seçim bölgeleri temeline dayalı örgütlenme»**,[1] yararlı olmuş ve oluyor olsa bile bugün için bu örgütlenme komünist partilerini tatmin etmekten uzaktır. Gerçekten de karar şunu söylemektedir: **«Nihaî hedefimiz, burjuvazinin devrilmesi, iktidarın ele geçirilmesi ve komünizmin gerçekleştirilmesidir. Yakın hedeflerimiz: işçi sınıfının çoğunluğunu, kendi günlük mücadelesine aktif bir biçimde katmakla ve bu mücadelenin yürütülmesiyle kazanmaktır. Bunun gereği olarak, komünist örgütlerimizin işçi kitleleriyle fabrika içinde sıkı bir bağ kurmaları zorunludur.»**[2]

---

* Bu yazı, Cahiers d'histoire DE L'INSTITUT MAURICE THOREZ dergisinin 23. sayısından, Türkiye İşçi Partisi Merkez Eğitim Bilim ve Araştırma Bürosu'nca türkçeye çevrilmiştir.

1) Komünist Enternasyonal'in 5. Kongresi'nde Örgütlenme Sorunları, Humanité kitaplığı, 1925, s. 71.

2) A.g.e.

Söz konusu işletmenin hücresine dahil olan tüm komünistler ve işten atılan tüm işçiler komünist örgütlenmenin temeli haline gelmelidirler.

Yürütme Komitesi tek tek militanların sokak hücreleri halinde bir araya gelmesini öngörse bile, herşeyden önce işletme hücrelerinin partinin yönetim organlarındaki yerini arttırmak istemektedir. Aynı zamanda bu organların üyelerinin yarıdan fazlasının bu hücrelerden olmasını istemektedir. Bunun işlevinin ne olacağını da şöyle belirlemektedir: **«Politik çalışmanın ve örgütlenmenin ağırlığı işletme hücrelerine aktarılmalıdır. İşçilerin günlük gereksinimleri için verdikleri mücadelede başı çekerek onları proletarya diktatörlüğü mücadelesine götürecek olan bu tür hücrelerdir. Bunun için komünist hücre, gerektiğinde işçileri ilgilendiren tüm politik ve ekonomik sorunları inceleyecek ve ortaya çıkan her sorunda olduğu gibi bunlar hakkında da bir görüş oluşturacaktır. İşçilere tüm sorunların devrimci çözümünü gösterecektir. İşçi sınıfının en bilinçli ve en aktif kesimi olarak, işçi sınıfının mücadelesini yönetmelidir.»**[3]

Fransız Komünist Partisi içinde, daha 1924 yılı Ocak ayından önce bu tür ilk hücre örgütlenmesini gerçekleştiren Paris Federasyonu olmuştur. Bu tür örgütlenmelerin gerçekleştirilmesinin, **«bolşevikleşme»**[4] denilen politikaya karşı en büyük çekinceleri ifade edenlerin de olduğu bir partinin yönetimiyle hiçbir bağlantısı yoktur.

Bu, gerçekte kendi içinde çelişkili görünümler taşıyan bir politika gibi görünmektedir. Bu politika, Enternasyonal ve seksiyonların içte olduğu kadar dıştaki sorunlarına da bir cevap olarak ortaya çıkmıştır, aynı zamanda, Lenin'in ölümüyle birlikte Rus Komünist Partisi'ne ve diğer belli başlı partilerde o güne kadar gizliden gizliye var olan konjonktürel bunalıma ve bu bunalımın neden olduğu çatışmalara konjonktürel bir cevap gibi gözükmektedir. Bu anlamda Leninizmin[5] ilkelerini birleştiren bir ortadokslukla sağdan ve soldan gelen olumsuzlukların temizlenmesini sağlayan bu uygulama, politik olmaktan çok yönetimsel bir niteliğe sahiptir. Bu koşullar altında, henüz açıkça

3) «Fransız Komünist Partisinin Sekreterliğinin, Enternasyonalin genişletilmiş Yürütme Komitesine Raporu» Cahiers d'histoire de l'I.T.M. no: 6, 1974, s. 217.

4) Ekim 1923'te Alman işçi hareketinin, arkasından Bulgaristan ve Polonya işçi hareketlerinin uğradığı bozgun, Komünist Enternasyonal'in çürümekte olduğunu belirttiği bir kapitalizme karşı geliştirilen saldırı stratejisinin gözden geçirilmesini gerektirdi. Enternasyonal, partilerin yönetimlerine, özellikle Alman Partisi'nin yönetimine kadar uzanan tepkiler yöneltti.

5) J. Stalin, Nisan 1924.

var olmayan yeni tip partilerin yönetim sürecini başlatmak için partilerin kitlelerle ilişkilerinin (transformasyonunun) geliştirilmesini amaçlayan bir politikayı ortadan kaldırmaya kimse teşebbüs edemezdi. Bunun karşıtı olarak, Enternasyonalin bağrında hakim çizgi olan Zinovyevist çizgiye göre partileri eş biçime sokmayı amaçlayan örgütsel ve ideolojik bir model empoze edilmeye çalışılıyordu. Bu tür sakat bir görüş, ona karşı olanlar kadar, Souvarine gibi[6] Rus modeliyle uyumluluktan yana olup bu görüşü destekleyen FKP yönetiminin büyük çoğunluğu tarafından da benimseniyordu.[7]

Haziran 1924'te başlayan Komünist Enternasyonal'in 5. Kongresi bolşevikleşmeden yana olmayanlara karşı dururken[8], bir yandan da işletme hücrelerinin ne oldukları veya ne olmaları gerektiği düşüncesini derinleştiriyordu[9]. 1923'teki başarısızlıkları komünist partilerinin yetersizliklerine ve bu yetersizlikleri o dönemde partilerin de var olan ve bolşevikleşmeyle ortadan kaldırılmaları söz konusu olan **«kalıntılara»** bağlıyordu. Propaganda konusunda o dönemde kabul edilen tezlerde **«komünist partilerinin bolşevikleşmesinden marksizm-leninizmin kesin ideolojik zaferinin anlaşılması gerektiği»** açıklanmaktadır.[10]

5. Kongre konjonktürel rastlantılardan kaynaklanan olaylarla belirlenen bir ideolojinin zaferini sağlayabilmek için, 1924 Kasım'ından itibaren açılmaya başlayan FKP'nin merkezi okullarının oluşturduğu bir eğitim yapısı kurdu. Bu zaferi, politik olduğu için aynı zamanda da eğitici olan işletme hücresine bağlı kılarak, Komünist Enternasyonal aynı zamanda ideolojik mücadele konusunda yeni bir kavram geliştirdi ve partileri derin dönüşümlerin yoluna soktu.

İdeolojiyi maddî bir pratik olarak anlayan (ki komünist militan bu pratiğin bir sonucudur) Enternasyonal; devrimci militanların o güne kadar heterojen bir yapıda bulunan ve işçi hareketinin içinde aynı anda var olan pratiklerini, aynı zamanda ideolojiyi de birleştirmek (eş biçime sokmak yerine) amacıyla bir araya getirmeyi amaçlıyordu.

---

6) FKP yönetim komitesi üyesi, Mart 1924'e kadar «le Bulletin communiste» adlı teorik komünist dergiyi yönetti. Bu bülten, Souvarine'in yönetiminden çekilesiye kadar, 1924 Ocağında işletme hücrelerinin oluşturulmasına ilişkin alınan kararları yayınlamayacaktı.

7) A. Treini «Lenin'in Çizdiği Yoldan», *le Bulletin communiste*, 28 Mart 1924.

8) Souvarine FKP'den 5. Kongre sırasında çıkartıldı.

9) Bu Kongre nedeniyle Piatinski'nin başkanlığında, hücrelerin işlevlerini derinleştirmke amacıyla bir örgütlenme komisyonu kuruldu.

10) La Correspondance Internationale, sayı 61, 1924.

Militanların, pratiklerini tek bir hedefe yöneltmelerine olanak sağlayan bunalımsız (devrimci bunalım) dönemlerde partileri etkilemek daha uygundur. Merkez Komitesine bağlı olarak kurulan çalışma komisyonları, kitle örgütleri içinde komünist militanları biraraya getiren komünist fraksiyonlar ve işletme hücreleri değişik yerlerden gelen militanları bu politikanın yeni pratiğine yönelterek onların pratiklerini homojen bir yapıya getirmekle yükümlüydüler.

Devrimci bir bunalımın olmadığı zamanlarda bu yeni pratik yalnızca **sektöryel**[11] olabilir. Sınıflar mücadelesi açısından en azından önemli sektörlerde gelişebilir bu politika. İşletme hücresi bu tür bir amaca tamamen uygundur. Böyle bir hücre somut koşulların somut tahlilinin yapıldığı bir yer, emekçi kitlelerle daha sağlam bağların kurulabildiği, kapitalist sömürünün daha iyi anlaşılmasına yarayan bir araçtır. Politikanın yeni pratiğinin oluşturulmasında temel halkayı oluşturur. Komünist Partiye politikasını fabrika siyasetine göre oluşturmasına olanak verir. Daha uzun dönemde, işçi sınıfının **«üretime el koymasını»** sağlayan bir araçtır[12]. 5. Kongre'nin kabul ettiği karar **«komünistlerin fabrikaları, er geç işçi sınıfının çalıştıracağı mekanizmalar olarak görmeleri gerektiğini»** açıklar[13].

Böylece işletme hücresi politikanın esas alanına, sömürü alanına doğru yönlendirilmesine olanak tanır. Bu alanda, özellikle jakoben ideolojinin hakim olduğu Fransa'da, burjuva vatandaşla işçi arasında bir kopukluğun var olduğu ve bu kopukluğun sürmekte olduğu sanısını devam ettirmektedir. Böyle bir hücre uzun dönemde Fransa'da politik mücadelelerin görünümünü değiştirmek zorundadır.

Fakat komünist partinin kitlelerle olan ilişkileri değişirken aynı zamanda partinin görünümü de değişmektedir.

Birinci derecede önemli olan bu hedef, Enternasyonal'in bazı seksiyonlarının gözünden kaçtı. Örgütlenme Konferansı'na itirazlar yükseldi ve Konferans, partilerin temel örgütlenmesinin yalnızca işletme hücrelerine dayanması gerektiği görüşünü yeniden teyit etmeye zorlandı. Konferans **«var olan seksiyonlara yetkisi olmayan hücreler eklemekle»** yetinen Fransız Komünist Partisi'ne, **«fabrikada sınırlı propaganda görevleri olan ve parti organı yetkilerine sahip ol-**

11) «Chaiers du Bolchevisme, no. 23, 15/6/1925: FKP tüzüğü şu oniki çalışma komisyonunu öngörür: Merkez Komitesi, Ajit-prop, sendika seksiyonu (M.O.E.), kadın, tarım, belediye, koloni, kooperatif, kiracı, eski askerler, sporcular, çocuk grupları.

12) Komünist Enternasyonal'in 5. Kongresi'nde Örgütlenme Sorunları, Piatinski'nin Raporu.

13) A.g.e.

mayan uyumsuz gruplar anlamına gelen fabrika fraksiyonlarını» önceden öngörülen hücrelerin yerine koyan Çekoslovak Komünist Partisi'ne ve işten atılmalardan dolayı yalnızca sokak hücreleriyle çalışmak durumunda kalan Alman partisine karşı durdu[14].

Konferans, yapılan itirazlara karşı çıktı ve onları sahiplerine geri gönderdi. Bunlar, bolşevikleşmenin var olan ve büyük çoğunluğu büyük işletmelerde çalışmayan parti üyelerinin etkin bir biçimde örgütlenmelerine olanak sağlayamayacağını iddia ediyor ve bolşevikleşmenin partinin sosyal yapısını yetkinleştirebilmek için partinin ağırlığını büyük fabrikalara doğru kaydırmak hedefini göremiyorlardı. Schuller şunları söylüyordu: **«Parti'nin bileşimi, ezici çoğunluğun dolaysız olarak hücreler halinde örgütlenmesine olanak verecek biçimde olmalıdır, yani sağlam proleter bir çekirdeğin olması gerekmektedir[15].»** Parti'nin işletme hücreleri temeli üzerine yeniden örgütlenmesinin getireceği belli sayıda militan kaybı sokak hücreleri üzerine örgütlenmenin getireceği riskten daha az risklidir ve **«üyelerimizin nitelik ve nicelik yönünden en önemsiz bir bölümünü oluşturur»[16].**

Bazı kimseler kadro eksikliği olan partilerin yeni ve ard arda gelen gereksinimlere cevap veremeyeceklerini ve seksiyonlardan hücrelere geçişi gerçekleştiremeyeceklerini savunuyorlar. Bolşevikleşmenin, işçi sınıfından gelen yeni tip kadroları ortaya çıkarmayı amaçladığını anlayamıyorlar. Eğer, hücre kadroların en iyi şekilde oluşmalarını sağlıyorsa, bu hücrenin bağrında işçi sınıfının örgütleyicileri, yani komünist militanlar yetişiyor demektir. Bu hücrelerle kazanılan yeni pratikle hakim olan ideoloji kırılmaktadır, aynı zamanda heterojen olan ve genellikle rekabet ilişkileri durumuna gelen ilişkiler (parlamentarizm, kooperatifleşme hareketi ve özellikle sendikalizm) ve ani kitle pratiklerinden oluşan bu ideolojinin dayanakları da kırılmaktadır. Bobigny merkezi okulundan kazanılan öğrenciler gerçekte ilk bolşevikleşme deneylerinde oluşmuş militanlardır. Çünkü komünist militanları yetiştiren hücre komünist partisine işçilerden oluşan bir yönetim kazandırmak zorundadır.. 1924 Mayısında J. Gaillard şunları yazıyordu: **«Başlangıçta, hücre, propagandamızın etkinliğini denetim altında tutabilecektir, fakat görevini gerektiği gibi doğ-**

14) A.g.e.

15) A.g.e.'den Schuller'in raporu.

16) Örgütlenme Konferansı'nda Chasseigne'nin müdahalesi: «Seksiyonları doldurmak için çok büyük sayıda işletme hücrelerinin gerekliliğinden söz edildi. Bu bütünüyle yanlış bir görüştür. Çalışmaya başladığımız bütün sanayi bölgelerinde olgular bunu yalanlamaktadır. Parti, ağırlık merkezini büyük fabrikalara taşımak zorundadır. Bu devrim için zorunludur.

rudan yapabilirse ilerde onu yönlendirecek ve hücrelerin kitlelerle doğrudan ilişkilerine göre propagandanın merkezi yönünü tayin edecek ve kararlılıkla yürüyebilecektir[17]. «Demokratik Merkeziyetçiliğin gelişme koşulu, işletme hücresi kuruluşunu rahatlıkla hızlandıracak ve bu merkeziyetçiliğin bir ifadesi olacak bir yönetime yol açacaktır.

Bu yeni kararların doğrultusunda Fransız Partisinin Yönetim Komitesi ulusal ölçekte yeniden örgütlenme hareketini 12 Ağustos 1924'te başlatır. Federasyonlara gönderdiği genelgede örgütlenmenin 31 Aralık 1924'te tamamalnması gerektiğini belirtir. 5. Kongrede çıkan anlaşmazlığın aksine, bu genelge sokak hücrelerinin gerçekleştirilmesinden bahsetmez.

Verilen süre aşırı bir iyimserliğin ifadesidir. Clichy Kongresi (Ocak 1925) dolayısıyla çıkarılan bilanço (bu veriler ekte sunulmuştur) yerel seksiyonların sayısının hala önemini koruduğunu göstermektedir. Hücre sayısı ile fabrika gazeteleri sayısı arasındaki açık bunu doğrulamaktadır. Bu hücrelerin bir çoğu işletmede çalışmayan militanlardan kurulmaktadır. Bu şartlar altında, Kongre partinin yeniden örgütlenmesinin tarihini Nisan 1925'e kadar uzatır.

Fransız politik hayatında bu kadar önemli bir değişimi başlatmak ve bir yığın geleneği tartışmak için yazılan rapor çok yetersizdir. Bu tür kısa mühletler beceriksizliklere neden olan katı bir iradeciliği getirir. Bu, bolşevikleşmeye karşı kuşku duyanların tepkilerine yol açar. Muhalefetin başını çekenler işletmelerde devrimci sendikacılıktan etkilenen ve bu yüzden sınıf mücadelesinin ayrıcalıklı bir alanı olarak sendikaları gören militanlardır. Bunlar, 1924 Eylülün de toplanan bölge sekreterleri konferansında kuşkularını belirtirler ve Souvarine ile dayanışma içinde olduklarını açıklarlar. Monatte, Rosmer ve Delagarde bu anlamda Aralık 1924'te partiden ihraç edilirler. Troçkiyle yakınlıkları olmamalarına rağmen, o dönemlerde Rusyadaki çatışmaya benzer bir biçimde Troçkist olarak nitelenirler.

Bunların ihraçları bolşevikleşmeye karşı muhalefeti durduramaz. Yeni partinin içinde kendilerini marksizmin savunucuları olarak ilan edenler -Dunois ve Loriot ve daha dar bir çerçevede Rappoport devreye girerler. 9 Şubat 1925'te, Loriot'nun insiyatifinde partinin 80 üyesi tarafından imzalanan bir mektup enternasyonalin Yürütme Komitesine verilir. Mektup, bolşevikleştirmenin gerçekleştirildiği koşulları açıklar; ve komünist partisiyle kitleler arasında ortaya çıkan kopukluktan bolşevikleşmeyi sorumlu tutar. 25 Ekim 1925'te 250 yeni üye

17) GAİLLARD: *Fabrika Hücreleri*, Yayın Bürosu, 1924.

aynı eleştirileri yaparlar ve **«Fransa'da hücrelerin partinin temelini oluşturamayacağını»** açıklarlar.

Enternasyonal bazı eleştirilerin doğruluğunun bilincindedir, fakat devrimci - sendikalist ve sosyal - demokrat gelenek adına fabrika hücreleri ilkesinden taviz vermemektedir. Komünist partisi yönetim komitesinin Aralık 1925'te kabul ettiği Parti'nin bütün üyelerine açık Mektup parti yönetiminin hakkında kendini sorumlu bulduğu **«aşırı sol»** sapmaları mahkum eder ve muhalefetin tezlerinden kurtulur. Haziran 1926'da toplanan **Lille Kongresi, «bolşevikleşme»** politikasını tartışır, fakat onun aşırılıklarına karşı durur ve işletme hücrelerinin yanında sokak hücreleri ilkesini getirir.

İşletme hücrelerinin etkin bir biçimde çalışmaları için çaba harcayan militan işçiler tarafından da anlayışsızlıkla karşılandıkları doğrudur. Bu anlayışsızlıklar, çeşitliliklerinin önesinde, sendikal çalışmayla politik çalışmanın karıştırılmasını veya politik çalışmayı sendikal çalışmadan farklı bir biçimde algılamanın yetersizliklerini ortaya çıkarıyordu. 1925 yılında şapkacılar sendikası sekreteri olan Matelin'in sözleri bu anlamda açıklayıcıdır Kendi örgütü içinde hücrelerin ve fraksiyonların yaratılmasının bir hoşnutsuzluğa neden olduğunu açıklıyor ve şunları söylüyordu: **«Tüm işçiler sendikalıydı. Komünistlerin kendi işlerini tartışmak için neden ayrı toplandıklarını anlayamıyorlardı. Sendikalı sayısı az olan ve hücrenin sendikal çalışmaya yardımcı olacağı büyük fabrikalar gibi bir durum yoktu. Bu bizi çok rahatsız ediyordu[20].»**

Birçok büyük işletmede hücrenin sendikal çalışmaya katılması ve sendikal seksiyonun oluşturulmasına yardım ettiği gerçektir.[21] Josuane Dragoni 1924 1926[22] yılları arasında hücre gazeteleri üzerine araştırmasında işletme gazetelerinin sendikal haklara büyük oranda yer verdiklerini belirtmektedir. İncelediği gazetelerin % 63'ü işletmenin işçilerini komünist partiye katılmaya çağırıyorsa % 36'sı sendikaya katılmaya çağırıyordu[23].

Paris bölgesinde yayınlanan gazeteler Parti'ye daha büyük bir yer ayırıyorlardı (% 73 partiye katılmaya % 36 sendikaya katılmaya çağırıyorlar), fakat yönetim ağırlığının daha hassas olduğu, Paris bölgesinden uzak yerlerde büyük bir çoğunluk sendikaya katılmaya ça-

20) Tarafımızdan gerçekleştirilen görüşmeden.

21) J. P. DEPRETTO tarafından incelenen Renault fabrikalarının örneğinin (J. P. Depretto, a.g.m.) ve Leon MAUVAİS'nin sözlerinin gösterdiği de budur.

22) *Defterler*'in aynı sayısında yayınlanan J. DRAGONİ'nin makalesinden.

23) Bazı gazeteler çifte çağrıya yer verdiklerinden, toplam % 100'ü aşabilir.

ğırılıyor (Kuzey bölgesi: % 60 partiye katılmaya, % 64 sendikaya, Lyon bölgesinde % 17 partiye, % 25 sendikaya).

Faaliyet temposu ve hattâ hücrelerin varlıkları hak mücadelelerine dayanıyordu. Örgütlenme bürosunun Ocak 1927'deki bir raporunda **Villatte** şunları yazıyordu: **«Hücrelerimiz çalışıyor, etkinlikleri büyüyor ve arkadan bir grev ve bir lokavt geliyor ve çöküyoruz. Paris bölgesinde 12 Ekim 1925 grevinden beri oluşturamadığımız hücreler vardır.»**[24] Grev anında militanlar deşifre olmaktadır ve hareket başarısızlığa uğradığı zaman işten atılma kaçınılmazdır. Çünkü patronlar hücrelerin önemini ve özelliklerini çok çabuk anlamaktadırlar.

Kasım 1924'ten itibaren, metalürji ve maden endüstrileri ve mekanik, elektrik ve metalürjik inşaatları birliğinin aylık dergisi hücreleri suçlayan bir yazı ile birlikte hücrelerin örgütlenmesi ve çalışmalarıyla ilgili bir genelgeyi yayınlar. Fakat l'Humanité bunun bir yalan olduğunu anında açıklar.[25] Bu genelge askeri kurumlarda oluşturulacak hücreleri biraraya getirmektedir. Patronlar yeterli derecede etkilenirler ve polis varolan hücrelerin bir listesini hazırlar (bu arada sayıları ve güçleri abartılır). [26]

Yaptıkları anketler sonucu komünist militanlar genellikle patronlar ve polis tarafından isim isim tanınırlar. Hücrelerin çalışmak zorunda kaldıkları yarı-gizlilik koşulları ve ekte sunulan rapor bunun örneklerini vermektedir.[27] Bu tür bir işleyiş baskıları önleyememekle birlikte hücrenin kitle çalışmasını da engellemektedir. Varlığını tehlikeye sokacak sızmalara karşı duyarlı olmasından dolayı hücre dıştan katılmalara taraftar değildir. Genellikle hücrenin yaptığı çalışmalardan yararlanan kuruluşlar sendikalardır.

Bir yığın zorluk fabrika hücrelerinin eşitsiz gelişmesine neden olmaktadır. 20'li yıllarda ve kuşkusuz **Halk Cephesi**'ne kadar yalnızca çok büyük işletmelerde tutunabildiler. Kuzey ve Paris bölgesi bu

---

24) M. T. Enstitüsü, kod. 212, 21 Ocak 1927, Ek II.

25) Hattâ bu 128 no.lu genelgenin, yönetim komitesince yayınlandıktan sonra Komünist Parti içinde biçiminin değiştirildiği iddia ediliyordu. Burada özellikle göze çarpan şuydu: «Partinin en ivedi görevi jimnastik ve atış topluluklarının içinde hücreler oluşturmasıdır. Üst kurullar, cephanelikler ve depolanan silahlar konusunda malumat sahibi edileceklerdir.»

26) A.g.e.

27) Maurice Thorez Enstitüsü mikrofilmi, kod. 212, 21 Şubat 1927. Burada belirtilen verilere bir de şunu ekleyelim ki, Komünist Parti yönetimi zaman zaman Paris'te kadrolarını kaybetmiş olan hücreleri yeniden harekete geçirmek için, taşradan bölgeye tanınmayan militanlar getirmiştir. Örneğin, 1926'da Citroen fabrikası için görevlendirilen Alpes-Maritimes bölgesi militanlarından Albert Rigal gibi.

anlamda ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler.[28] 1928'de hücrelerin yarısına yakını yalnızca metalürjide veya demiryolu işçileri içinde tutunabilmiştir. 1928[29] Ocağındaki Örgütlenme Konferansı için Dallet tarafından hazırlanan rapor bunu kanıtlamaktadır. 898 adet işletme hücresi aşağıdaki şekilde dağılmıştır:

Kamu İşletmeleri :	355	
Demiryolu işçileri	218	
Özel Endüstriler :	543	
Metalürji	212 =	3309 üye
Madenler	122 =	807 üye
Tekstil	56 =	1083 üye
Çeşitli	152 =	4288 üye

Bu rakamların da gösterdiği gibi, metalürji ve demiryolu işçilerindeki böyle bir üstünlük Komünist Parti'ye katılanlar arasında da görünmektedir. Kadrolarını oluşturmak isterken Parti, bu üstünlüğü dengelemek için yetiştireceği militanları madenciler, liman ve dok işçileri arasında veya tarım işçileri arasından seçmektedir. Gerçekte tarım işçileri arasından bugüne kadar çok az kadro yetişmiştir ve üye sayıları azdır.

Kuşkusuz, baskıdan ve aynı zamanda koyu bir uvriyerizmden dolayı bu işletme hücreleri[30] ustabaşıları ve idari personeli dışlayan, yalnızca işçilerde noluşan hücreler durumuna düşüyorlardı.[31] Komünist Parti'nin bu uvriyerizmiyle birlikte işletmelerde tutunamamasının getirdiği görece zayıflık sokak hücrelerinin oranını arttırıyordu. Lille Kongresi'nin ertesinde ve katı bireycilikten dolayı bu hücrelerin oranı % 52'ye ulaştı ve Ekim 1925'te % 82'ye kadar vardı.[32] **Halk Cephesi** döneminde[33] işletme hücrelerinde bir ilerleme görülse bile bu

28) Josiane DRAGONİ'nin makalesi.

29) M. T. Enstitüsü, kod. 271. Bu rapor Josiane Dragoni tarafından 1924-1926 dönemi için varılan sonuçları doğrulamaktadır.

30) FKP'nin 22. Kongresi'nin de hatırlattığı gibi, buralar Fransız Halkının Birliğinin sağlanacağı tayin edici yerlerdir.

31) Ek olarak yayınlanan 1927 raporu ve DRAGONİ'nin makalesi.

32) J. P. DEPRETTO, 1926-1936 yılları arasında işyeri hücrelerinin yüzdelerini hesapladı: 1926: % 48, 1927: % 31, 1928: % 27, 1929: % 29,2, 1930: % 26, Ekim 1934: % 21, Haziran 1935: % 22, Ekim 1935: % 18, Ekim 1936: % 26.

33) Komünist Parti'nin hücrelerinin tümü gibi, bunlar da günlük sorunlara yakın yaklaşımlarıyla güçleniyorlardı. (J. Girault tarafından derlenen çeşitli monografiler).

ilerleme Kurtuluş (Liberation) döneminde büyük bir darbe yedi.[34]

Sokak hücrelerinin yapısı gevşek olduğu için, küçük işletmelerde çalışan parti üyesi işçilerin veya kasabalarda oturanların hiçbir birimde örgütlü olmaları çok yaygın bir olgudur.[35] Aynı zamanda, özellikle büyük işletmelerin işçilerine yönelen Parti'yle ilişki içinde olamamaları çok yaygın bir durumdur.

Fakat bu verileri bolşevikleşmenin başarısızlığına bağlamamak, otuzlu yıllar başında, öncelikli hedefler konusunda yanılmadan, Komünist Parti'nin etkinliği ve örgütlenme kapasitesi arasındaki kopukluktan bolşevikleşmeyi sorumlu tutmamak gerekir.[36]

Fransız Komünist Partisi'nin **«bolşevikleşmesi»** herşeyden önce kadroların bolşevikleşmesini getirdiği için kesin başarılar kazandırmıştır. Böylece, Parti'nin yönetim çekirdeğini oluşturan ve sendikal hareketi devrimci anlamda canlandıran işçi kadroları ortaya çıkmıştır. Bolşeyikleşme, Fransa'da ülkemizin politik hayatında belirleyici bir yeri olan sınıf ve kitle sendikacılığına katkıda bulunmuştur.

Buna karşılık bolşevikleşme, işletmelerde politik mücadelenin özgünlüğünün gözardı edilmesine neden oldu. Çünkü öncelikle, Devleti hakim sınıfın emirlerini yerine getiren bir araç olarak yanlış değerlendirdi ve ikincisi bir kadro partisi olarak geçinen Fransız Komünist Partisi, eylemini kitle örgütleri aracılığıyla yapmaya başladı. Onların desteğine dayanarak kendi pratiğinin aleyhine onların pratiğine aşırı bir değer biçti.

İşletme hücrelerinin yaratılması yeni tip kadroların yaratılmasına olanak sağladı, fakat işletme içinde, hakim örgütleyici güç işçi sınıfı olan ve kitleler içinde işçi sınıfının öncülük rolünü doğrulamayı amaçlayan yeni bir tip kitle pratiği geliştirmeye yetmedi.

Komünist Parti'nin kitle örgütleri üzerindeki bu etkisi **Halk Cep-**

---

34) İşyeri hücrelerinin 1937'de yüzdesi: % 31, 1945'de: % 23,*(Halkın Hizmetinde Yedi Yıllık Sıcak Kavga)* 10. Kongre'nin ardından FKP tarafından yayınlanan broşür, Paris, 1945.

35) 1932'de Komünist bir militan *Bolşevizm Defterlerine* şöyle yazıyor: «1920'den beri FKP üyesiyim, ama ne bir sendikaya, ne de bir hücreye bağlıyım». (Sayı: 21, 1 Kasım 1932). Eski komünislere yönelttiğimiz sorular da, benzeri olguları ortaya çıkarttı. Bu militanların bir çoğu, nerede örgütleneceklerini bilemediklerinden mücadele yaşamları boyunca bir çok kez kopukluklar yaşadılar.

36) 1926 ilk-eğitim okullarının dersleri Komünist Parti'ye «proletarya örgütlerini etkin bir biçimde yönetmek» görevini veriyordu. (M. T. Enstitüsü, 10 Mart 1926, ders no. 3). Parti, mevcut örgütlerin eyleminin, özellikle de Genç Komünistlerin ve CGTU (Sendika Konfederasyonu)'nun koordinasyonunu görev ediniyordu.

hesi'nin stratejisinin zafere ulaşmasına katkıda bulunmuş olsa bile yeni tehlikelere karşı durmak için olanaklar sağlamadı. FKP'nin birlik stratejisine destek olan bu örgütler, anti-faşist birlik içinde devrimci akımla reformist akım arasındaki güç ilişkilerinin değiştiği andan itibaren Parti'nin yönetici rolüne zarar verdi ve uzun dönemde de etkisini kısıtladı.

Yirmili ve otuzlu yıllarda Komünist Parti'nin işletmelerde örgütlenme sorunu ortaya çıkmış olsa bile aynı işletmelerdeki etkinliği ve güçlenmesi sınırlı kaldı. Ancak altmışlı yıllarda bu sorun tüm açıklığıyla ortaya kondu.

Ek 1
Clichy Kongresi'nin Örgütlenme Değerlendirmesi (Ocak 1925)
Fransız Partisinin Durumu

ÜYE SAYISI (EFEKTİF)

1924'te 74.268 kart dağıtıldı

Şubat 1925 sonunda 66.293 kart dağıtıldı

1924'te iki ay içinde yalnızca 30.000 dağıtılmıştı. Parti'nin hedefi 100.000 üyedir ve bu rakama bu yıl içinde ulaşılacaktır.

İŞLETME HÜCRELERİ

Yeniden örgütlenmenin tamamlanmadığı bölgelerde hâlâ varolan 2000 seksiyonla birlikte 2500 hücre bulunmaktadır.

Temel endüstriyel bölgelerde, yeniden örgütlenme aşağıdaki gibidir :

PARİS BÖLGESİ 700 hücre, 49 bölüm, 260 fabrika gazetesi
KUZEY BÖLGESİ 392 hücre, 17 bölüm, 260 fabrika gazetesi
LYON BÖLGESİ 120 hücre, 12 bölüm, 23 fabrika gazetesi
MARSİLYA BÖLGESİ 122 hücre, 12 bölüm
MERKEZ BÖLGE 117 hücre, 17 bölüm
TROY BÖLGESİ 115 hücre, 20 bölüm
KUZEY DOĞU BÖLGESİ 83 hücre, 19 bölüm
ALBİGE BÖLGESİ 75 hücre, 21 bölüm
BORDEAUX BÖLGESİ 73 hücre, 11 bölüm, 4 fabrika gazetesi
ATLANTİK BÖLGESİ 63 hücre, 8 bölüm
AŞAĞI - SEİNE BÖLGESİ : 73 hücre, 91 bölüm, 12 fabrika gazetesi
TOURANGELLE BÖLGESİ 50 hücre, 11 bölüm 1 fabrika gazetesi

Ek 2
Villate'ın Örgütlenme Bürosuna Raporu (21 Ocak 1927)

PARİS BÖLGESİNİN BÜYÜK İŞLETME HÜCRELERİNİN ÇALIŞMASI

VILLATE Bugün sizlere özellikle **Renault** fabrikasının hücresinden bahsetmek istiyorum. Herşeyden önce bu işletmede bizim yerleşmemize karşı direnen her kategoriden işçi bulunduğunu belirtmek isterim: Gençler, kadınlar, yabancılar, v.b. Burada size hücre tarafından yazılan raporu okuyacağım. Bu hücrenin çalışmasına birçok arkadaşımızın katıldığını belirtirim.

RENAULT HÜCRESİNİN RAPORU
SEKRETERLİĞİN ALTI AYI

Giriş

Renault fabrikası dönüşüm (trasformasyon) endüstrisine bağlıdır. Temel üretimi, 5CV'den 40CV'ye kadar olan otomobillerdir. Üretimin diğer bir kısmı, tarım makinalarına, traktörlere, mekanik vinçlere veya uçak motorlarına ve yarı diesel ve Kara ve Deniz Kuvvetleri'nin değişik ihtiyaçlarını karşılamaya ayrılmıştır. En son üretimi mazotlu bir dekovildir. Atelyeler Bilancourt'da Seine kıyısındadır ve iki kısma ayrılmıştır: 1) Büyük fabrika (montoj, motorlar, şasi, vites kutusu v.b. tüm mekanik işleri), 2) Fabrika Oto (karoseri, döşeme, boyama, cilalama).

Bu iki fabrikanın arası yaklaşık 800 metredlr. Büyük fabrikada, Billancourt sokaklarında bir bölüm çalışır. (Şimdi bu, yeraltı geçitleriyle ortadan kaldırılmıştır). Personelin giriş ve çıkışı büyük fabrikada 9 adet girişle sağlanır bir diğer giriş de ustabaşılara ve memurlara ayrılmıştır; fabrika O'da girişler iki giriş aracılığıyla yapılır.

PERSONEL Haziran ayı içinde fabrikada 25.000 işçi çalışıyordu. İşçilerin % 60'ı M.O.E.'ye dahildir: İtalyanlar 3000, Macarlar 800, Ruslar, Ukranyalılar, Wranjalyalı'lar 5000, Ermeniler 500. Polonyalılar 2000, sömürgelerden 2000 (Araplar ve Hindiçinliler).

Bunlar yaklaşık rakamlardır. Bunlara Portekizliler, İspanyollar, Belçikalılar eklenebilir, fakat bunların sayıları çok azdır.

Fabrika aynı zamanda kadınları ve gençleri de çalıştırmaktadır, fakat bu alanda kesin rakamlar verememekteyiz.

İŞÇİ BULMA VE ÜCRETLER Tüm bu işçiler «İş bulma bürosu» adında ve Billancourt kıyısında bulunan özel servisten iş bulurlar.

Orada, zamanın gereksinimlerine göre ve kâğıtların tamamlanmasından sonra (çalışma kartı, askerlik cüzdanı, yabancılar için kimlik kartı ve bazı durumlarda adli belge) vasıfsızlar, profesyoneller, kadın ve gençler işe alınır. Vasıfsızlar için, genellikle yabancılar arasından seçme yapılır, çünkü onlar düşük ücretlere razı olurlar. Profesyoneller için mesleğe göre bir deneme yapılır.

İşe alındıktan sonra işçinin resmi çekilir ve bu fotoğraf bir karta yapıştırılır, işçi bu kartla fabrikaya iş saatleri içinde girip çıkabilir; diğer bir fotoğraf, işten ayrılalı uzun yıllar olmuş olsa bile her işçinin bilgilenme servisinde bulunan dosyasına konur.

İşçilere verilen maksimum saat ücreti 1.25 franktır. Çalışma sistemi parça başınadır. Tüm bu saat ücretlerine ve parça başı ücretlere primler eklenir. 1) Kıdem primi, 2) Profesyonel nitelik primi, Aile babalarına ödenen diğer primler ise şunlardır: İlk çocuk için aylık doğumunda fazladan 250 franklık bir prim.

DİSİPLİN İşçiler tam düdük anında yerlerinde bulunup çalışmaya başlamak zorundadırlar ve düdük sesi işin bittiğini ilan edene kadar çalışmakla yükümlüdürler. Ciddi bir özür olmadan makinanın başından ayrılmak yasaktır, dolaşma izni olmadan dolaşmak yasaktır, iş saatleri içinde şarkı söylemek, sigara içmek, yemek yemek yasaktır, aynı şekilde iş arkadaşlarıyla konuşmak da yasaktır.

POLİS Fabrikanın içinde iki gruba ayrılan bir polis örgütü bulunur: 1) Açık servis, 2) Gizli servis.

Açık Servis Bunlar kapı girişlerinde vestiyerlerde bulunurlar. Genellikle eski polislerden veya muhbirlikleriyle tanınan eski işçilerden oluşurlar.

İkinci olarak, atelye ve sokaklarda ve atelyeleri ayıran sokaklarda bulunan gözetleme polisleri. Bunlar genellikle ustabaşılardan ve atelye şeflerinden oluşurlar.

USTABAŞILIK Tüm işçilerin yönetimi için, şeflerden oluşmuş bir mekanizma bulunmaktadır.

1) Atelyelerin şef ve şef yardımcıları (genellikle mühendislerdir). Bunlar üretimin bütün bir dalını yönetirler. Örneğin: şekil verme, saç atelyesi radyatörler (171, 172, 173, 174, 175, 176 ve 37 No. lu atelyeler). Başka bir durumda yalnızca bir atelye. Örneğin bronz kalıp atelyesi, 56 No.lu atelye.

2) Yönetici ustabaşı. Tek bir örnek, 172. Blisse pres atelyesi, 56. kalıp atelyesi.

3) Birçok durumda bir **Garde - Chiourme** olan kepi şefi.

4) Genellikle kadınlardan oluşan ekiplere ekip başkanlığı yapan montajcı.

5) İşçilerle hemen hemen hiç illşkileri olmayan mühendisler ve teknik ressamlar. Bu tür bir giriş bu koşullarda çalışan bir hücrenin gelişmesini izleyebilmek için gerekliydi.

1926 Mayıs'ında ücretlerin azalmasından dolayı ilk olarak fabrika O'da daha sonra büyük fabrikada bir grev patlak verdi.

Grevden sonra baskı arttığından dolayı, hücre içinde ikisi **rattaché** biri de yabancı olan toplam 4 üye kalmıştı. Ben bu zamanda sekreter oldum.

HÜCRENİN FAALİYETİ

Haziran: Hücrenin içinde güçlerin toparlanması. Grevden sonra bazı arkadaşlar hücreye gelmemişler ve onunla her türden irtibatı kaybetmişlerdi. İlk görevimiz onları aramak oldu. Bunda başarılı olduk çünkü, Haziran sonunda sayımız 18'e ulaştı.

Sendikal güçlerin yeniden oluşturulması; aynı şekilde hareket ettik (daha ilerde sendikal faaliyetten bahsedeceğiz). Haziran'da, hücrenin, dağıtımını üzerine aldığı bir gazete yayınlandı, bu gazetenin başlığı «Renault'da çalışan işçilere açık mektup» oldu. Bu gazete grevdeki hataları inceliyor ve işçilere tavsiyelerde bulunuyordu. Redaksiyonu ve basımı Paris Bölgesi tarafından gerçekleştirilmiştl.

Temmuz: Bütün ay içlnde hücre 26 üyeyi ve 15 yabancıyı birarayа getirdi.

Örgütlenmeyle ilgilenecek üç arkadaş. (Ajit - Prop). Sendikal Komisyon: Üç arkadaş yabancı el emeği: Üç arkadaş.

Büro, sekreterden, saymandan ve her komisyonun sekreterinden oluşmaktadır. Bölümle uyum içinde olarak hücre 31 Temmuz'da fabrika etrafında işçilerin çıkış zamanında toplantılar düzenler. Konu: **Poincaré**'nin Iktidar oluşu ve barış anlaşmasının yıldönümü.

Fabrikada çalışan sempatizanları kapsayan Iki toplantı 2 Temmuz'da düzenlendi. Biri büyük fabrikadaki Marizot salonunda, diğeri O fabrikasındaki kooperatifte. Hücrenin haftalık toplantılarına katılım ortalama 15 üyeden oluştu.

Ağustos: Fabrikanın içine sızmanın başlangıcı ve fabrikada güçlerimizl örgütlemenin başlangıcı oldu. Bunun için, hücre üyelerinin bulunduğu atelyeler arasında bir bağ kurmak gerektl.

Ağustos ortasında, Parti üyelerinin bulunduğu üç atelye arasında ve sempatizanların bulunduğu iki atelye arasında bağ kurulmuştu.

8 Ağustos'ta, hücreyle paralel olarak çalışan ve onun kontrolünde üç ay kalan ve Ukraynalılardan oluşan bir alt-grup kurulmuştu. **«Renoult'daki Bolşevik»** adlı yeni bir dizi gazetenin çıkışı; bu 5000 adet basıldı ve alt bölümün yardımlarıyla dağıtıldı. Bu gazetenin abonesi 144 frank gelir getirdi.

Hücrenin üye sayısı: 32, ortalama katılım: 18.

Eylül: Hücremiz ciddî bir şekilde fabrikayı ele geçirmeye başlıyor.

Yardımcı bir sekreter seçildi, komisyonlar ve büro belli günlerde toplanıyor ve gelecek ayların çalışma plânını hazırlıyor.

Gazetemizin ikincin sayısını çıkarıyoruz. Hücremizin iki toplantısı Bölüm Komitesinin Parti yönetimimizin konumuna ilişkin tavrı üzerine tartışmayla geçti.

Bölüm Konferansın'da, hücrenin dokuz delegesi Bölüm Komitesinin Parti yönetimine karşı muhalefet etmesine aleyhte oy kullandılar.

Hücrenin 28 üyesi vardır. Ortalama katılım: 24'tür.

Ekim: Hücrenin çalışmasının bir kısmı baskıdan dolayı engellendi.

Sekreterden başka Ajit-prop'un bir üyesi, yardımcı sekreter, sendika komisyonunun sekreteri ve diğer altı arkadaş işten çıkarıldılar (bunların üçü yabancıdır).

Bütün bunlara rağmen, gazetenin ikinci sayısı yayınlandı. Gazete bölge tarafından finanse edildi, ve alt-bölümün yardımıyla dağıtıldı.

Kasım: Baskı artıyor, baskıyı önlemek için hücreyi üç adet alt-hücreye bölüyoruz. Bunlar aynı büronun kontrolu altındadır. (Şimdi bu büroya her alt-hücrenin sekreteri bağlıdır) ve bunlar ayda bir kez genel toplantılar için bir araya geliyorlar. Bu toplantılarda yalnızca politik bir içeriğe sahip oylamalar değerlendiriliyor.

İki alt hücre (1 ve 2 numaralı) büyük fabrikada, diğeri de O fabrikasında bulunmaktadır.

Baskılara rağmen politik yaşamımızı sürdürüyoruz ve içeride gerçekleştirilmesi gereken tüm görevleri yerine getiriyoruz.

Gazetenin üçüncü sayısı, yanlış anlamadan dolayı üç günlük bir gecikmeyle yayınlandı; herşeye rağmen fabrika içinde ve öğle yemeklerinde hücrenin işçileri tarafından dağıtıldı.

Aralık: Aralık ayı hücrenin çalışmasının ciddi bir biçimde yeniden örgütlenmesiyle ve 1927'nin eylemini hazırlamakla geçti.

Ajit-prop komisyonu, 1927 Ocak ayı için bir çalışma plânı ge-

tirdi ve 1927 Mayıs ayına kadar yapılacak çalışmalar hakkında öngörülerini sundu. Bu plân alt - hücreler tarafından kabul edildi. Renault'da çalışan gençlik örgütü üyeleri yetişkinlerin hücresine bağlandı.

4. Gençlik antantıyla uyumlu bir biçimde birçok gençlik gösterisi düzenlendi.

1) 29 Temmuz'da, Renault'dan bir gencin seçilmesi için «Mignon Palace»ta bir toplantı düzenlendi. **Martinet** seçildi.

2) Fabrikadan askere alınanlar için veda toplantısı.

3) Martinet'yle beraber Rusya'ya giden delegasyonun raporu:

Hücre üyelerinin tüm çabalarına rağmen bu gösteriler gerektiği gibi değerlendirilemedi, ve hücreye hiçbir katılım sağlanamadı. 1927 için öngörülen çalışma plânında gençlerden oluşan bir hücrenin kurulması bulunmaktadır.

Yabancılar arasında çalışma: M.O.E. Komisyonu, yabancı lisanlar hücresinin üyelerini çalıştırmakla yükümlüdür.

Fabrika içinde veya dışında her politik veya ekonomik olayda, M.O.E. hücrenin bürosuyla uyum içinde olarak Fransız işçilerle yabancı işçilerin ortak çıkarlarını birarada tutmayı hiçbir zaman gözardı etmedi. Her gösteride Macar'ca, İtalyan'ca, Arap'ça vb. broşürler dağıtıldı.

Hücre tarafından yayınlanan her broşür üç dilde yayınlanıyor: Fransızca, İtalyanca, Macarca. Wranjalyalıların restoranında Rusça bir gazetede de yayınlandı.

Fabrika gazetesi, birçok kez, ulusal komünist gazetelerden yazılar yayınladı. Her lisan grubu, fabrikada ve restoranda, kendi ulusal komünist gazetelerinin dağıtımını ve satışını yapıyorlar...

Kadınlar arasında çalışma: Yok. Nedeni: kadın militan eksikliği ve fabrikadaki kadınların siyasî açıdan bulanık oluşu.

Çalışma plânında işçilerin HBC (Halk Birliği Cephesi'ne), sendikaya ve partiye kazanılması için de bir yöntem yer alıyor.

ÖZELEŞTİRİ VE İLERİDEKİ GÖREVLER

Böyle bir fabrikada hücremiz çok zayıf kaldı ve çalışmamız yetersiz oldu.

Bunun nedenleri:

1) Militan eksikliği,

2) Aynı kişiler tarafından yerine getirilmesi gereken birçok görevin oluşu.

3) Baskılar.

Belli ölçülerde, bu üç neden, daha fazla çalışmamızı engelledi. Yeterli bağların olmaması ve atelyelerin konumu, fabrikada hüküm sürmekte olan disiplin her türlü kişisel çalışmayı engelledi. Herşeye rağmen, iyi bir yöntemle çalıştığımız söylenebilir. Bazı zamanlarda örgütleyici yetenekten yoksun kaldık, hücremizin bazı yetersiz eğitilmiş elemanları kollektif çalışmaya hiçbir katkıda bulunamıyorlardı. Bu bize ilerdeki çalışmalarımızda ders olsun. Bu aksaklıklar çoktur fakat bizi korkutmamaktadırlar.

1) HBC'nin oluşturulması,

2) Kitle sendikacılığı ilkesiyle sendikal bölümün güçlendirilmesi,

3) Eylemimizin vazgeçilmez koşulu olarak komisyonların, üç adet alt hücrenin ve ana komisyonların daha ciddi çalışması,

4) Bölümle ve alt - bölümle daha sıkı bağların kurulması,

5) Aylık ve düzenli bir biçimde çıkacak olan «Renault'daki Bolşevik» gazetesinin satışının örgütlenmesi,

6) Bir duvar gazetesinin oluşturulması (Birkaç günden beri bu gazete hazırdır. Biri O fabrikası için, biri de büyük fabrika için). Bu yolla. ücretlerin azaltılması, işten atılmalar gibi olayları gözönüne alarak, kitlelerin kazanılması için bu kadar önemli bir yer teşkil eden Renault gibi bir fabrikada tüm güçlüklere rağmen ciddi bir şekilde yerleşmeyi başaracağız.

POST - SKRİPTOM: Bu son zamanlarda Renault'da işten çıkartmalar iyice yoğunlaştı. «**Bolşevik**»te Renault'nun taktiğini açıklıyoruz. Şu durumda işçi sayısının aynı oranda yabancıları da içine alarak Temmuz ayı içinde 21000 olduğunu söyleyebiliriz.

Renault Hücresinin Yardımcı
Sekreteri
10 Ocak 1927

RENAULT HÜCRESİ
1927 OCAK AYININ ÇALIŞMA PLÂNI

3 Ocak Pazartesi: Hücre bürosu, çalışma plânının tartışılması, sekreterin anket kartlarını dağıtması.

4 Ocak Salı: 2 numaralı hücrenin toplantısı, H.B.C. için kampanya.

6 Ocak Perşembe: 3 numaralı hücrenin toplantısı, ajit - prop ve M.O.E. komisyonlarının toplantısı, broşürlerin verilmesi.

7 Ocak Cuma: Gazetenin matbaaya verilmesi, sendikal sekslyonun toplantısı, H.B.C. için kampanya.

10 Ocak Pazartesi: Hücre bürosu, komisyonların raporları, atelye toplantıları için konuşmacıların seçilmesi, basılmış gazetenin getirilmesi, restoranlarda duvar gazetesinin asılması.

11 Ocak Salı: 1 numaralı hücrenin toplantısı.

12 Ocak Çarşamba: 2 numaralı hücrenin toplantısı, Lenin, Leibknecht, Luxemburg. Broşürlerin hücre içinde işsiz kalanlar tarafından dağıtılması.

13 Ocak Perşembe:

Öğle: Broşürlerin dağıtımı,

Gece: Atelye toplantısı,

3 numaralı hücrenin toplantısı.

14 Ocak Cuma: Atelyeler toplantısı.

17 Ocak Pazartesi: Hücre bürosu.

18 Ocak Salı: 1 numaralı hücrenin toplantısı.

19 Ocak Çarşamba: 2 numaralı hücrenin toplantısı, bölüm konferansı, delegelerin seçimi.

20 Ocak Perşembe: 3 numaralı hücrenin toplantısı.

22 Ocak Cumartesi: Örgütlenme komisyonunun toplantısı.

24 Ocak Pazartesi: Büro toplantısı, örgütlenme komisyonun raporu.

26 Ocak Çarşamba: Tüm hücrenin toplantısı, H.B.C. yaratılma kampanyasının sonuçları ve değerlendirilmesi.

29 Ocak Cumartesi: Ajit - prop komisyonunun toplantısı, 1 Mayıs'a kadar yapılacak çalışma plânının sunulması.

31 Ocak Pazartesi: Hücre bürosu.

VILLATE: Paris bölgesinin hemen hemen bütün fabrikalarında, Renault hücresinin raporunda belirtilen zorluklara benzer zorluklarla karşılaşıyoruz. Büyük işletmelerde örgütlenirken kadro eksikliği diğer yerlere oranla kendini daha çok hissettiriyor. Partinin aktif militanları büyük işyerlerine artık sızamıyorlar, ilk önce işe alınıyorlar, daha sonra atılıyorlar.

Önemli olan ve yapılması gereken diğer bir uyarı da şudur: Paris bölgesinde üçyüz bin metalurji işyeri olsa bile bunlardan ancak 35 veya 40'ı 1000'den fazla işçi çalıştırmaktadır.

Diğer taraftan, Paris bölgesinde ihmal edilmemesi gereken diğer bir işçi katmanı vardır: bunlar büyük dükkânlarda çalışmaktadır-

lar (Louvre, Printemps, Samartine Bon Marche, Galeries Lafayette vb.). Bu işyerlerinde çok az şey yapabildik. Ayrıca, özellikle Paris bölgesinin bütün büyük işletmelerinde örgütlenmemiz çok zayıftır. Hücrelerimiz çalışıyor, etkinlikleri artıyor ve sonra grev, lokavt gibi olaylar meydana gelince çöküyoruz. Paris bölgesinde 12 Ekim 1925 grevinden beri hücre oluşturamadığımız fabrikalar vardır.

Gazeteler konusunda, Paris bölgesinde yayınlanan fabrika gazeteleri hakkında rakkamlar verebilirim: 1926'nın ilk on ayında: Ocak'ta 19, Şubat'ta 30, Mart'ta 52, Nisan'da 49, Mayıs'ta 34, Haziran'da 35, Temmuz'da 66, Ağustos'ta 46, Eylül'de 88, Ekim'de 70. Gördüğünüz gibi gazetelerimizin çıkışı çok düzensizdir, fakat bölge bülteninde çıkan bir dizi yazıda tirajın düzeltilmesi için direktifler veriyoruz. Tüm bu bilgileri tartışmaya bir temel oluşturması için verdim. Önceden de birçok kez belirttiğim halde benim kanım, büyük işletmelerin, büyük işletmelerin kazanılması sloganıyla kazanılamayacağıdır. Bu, gerçekleştirmemiz gereken çok ağır bir görevdir. Büyük işletmelerin kazanılması kitlelerin kazanılması sorununu ortaya koymaktadır. Doğru bir politikayla desteklenen propaganda ve ajitasyonla ciddî sonuçlar elde edeceğiz. Sözlerimi bitirirken, partinin kampanyası boyunca kazanılan üyelerin yerel örgütler tarafından ve yerel ölçekte kazanıldığını belirtmek isterim.

M. THOREZ: Örgütlenme Büromuzun ve Örgütlenme Seksiyonumuzun bu tür raporlarla sık sık karşılaşacakları kanısındayız. Büyük işletme hücrelerini birbiri ardı sıra incelemek zorundayız.

Bugün, Renault hücresini incelememiz ve özellikle şu noktalara eğilmemiz gerekiyor:

Hücreyi yok edecek yeni baskıları nasıl aşacağız? Yeni katılanlar alt - hücrelere nasıl dağıtılmışlardır? Hücre bürosu nasıl seçilmiştir? Hücre sekreteri Renault'da çalışmakta mıdır? İlişki kurulan onaltı veya onsekiz kişi kimlerdir? Parti yönetimindeki arkadaşlarla işletme hücresindeki arkadaşları ayırarak, bu örgütlerin çalışmasını düzeltebilir miyiz? Sendikal seksiyon, hücremiz gibi baskılar tarafından tehdit edilmektedir; işçiler sendikaya katılmaya korkuyorlar, işletme içindeki sendikal seksiyonu ne şekilde korumayı düşünüyoruz? İç toplantılarımızın güvenini nasıl sağlıyoruz? Fabrika gazetesi nasıl yazılmaktadır? Nasıl dağıtılmaktadır? Nasıl satılmaktadır? Bu soruları gazetenin dağıtımını bir sokak hücresinin yapıp yapmadığını öğrenmek için soruyoruz, çünkü bu yerel örgütlerimizin çalışma olanağını ortaya koyacaktır.

VILLATE: Thorez'in sorularına, Renault hücresinin raporlarının verdiği olanaklarla ve bu örgütten bir arkadaşla yaptığım konuşma-

lara göre cevap vereceğim. Girişilen çalışmayı yıkacak yeni baskıları önlemek için yeni üyelerin dağıtımını çok dikkatli bir biçimde yaptığımızı belirteyim. Yeni katılanlar toplantı yerinden başka bir yerde bir arkadaşın yönetiminde toplanırlar ve tam olarak güven verdikten sonra hücreyle ilişki kurarlar. Diğer taraftan, şüpheli görünen birkaç kişiyi hücreden ayırdık, başka bir yerde istihdam edildiler. Yeni katılanların çeşitli alt - hücrelere dağıtılması hakkında herhangi bir bilgiye sahip değilim.

Hücre bürosu konusunda, sekreterin birkaç ay öncesine kadar fabrikada çalışan bir işçi olduğunu belirteyim. Partinin eski bir üyesiydi. İşten çıkarıldı fakat Renault fabrikasının yanında tekrar iş buldu, böylece hücrenin yönetiminde aktif olarak çalışmaya devam edebilir. Onun yerini işletmede çalışan bir arkadaş aldı, bu arkadaş aracılığıyla ilişkisini sürdürüyor.

Aynı zamanda, Renault'dan atılan tüm arkadaşlara, bu işletmenin yakınlarında iş bulmalarını tavsiye ettik, böylece hücreye yardımcı olabileceklerdir.

Yönetimden arkadaşları eğer büyük işletmelerin hücrelerine katıyorsak, bunların nutuklar atmak yerine ciddî bir şekilde çalışmaları gerekir, aksi takdirde diğer arkadaşlar hoşnutsuz olacaklardır.

Renault hücresinin sendikal çalışma deneyimi yoktur, birtakım hatalar yapmıştır, fakat sendikal seksiyon için ve onun etkinlik kazanması için hücrenin ona faaliyet kazandıracak olanakları incelemesi gerekecektir. İlk zamanlarda sendikal seksiyonun baskılara karşı kendini gizliyerek ve koruyarak bir hücre gibi çalışması gerekebilir. Sendikal örgütlenmeyi ortadan kaldıracak bir tehlike sözkonusudur fakat herşeye rağmen bu durumu çok yakından incelemek gerekmektedir.

İşletme Gazetesi: Bu gazeteyi Renault'da çalışan arkadaşların getirdikleri bilgiler ve yazılarla yayınladık. Yayınlanmış olan son sayıda birtakım hatalar ve zaaflar bulunmaktadır. Bunları açıkliyacağız. Hücre çalışmasının ayrıntılarını şu anda aramızda olan Henriette Carlier verecektir.

H. CARLIER: Renault hücresinin yeniden örgütlenme çalışmalarına başından beri aktif olarak katılmaktayım. Başlarken, hücrenin çalışmasının tümünün büro tarafından hazırlandığını belirteyim.

Arkadaşlarımızın belirttiği gibi, hücrenin bugünkü örgütleniş düzeyinin yeterli olmadığı açıktır, hücre üç adet alt - hücreye ayrılmıştır. Bunlardan yalnızca biri iyi çalışmaktadır. Bu alt - hücreye katılım sayısı yirmiüçtür. İlişkide bulunulan kişi yoktur, fakat birçok yabancı arkadaş vardır.

O fabrikasının alt - hücresi az çalışmaktadır. Diğeri hiç çalışmamaktadır. Renault'da çalışan yalnızca birkaç arkadaş vardır. Eski işçiler vardır ve bu alt -hücrenin içerdiği oniki arkadaştan dokuzu yabancıdır. Yeni üyelerin kabulü için, yetkili kişi tüm hücrenin güvenini sağlamış olan sekreterdir.

Sendikal seksiyon konusunda şu söylenebilir: kötü çalışmasının nedeni bir yandan işçilerin baskılardan korkmaları, diğer yandan sendikal seksiyonun sağ muhalefete dahil olması. Sendikal seksiyonun yönetim sorunu hücre tarafından tartışıldı.

Fabrika Gazetesi: Yaygınlaşmasını önlediği için adının değiştirilmesi gerektiği kanısındayım; diğer taraftan, gazetenin herzaman tatmin edici olmayan içeriğine dikkat etmek gerekir.

Hücre, gazetenin dağıtımının yerel örgüt (alt - bölüm) tarafından yapılması gerektiğini düşünmektedir. Biliyoruz, satışı zor yapılmaktadır: geçen sefer satılması gereken 2500 adetten yalnızca 300'ü dağıtılabildi. Dün, fabrikadan epey uzak bir yerde 600 adet sattık.

Hücremizin duvar gazetesi deneyimi oldu. Gazete restoranlarda asıldı, panonun önünde toplanan işçi grupları tarafından okundu ve tartışıldı. Proletarya Birliği Komitesi için çok çaba harcadık, herkes çalıştı. Düzenlenen beş toplantıdan her birinde, 40 - 50 kadar polis vardı ve toplam 30 - 35 işçi bulunmaktaydı. Böyle devam etmenin yararı yoktur, bunu iyice anladık. Şu anda çabamızın büyük kısmını işten çıkartmalara karşı yoğunlaştırmamız gerekmektedir.

Yabancılar arasında çalışma: Yabancılar hücrenin çalışmasına yeterli bir şekilde katılmaktadırlar, toplantıda konuşulanları iyice anlayabilmeleri için kendi lisanlarıyla özetliyoruz. M.O.E. içinde çalışabilmeleri için yabancılardan bir komisyon örgütlendi.

SUZANNE GIRAULT: Birçok arkadaş hücrenin daha gizli çalışmasının ve tedbir önlemlerinin alınması gereğini belirttiler. Bu konuda hemfikirim çünkü, Lille Kongresi (kuşkulu olmama rağmen) hücrelerimizin açıkça çalışmalarından yana görünmekteydi.

VILLATE: Sendikal seksiyon konusunda, bu noktayı yalnızca Renault hücresi için getirdiğimi belirteyim. Bu işletmenin somut durumunu inceleyerek, kısıtlı bir zaman aralığı için sendikal örgütlenmenin yönetimini gizleme önerisini getirdim. Genellikle sendikal hareket için bu tür önerileri getirmediğim açıktır.

PILLOT: Renault gibi bir yerde örgütlenen bir hücrenin ortaya çıkardığı zorluklar her yerde ortaya çıkmaktadır. Farklı işletmelerde, proletarya hareketinin gelişmesinde eşitsizlikler vardır. Bunun içindir ki Parti Citroen - Javel fabrikasında iyi bir örgütlenmeyi sağlama-

ya çalışmaktadır, fakat Citroen - Saint - Ouen fabrikasında bu doğrultuda bir çalışma yoktur. Ortaya çıkan şudur: Citroen - Javel'de örgütlenme güçlendiği ve etkinliği arttığı zaman, zorlukla dayanabileceği bir harekete sürüklenmektedir. İşçiler dışarı çıkıyorlar, gösteri yapıyorlar, fakat bu zaman süresi içinde Citroen - Saint - Ouen fabrikasında işçiler (orada ciddî bir çalışma olmadığı için) Citroen - Javel'den gönderilen işleri tamamlıyorlar, böylece patronlar bu tür eşitsiz bir çalışmadan dolayı rahatça dayanma gücünü bulabiliyorlar. Sendikal örgütlenmeyi iyice geliştirebildiğimiz fabrikalarda aynı şekilde hücreleri kuramadığımızı belirtmek isterim.

M. THOREZ: Sonuçlandırmam gereken çok ilgi çekici bir tartışmaya şahit olduk. Alt - hücreler şeklinde bölünme, göründüğü gibi yalnızca baskılardan dolayı çalışmayı sürdürmek gereğinden gelmiyor. Kanımca, atelye hücrelerinin oluşturulmasını incelemek ve her atelye hücresine ilgili atelyede çalışan arkadaşları yerleştirmek gerekir.

İlişki kurulan insanlar sorunu, hücrelerimizin yeniden gözden geçirilmesi sorununu gündeme getiriyor. Birçok hücre halâ, işletmelerde çalışmayan çok sayıda arkadaşı barındırıyor. Bölgeler ve bölümler, Lille Kongresi'nde, l'Humanité ve Cahiers'lerde müdahale ederek belirttiğimiz bir revizyonla ilgilenmek durumundadırlar.

Yabancı arkadaşların Renault hücresindeki çalışmaları, tezimin doğruluğunu gösteriyor, yabancılar kendi işletmelerinin hücresinde çalışmalılar ve Partiden ayrı örgütler kurmamalıdırlar. Geriye yalnızca M.O.E.'nin her basamağında çalışma gruplarının oluşturulması kalıyor.

Biraz önce bazı açıklamalar bekleyen bir duruma işaret edildi. Bir arkadaş ustabaşılıktan söz ediyordu; ustabaşı, atelye şefi ve mühendis arkadaşların işletme hücresine dahil edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Onları yerleşim bölgelerindeki bir sokak hücresinde çalıştırmak zorundayız. Komünist arkadaşların işe alınması ve işletmenin çalışması hakkında bilgi verebilecek bu tür arkadaşların kaybolmasını önlemek zorundayız.

Sendikal seksiyon konusunda sorunu ciddî bir biçimde incelemek zorundayız:

1. Kesinlikle tedbirli hareket etmek gerekiyor.

2. Diğer taraftan sendikayı yaygınlaştırmak için mücadele etmek gerekiyor.

Bu incelemeyi nasıl yapacağız? Bu, sendikal hareketin militan-

ları önünde ortaya atılması gereken bir sorundur, ve Metaux Kongresinde konuşulması gereken şeylerdir.

Bugün için Renault'da çalışan bir işçinin sendikal seksiyonun yönetimine gelme tehlikesi varken, yönetimi, sendikal örgütlenmeyi kabul ettirmek için yeterli etkiye sahip olmayı bekleyerek, niçin Metaux sendikasının militanlarına vermiyelim.

İşletme Gazetesi: Renault gazetesiyle ilgili olarak bize verilen bilgiler işçilerin gazeteyi almaktan korktuklarını gösteriyor. Daha başka dağıtım biçimleri bulmak gerekiyor. Biraz önce satışın iyi olmadığı söylendi. Gazetenin dağıtımını satış sonuçlarına göre değerlendirmemiz gerektiğini biliyoruz. Gazetenin etkisini göstermesi ve satışının sağlanabilmesi için bell bir zaman için parasız dağıtılması olasılığını incelemek gerekiyor.

Suzanne'ın bir müdahalesini değerlendirmek gerekiyor. Semard, Lille Kongresinde, Partinin kendi içine kapandığını belirtiyordu. Suzanne'ın düşündüğünün aksine, tedbiri elden bırakmaksızın hücreyi açık olarak çalıştırmak gerektiğini söylüyordu. Şimdiye kadar diyordu Semard, işçiler hücrelerin varlığından habersizdi. Oysa herşeyden önce, her işletmede, her atelyede ve her yerde, temel örgütlerimizin propagandalarını yapmaları, sloganlarımızı yaymaları ve etkimizi genişletmeleri gerekmektedir. Bu, hücre çalışmasında tedbirli olmakla çelişmemektedir.

Birkaç aydan bu yana, önemli sayıda işletme hücresi yaptığımız önerileri izliyor görünüyorlar. Zira daha büyük bir etkinliğe sahip olmaya başladılar.

Renault fabrikası hücresi duvar gazetesiyle yararlı bir deneyim kazandı. Bu tür deneyimlerin bütün bölgemizce bilinmesi gerekmektedir. Bu tartışma örgütlenme bürosu içinde kalmamalıdır. Renault hücresinin raporunda aktarılanların «Parti yaşamına» yansıması gerekmektedir.

Örgütlenme Seksiyonumuzda ve Örgütlenme Büromuzda bu tür tartışmaları sık sık yinelememiz, taşra ve Paris bölgelerimizin büyük işletmelerindeki temel örgütlerimizin işlevini hücre, hücre incelememiz gerekmektedir.

LENİN'DEN ANILAR (*)

Clara Zetkin (**)

Lenin Yoldaş benimle sık sık kadın hakları sorununu tartışırdı. Nihai sonuç verebilecek kitle hareketlerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan kadın hareketine çok önem verdiği belliydi. Her komünist gibi kadınların tam anlamıyla toplumsal eşitliğe kavuşması ilkesinden yanaydı.

Bu konuda ilk uzun görüşmemizi 1920 yılı güzünde Lenin'in Kremlin'deki büyük çalışma odasında yaptık. Lenin'in kitap ve kağıtlarla örtülü masası dahilere atfedilen o «şahane düzensizliği» değil araştırma ve çalışmayı gösteriyordu.

Beni selâmlar selâmlamaz, «Kesin bir teorik temele oturmuş güçlü bir uluslararası kadın hareketi oluşturmalıyız,» diye söze başladı. «Marksist teoriye dayanmadan doğru dürüst uygulamanın olamıyacağı açık. Komünistler olarak bu konuda da ilkelerde açıklığı gerek-

(*) «Novosti Press Agency Publishing House» tarafından 1973'te Moskova'da yayınlanan «V. I. Lenin on Women's Role in Society» broşüründen Türkiye İşçi Partisi Merkez Eğitim Bilim ve Araştırma Bürosu'nca Türkçeye çevrilmiştir.

(**) Clara Zetkin (1857 - 1933) Uluslararası ve Alman işçi hareketinin önderlerinden ve Alman Komünist Partisi'nin kurucularından. Alman KP Merkez Komitesi üyesi. Komünist Enternasyonal'in III. Kongresi'nin Yürütme Kurulu'na seçildi. 'Uluslararası Kadınlar' Yöneticiliğini üstlendi. 1924'ten sonra Uluslararası Sınıf Mücadelesi Tutuklularına Yardım Kurulu daimi başkanı oldu.

siniyoruz. Tüm diğer partilerle aramızı keskin bir çizgiyle ayırmalıyız. Ne yazık ki II. Uluslararası Kongrede kadın sorununun tartışılması umudettiğimiz biçimde gelişmedi. Sorun ortaya konduktan sonra kararlı bir tavır alma yoluna gidilmedi. Hâlâ bu konudan sorumlu bir kurul var. Bir tüzük, tezler ve yönergeler hazırlanması gerekli ama şimdiye değin çok az bir gelişme kaydedildi. Sen bu konuda yardımcı olmalısın.

Lenin'in anlattıklarını daha önce başkalarından da duymuştum. Onun için hayretimi gizleyemedim. Rus kadınlarının devrim boyunca, şimdi de devrimi korumak ve geliştirmek için yaptıkları herşey bende büyük coşku uyandırıyordu. Kadınların Bolşevik Partisindeki yerleri ve faaliyetlerine gelince, kanımca Parti örnek bir partiydi —tek örnek partiydi aslında— Uluslararası Komünist kadın hareketine yetişmiş, değerli, tecrübeli bir kadro sağlayan ve tarihe örnek olan oydu.

Lenin, hafif bir gülümsemeyle, «Bunlar doğru, hepsi çok güzel,» dedi. «Petrogratta, burda Moskova'da, başka kentlerde ve endüstri merkezlerinde emekçi kadınlar devrim sırasında büyük başarılar elde ettiler. Onlar olmasaydı kazanamazdık devrimi, ya da çok güç olurdu kazanmak. Böyle düşünüyorum ben. Nasıl da yiğittiler. Şimdi de öyleler. Katlandıkları acıları ve yokluğu düşün. Ama dayanıyorlar, dayanıyorlar çünkü Sovyetleri savunmaya kararlılar, çünkü özgürlükten ve komünizmden yanalar. Haklısın bizim emekçi kadınlarımız yaman sınıf savaşçıları. Sevgi ve hayranlığı hakettiler. Aslına bakarsan Petrograt'ta 'Anayasal Demokratlar'ın hatunları bile bize karşı savaşırken o aşağılık Kadetlerden daha çok yiğitlik gösterdiler.

«Partimizde güvenilir, akıllı ve yorulmak nedir bilmeyen kadınlar olduğu doğru. Sovyetler'de, Yürütme kurullarında, Halk Komiserliklerinde ve her tür halk hizmetinde önemli görevler yüklendiler. Bir çoğu ya Parti'de, ya işçi ve köylülerin içinde, ya da Kızılordu'da gece gündüz demeden çalışıyor. Bunun değeri büyük bizler için. Tüm dünya kadınları için önemli, çünkü kadınların neler yapabileceğini, çalışmaları ile topluma sağladıkları değerleri gösteriyor. İlk proletarya diktatörlüğü gerçekten kadınların her bakımdan toplumsal eşitliği için öncülük ediyor. Kadın hakları üstüne yüzlerce cilt kitabın yıkamayacağı ön yargıları yıkıyor. Ne var ki, tüm bunlara karşın bir uluslararası kadın hareketi yok, oysa olması gerekli. Başlatmak için girişimde bulunmalıyız. Böyle bir hareket olmazsa, Enternasyonalimizin ve ona bağlı Parti'lerin eylemleri eksik kalır, hiç bir zaman da tamamlanamaz. Oysa devrimci eylemlerimizin bütünüyle gerçekleştirilmesi gereklidir. Anlat bakalım dışarda komünist hareket nasıl gelişiyor?»

Dilimin döndüğü kadar komintern partileri arasındaki bağların hâlâ çok gevşek ve düzensiz olduğu ortamı anlattım...

Almanya'nın içinde bulunduğu durumu doğal olarak daha ayrıntılı açıkladım .Rosa Luxemburg'un kadınların daha büyük ölçüde devrimci mücadeleye katılmasına verdiği önemi Lenin'e anlattım. Komünist Partisi kurulduğu zaman bir kadın gazetesi çıkarılmasında ısrar etmişti. Leo Jogiches'le son karşılaşmamızda —öldürülmezden 36 saat önceydi— Parti'nin eylem plânını tartışmıştık. Çeşitli görevler vermişti bana; bunların arasında emekçi kadınlar içinde örgütlenmeye ilişkin bir plân da vardı. Parti son illegal toplantısında bu konuya yer verdi. Savaştan önce ve savaş sırasında ön saflara çıkan tecrübeli ve yetkin kadın ajitatörler ve liderlerin hemen hepsi, sosyal demokrasinin çeşitli saflarında kalmışlardı ve militan kadın işçileri etkileri altında tutuyorlardı hâlâ. Buna karşın şimdiden Parti'nin her eylemine ve mücadelesine katılan enerjik ve kendini davaya adamış kadınlardan bir çekirdek oluşmuştu. Parti de emekçi kadınlar arasında çalışmalar örgütlüyordu. Elbette bütün bunlar bir başlangıçtı henüz, ama iyi bir başlangıçtı.

«Fena sayılmaz, hiç fena sayılmaz,» dedi Lenin. «İllegal ve yarı legal dönemlerde komünist kadınların gösterdiği enerji, bağlılık, gayret, yiğitlik ve zekâ işimizin geleceği için çok umut vericidir. Parti'nin gelişmesi ve kitleleri kazanarak eyleme yöneltmesi açısından çok önemli bu. Bu sorunun esaslarını tüm yoldaşların kavramasını sağlayarak onları eğitmeğe ne dersin, bu konuda siz nasıl bir gelişme gösterdiniz? Kitleler içinde çalışmanın başlıca önemi burdadır: Kitlelere ilettiğimiz fikirleri kitlelerin benimsemesi ve onlardan esinlenmesi. Kim söylemiş hatırlamıyorum ama, «Büyük işler başarmak için esin gerekli» sözü çok doğru. Bizim ve tüm dünyanın emekçi halkının önünde gerçekten çok büyük işler var.

«Kadınlar arasında komünist eylem tezlerini sen geliştireceksin...»

«Bu tezler kadınların gerçek özgürlüğünün komünizmden başka yoldan olmayacağını vurgulamalıdır. Kadının insanî ve sosyal durumu ile üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki kopmaz ilişkiye ağırlık vermelisin. Böylece 'kadının özgürlüğü' ile ilgili burjuva hareketine karşı sağlam ve sarsılmaz bir sınır çekilmiş olacak. Aynı zamanda kadın sorununu toplumsal bir sorun, İşçi sınıfı sorununun bir parçası olarak değerlendirmemiz ve onu proletaryanın sınıf mücadelesine ve devrime sıkısıkıya bağlamamıza temel hazırlayacak komünist kadın hareketi bir kitle hareketi olmalı, genel kitle hare-

ketinin bir parçası. Ve bu sadece proletaryanın değil, kapitalizmin ya da egemen sınıfın tüm kurbanlarının, tüm ezilenlerin ve sömürülenlerin hareketi olmalı. Burada da kadın hareketinin, proletaryanın sınıf mücadelesi ve onun tarihsel misyonu olan komünist toplumu yaratmadaki önemi gözden kaçırılmamalıdır. Partimizde, kominternde filizlenen devrimci kadın hareketi haklı bir onur veriyor bize. Ama bu yeterli sayılmaz; kentlerde ve köylerde çalışan milyonlarca kadını, özellikle komünist toplumun kurulması için, davamıza kazanmalıyız. Kadınlar olmaksızın gerçek bir kitle hareketi olamaz.

«Örgütlenmeye ilişkin fikirler ideolojik kavramlarımızdan kaynaklanmaktadır. Komünist kadınlar için ayrı örgütler istemiyoruz! Komünist bir kadın komünist bir erkek gibi Parti'ye üye olur. Görevleri ve hakları aynıdır. Bu konuda farklı bir görüşe yer verilemez. Ne var ki, gerçekleri görmezlikten gelemeyiz. Parti'nin, özel amacı geniş kadın kitlelerine hitap etmek, onları Parti'ye yaklaştırarak etki alanına sokmak olan çalışma ekipleri, komisyonlar, komiteler, bölümler türünde organları olmalıdır. Bu büyük kadın kitlesinin siyasete karşı ilgisizliği, anti-sosyal ve çekingen psikolojisi, faaliyetlerinin dar çemberi ve bütünüyle yaşam biçimleri inkâr edilemeyecek gerçeklerdir. Bunu görmezlikten gelmek aptallık olur, tamamen aptallık. Aralarında çalışacak ekiplerimiz olmalı, özel ajitasyon ve örgütlenme yöntemleri geliştirmeliyiz. Bu burjuva 'feminizm'i değil, pratik devrimci politikadır.

Lenin'e ileri sürdüğü savların bana cesaret verdiğini söyledim. Yoldaşların çoğu, hattâ en olumluları bile, kadınlar arasında plânlı çalışma için özel ekiplerin kurulmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bu tavrı dillere düşmüş 'kadınların özgürlüğü' hareketine, sosyal-demokrat geleneklere dönüş olarak kınadılar. Komünist Partiler kadınlara eşitlik tanıdığına göre, genel olarak emekçiler arasında ayırım gözetmeden çalışılması gerektiğini savundular. Kadınlara da, erkeklere de yaklaşım aynı olmalıydı. Lenin'in işaret ettiği ortamı dikkate alarak ajitasyon ve örgütlenmeye ilişkin girişimler, bu görüşün savunucuları tarafından temel ilkelerin reddi ve oportünizm olarak teşhir ediliyordu.

Lenin, «Bu yeni bir şey değil,» dedi. «Kesin de değil. Seni yanıltmasın. Neden hiç bir Parti'de —Sovyet Rusya'da bile— erkek üye kadar kadın üye yok? Sendikalardaki kadın sayısı neden o kadar az? Bu gerçekler insanı biraz düşündürmüyor mu?»

«Kadın kitlesi arasında özel ekiplerin çalışmasının gerekliliğini reddedenler sevgili Komünist İşçiler Partisi'nden son derece prensip

sahibi ve radikal tavırlı bazı dostlarımız. Onlara göre tek tip bir örgütün varlığından başkası düşünülemez — o da işçi sendikası. Bilirim bunları. Kimi devrimci düşünceye sahip ama, kafası karışık adamlar, yeterince kavrayamadıkları, önemsenmesi gereken aşikâr gerçekleri zihinleri almadığı zaman böyle ilkelere sığınırlar. «Arı ilkeler»in bu bekçilerinden devrimci politikamızın tarihsel gereksinmelerine ayak uydurmaları nasıl beklenir?

«Milyonlarca kadını davamıza kazanmadan proletarya diktatörlüğünü gerçekleştiremeyiz. Onlar olmadan komünizm kurulamaz. Bunun yolunu bulmak için araştırmak ve incelemek gerekli.»

«Bu nedenle kadınların yararına taleplerde bulunmamız son derece yerinde bir tavırdır...»

«...Proletarya dkitatörlüğünün onlara neler kazandıracağını hepsi bilmeli: Yasal bakımdan olsun, uygulamada olsun erkeklerle, aile içinde, devlette ve toplumda tam anlamıyla eşitlik ve burjuvazinin egemenliğini yıkma.»

Kendimi tutamayarak «Sovyet Rusya bize bunu kanıtlayan en büyük örnek,» dedim.

Lenin devam etti:

«Kadınlar hakkındaki taleplerimize Sovyet Rusya yeni bir anlayış getiriyor. Proletarya diktatörlüğünde onlar artık burjuvazi ile proletarya arasında bir çekişme unsuru değil. Bir kez davaya kazanılınca yeni toplumun temel taşları haline geliyorlar. Proletarya egemenliğinin getirdiği kesin sonuçlar, sınırın öte yakasındaki kadınlar için çok öğretici. Proletaryanın devrimci sınıf mücadelesine kadın kitlelerinin desteğini sağlamak için buradaki durumlarıyla, oradaki durumları arasındaki fark bütün açıklığıyla sergilenerek gösterilmelidir. Kadın kitlelerinin sağlam bir örgütsel temel ve iyice anlaşılmış ilkelere oturtularak yürütülmesi komünist partiler için hayatî bir önem taşımaktadır.»

Sovyet Rusya'da bugünkü duruma ilişkin sorumu Lenin şöyle yanıtladı:

«Proletarya diktatörlüğü hükümeti —sendikalar ve Komünist Partisi'yle birlikte— kadın ve erkeklerin tutucu görüşlerini yıkarak, eski, komünist olmayan psikolojiyi kökünden sökmeye çalışmaktadır. Erkek ve kadınların yasalar karşısında tamamen eşit olduğunu söylemeye gerek yok. Her alanda bu eşitliği hayata geçirmek için samimi bir istek görülüyor. Kadınlar iktisat, yönetim, hukuk ve hükümette görev alıyorlar. Tüm eğitim ve öğrenim kurumları profesyonel ve

toplumsal gelişmelerini sağlamak için onlara açık. Mahalle mutfakları ve halk lokantaları, çamaşırhaneler, onarım işlikleri, kreşler, çocuk yuvaları ve çeşitli eğitim kurumları örgütlüyoruz. Kısaca ev işlerini ve eğitimi ailelerin yükümlülüğü olmaktan çıkarak, programımızın gereklerine uygun biçimde topluma maletmek için içtenlikli bir çaba gösteriyoruz. Böylelikle kadın eskiden olduğu gibi eve tutsak olmaktan ve kocasına bağımlılıktan kurtarılıyor. Tüm yeteneklerini ve eylemlerini toplum içinde kullanma olanağına kavuşuyor. Dünyanın en ilerici kadın iş yasası bizimki ve örgütlü emeğin yetkili temsilcileri tarafından uygulanıyor. Doğum evleri, ana-çocuk evleri, analara sağlık merkezleri kuruyor, bebek ve çocuk bakımı dersleri, ana-çocuk sağlığına ilişkin sergiler düzenliyoruz. İşsiz ve muhtaç kadınlara olanak sağlamak için elimizden gelen herşeyi yapıyoruz.

«Çalışan kadının gereksinmeleri göz önüne alındığında bütün bu yapılanların henüz çok yetersiz ve onlara gerçek özgürlük sağlamaktan çok uzak olduğunun farkındayız. Ne var ki, kapitalist çarlık Rusyası'ndaki durumdan da fersah fersah ilerdeyiz. Üstelik kapitalizmin hâlâ tam egemenliğini sürdürdüğü ülkelerle karşılaştırıldığında da aradaki fark çok açık biçimde görülüyor. Doğru yönde olumlu bir başlangıç bu ve tüm gücümüzü kullanarak sürekli geliştirmeye çalışacağız. Gönlünüz rahat olsun, çünkü her geçen günle, milyonlarca kadının desteği olmadan ilerleme olmayacağı daha açık ortaya çıkıyor. Köylülerin nüfusun % 80'ini oluşturduğu bir ülkede bunun ne anlama geldiğini düşün. Küçük köylünün tarım emekçiliği her kadının kendi evinin işini görmesi, dolayısıyla kadının köleliği demek. Eğer işçi sınıfınız (Alman işçi sınıfı ç.n.) nihayet iktidarı ele geçirmek, devrimi gerçekleştirmek için tarihsel koşulların olgunlaştığını kavrarsa, bu konuda bizden çok daha elverişli koşullarda olacaksınız. Büyük güçlüklere karşın umutsuzluğa düşmüyoruz. Güçlükler arttıkça gücümüz de artıyor. Pratik gereksinmeler bizleri kadın kitlelerine yeni özgürlük yolları açmaya zorlayacaktır. Sovyet devletiyle elele yoldaşça dayanışma derken, devrimci coşkuları ucuz sirke gibi uçan reformistlerin vaaz ettiği burjuva anlamda bir dayanışmadan değil, komünist dayanışmadan söz ediyorum. Kollektif eylem içinde serpilip gelişen kişisel inisyatif yoldaşça dayanışmayla birlikte yürümeli. Proletarya diktatörlüğünde kadınların özgürlüğü komünizmin gerçekleşmesiyle kırsal kesimde de yeni boyutlar kazanacak. Endüstrimizin ve tarımımızın elektrifikasyonu sonucu bu konuda da büyük gelişmeler olacağına inanıyorum. Muazzam bir proje bu! Önündeki engeller çok büyük, canavar gibi kocaman. Kitlelerde saklı potansiyeli engelleri aşabilecek biçimde yönlendirmeliyiz. Milyonlarca kadın katılmalı bu eyleme.

Onbeş gün sonra kadın hareketi konusunda Lenin'le bir görüşme daha yaptım. Lenin görmeye geldi beni. Hemen her zaman olduğu gibi beklenmedik bir ziyaretti bu. Başarıya ulaşmış devrimin önderinin yüklendiği dağ gibi işler arasına sıkıştırılmış bir konukluk. Lenin, çok yorgun ve kaygılı görünüyordu. Vrangel daha ezilmemişti ve büyük kentlere yiyecek sağlama sorunu amansız bir dev gibi Sovyet hükümetinin karşısına dikilmişti.

Lenin, tez çalışmalarının nasıl gittiğini sordu. Ona o sırada Moskova'da ileri gelen komünist kadınların katıldığı ve görüşlerini belirttiği büyük bir kurulun toplantı halinde olduğunu söyledim. Tezler hazırdı ve bundan sonra daha küçük bir komitede tartışılacaktı. Lenin bu sorunun Üçüncü Dünya Kongresi(*)'nde tüm boyutları ile incelenmesini sağlamak için çaba göstermemizi öğütledi. Sadece bu tutum bile çok sayıda yoldaşın ön yargısını yoketmeye yetecekti. Komünist kadınlar olanca çabalarıyla şimdiden duruma egemen olmalıydılar.

Lenin tüm ateşiyle, «Bir sürü geveze saksağan gibi cıvıldaşıp durmayın, savaşçılar gibi tok sesle ve açık konuşun,» dedi. «Kongreler romanlarda yazıldığı gibi kadınların cazibelerini sergiledikleri salonlar değildir. Kongre devrimci eylemde gereksindiğimiz bilgiyi edinmek için mücadele verdiğimiz bir savaş alanıdır. Dövüşebildiğinizi gösterin. Elbette en önce düşmanlara karşı, ama gerekirse Parti içinde de. Çünkü büyük kadın kitlelerinin durumu tehlikede. Bizim Parti bu kitlelerin kazanılmasını sağlayacak her önlemi ve öneriyi desteklemeye hazır. Eğer kadınlar bizim yanımızda olmazlarsa, karşı-devrimciler onları bize karşı kullanmayı başarabilirler. Bunu aklımızdan hiç çıkarmamalıyız.»

Lenin'in fikrini paylaşarak, «Stralsund'un dediği gibi, kadınlar gökyüzüne zincirle bağlı olsalar bile onları bizim tarafa kazanmalıyız,» dedim. «Burada devrimin merkezinde, arı kovanı gibi canlı yaşamını, hızla atan güçlü nabzını yakından duyarken, emekçi kadınlar için büyük ve ortak bir uluslararası eylem planı tasarladım. Senin Partili olmayan kadınlardan oluşan büyük toplantıların ve kongrelerin bu uyarıyı verdi bana. Bunları ulusal olmaktan çıkararak uluslararası toplantılara dönüştürmeliyiz. Dünya savaşının ve doğurduğu sonuçların çeşitli sınıflardan ve toplum kesimlerinden kadınların büyük bir kısmını çok derinden sarstığı bir gerçek. Hepsi tepki du-

(*) Komünist Enternasyonal'in 8 Temmuz 1921'deki oturumunda Clara Zetkin komünist kadın hareketi hakkında bir rapor sundu. 1) Komünist partilerin kadınlar arasında çalışma biçimleri ve yöntemleri, 2) Kadınlar arasında komünist eylem biçimleri ve yöntemlerine ilişkin kararlar alındı

yuyor; hepsi hareket halinde. Yaşamın amacını aramak ve geçimlerini sağlamak kaygısının tedirginliği, pek çoğunun hiç tahmin etmediği, yalnız geçmişte küçük bir azınlığın kavrayabildiği sorunlarla onları yüzyüze getiriyor. Burjuva toplumu sorularına tatmin edici cevaplar verememekte. Bunu ancak, komünizm başarabilir. Kapitalist ülkelerdeki büyük kadın kitlelerinin bilinçlerini uyandırmaya çalışmalı, bu amaçla Parti dışında uluslararası bir kadın kongresi düzenlemeliyiz.»

Lenin hemen cevap vermedi. Ağzını büzüp alt dudağını hafifçe sarkıtarak düşünceye daldı.

Sonunda, «Evet, yapmalıyız bunu,» dedi. «Plân güzel. Ama güzel bir plân, hattâ en mükemmel bir plân bile iyi uygulanmazsa değerini yitirir. Nasıl uygulanacağını düşündün mü hiç? Bu konudaki fikrin nedir?»

Düşüncelerimi Lenin'e ayrıntısıyla açıkladım...

Açıklamada bulunurken, Lenin, çoğu kez başını sallayarak onaylıyordu. Arada bazı görüşlerini belirtti.

«Bana öyle geliyor ki Clara, sen bu konuyu gerek politik bakımdan, gerekse örgütleyiş açısından adamakıllı düşünmüşsün,» dedi. «Ben de böyle bir kongrenin içinde bulunduğumuz durumda çok yararlı olacağına inanıyorum. Bize büyük kadın kitlelerini, özellikle çeşitli iş ve meslek kollarındaki sanayi işçisi kadınları, ev işlerinde çalışanları, öğretmenleri ve diğer profesyonel mesleklerdeki kadınları kazanma olanağı verecektir. Bu fevkalâde birşey olur. Büyük ekonomik mücadeleleri ve siyasal grevleri düşünl Bu sınıf bilincine sahip kadın kitleleri devrimci proletaryaya ne büyük bir destek olacak öyle zamanlarda. Onları bizim tarafa kazanırsak ve yanımızda tutabilirsek, büyük, çok büyük olacak kazancımız. Ama şu birkaç soruya ne cevap vereceksin bakalım? Egemen çevreler büyük olasılıkla bu kongre fikrine şiddetle karşı çıkacaklar ve engellemeye çalışacaklardır. Ne var ki, kaba kuvvetle engellemeye cesaret edemezler. Ne yaparlarsa yapsınlar sizi yıldıramazlar. Ama kurullarda ve kongrede bu burjuva ve reformist delegelerin sayısal üstünlüğünden ve deneyimlerinin hiç kuşkusuz daha fazla olmasından, komünist kadınların tedirginlik duyacağından da korkmuyor musun? Dahası var —hem de çok önemli— komünist yoldaşlarımızın Marksist eğitimine gerçekten güveniyor musun? Onların içinden savaştan alnı açık çıkacak bir hücum birliği kurulabilir mi?»

Lenin'e egemen güçlerin kongreye karşı demir yumruk kullanacaklarını sanmadığımı söyledim. «Entrika ve kaba kuvvet kongrenin

ve bizlerin yararına sonuç verir. Biz komünistler, komünist olmayan unsurların sayısal üstünlüğüne ve tecrübesine karşın, tarihsel maddeciliğin toplumsal sorunları inceleme ve aydınlatmadaki bilimsel üstünlüğü, bu sorunların çözümlenmesi için ısrarlı taleplerimiz ve son olarak —ama en önemlisi— Rusya'daki proletarya devriminin zaferi ve devrimin kadınları özgürlüğe kavuşturma yolundaki başarılarından yararlanarak üstünlük sağlayacağız. Bazı yoldaşlarımızın eğitim eksikliği, tecrübesizliği ve güçsüzlüğü plânlı bir hazırlık ve ekip çalışması ile giderilebilir. Bu konuda Rus kadın yoldaşlardan çok şey bekliyorum. Onlar birliğimizin çelikten özünü oluşturacaklar. Onlar yanımda olduktan sonra kongre mücadelelerinden çok daha tehlikeli çatışmalara serin kanlılıkla göğüs gerebilirim. Üstelik diğer unsurlar oy çokluğu sağlasalar bile, mücadele etmiş olmamız komünizmi ön safa çıkaracak ve etkin bir propaganda sağlayacaktır. Bu da ilerdeki çalışmalarımız için bize yeni ipuçları verir.»

Lenin içten bir kahkaha attı. «Rus devrimci kadınlarına karşı eski coşkun dinmemiş. Gerçekten de ilk aşk kolay unutulmaz. Sanırım haklısın. Zorlu bir mücadeleden sonra yenilgi bile başarı sayılır; emekçi kadınlar arasında gelecekteki kazanımlara zemin hazırlar. Tüm boyutlarıyla düşünülecek olursa, göze alınmaya değer bir risk olacak. Tam bir başarısızlığa uğraması olanaksız. Ama tabii ben zafer umudundayım; sana yürekten başarılar dilerim. Bu girişim gücümüzü büyük ölçüde arttıracak, savaş alanımızı genişletecek ve güçlendirecek, bizim saflara canlılık ve hareket getirecek. Bunlar her zaman için yararlı sonuçlar. Ayrıca kongre burjuvazinin ve reformist dostlarının kampındaki tedirginliği, güvensizliği, çelişkileri ve çatışmaları kışkırtacak. Eğer işler yolunda giderse, kimlerin 'devrim sırtlanları' ile birarada, onların önderliğinde oturup tartışacağını düşünüyorum da... Scheidemann, Pitmann ve Legien'in rehberliğinde cesur ve disiplinli sosyal-demokrat kadınlar, Papa tarafından kutsanmış ya da kendini Luther'e adamış dindar Hristiyan kadınlar, milletvekillerinin kızları, yeni göreve atanmış devlet büyüklerinin eşleri, zarif İngiliz pasifistleri ve ateşli Fransız oy hakkı savunucuları. Kongre burjuva dünyasının kokuşmuşluğunu nasıl da bir keşmekeş içinde sergileyecek! Umutsuz koşullarının gerçek görüntüsü! Kongre bölünmeleri arttıracak, böylelikle karşı-devrimci güçlerin zayıflamasına yol açacaktır. Düşman saflarındaki zayıflama bizim gücümüzün artması demektir. Ben kongrenin yapılmasından yanayım. Bizden güçlü destek göreceksiniz. İşe başlayın, şansınız açık olsun...»

Hazırlık çalışmalarına büyük umutlarla başladım. Ne var ki, Sovyet Rusya'nın dışında en büyük komünist kadın hareketinin önder-

leri olan Alman ve Bulgar yoldaşların tepkisiyle kongre suya düştü. Böyle bir toplantının yapılmasına kesinlikle karşıydılar.

Lenin'e bu haberi verdiğim zaman, «Yazık,» dedi. «Çok yazık! Bu yoldaşlar kadın kitlelerine yeni ve daha güzel umutlar verecek, onları devrimci proletaryanın mücadelesine çekecek mükemmel bir fırsatı kaçırdılar. Yakın gelecekte böyle yararlı bir fırsatın yeniden ele geçeceğini kim bilebilir. Demir tavında dövülmeli. Görev bıraktığımız yerde duruyor. Kapitalizmin müthiş bir yokluğa terkettiği kadın kitlelerine ulaşmanın yolunu bulmalısın. Ne pahasına olursa olsun bu yolu aramalısın. Bu zorunlu görevden kurtuluş yok. Komünizmin önderliğinde kitlelerin örgütlü mücadelesi olmazsa, kapitalizmi yenmek ve komünizmi kurmak olanaksızdır.»

Clara Zetkin
(Kadın sorunu ile ilgili söyleşiler)

Türkiye'de ilk hareketleri oluşturan birlik ve biriklmlerden

Mürettibini Osmani Cemiyeti ve Bugün(*) Gazetesi

Derleyen Serigrafçı Hasan Usta

İstanbul'da çalışan mürettipler, **«Mürettibini Osmani Cemiyeti»** adlı kendi meslek birliğini kurarak, daha sonraları organ olarak da BUGÜN gazetesini çıkarmışlardı. İlk sayı 18 Temmuz 1338 (1922) tarihinde yayınlanmıştır.

Gazete, Anadolu'da «amele hayatının» gelişmesinden bahsediyor ve şöyle diyordu: **«Anadolu'da işçi hayatı günden güne inkişaf etmekte ve hükümetin müzaheretiyle yer yer amele teşkilâtları vücuda gelmektedir.»**

Anadolu işçilerinin varlığını gösteren bilhassa (1 Mayıs Bayramı) olmuştur. 1 Mayıs Bayramı, İstanbul'da çok cansız tezahüratla geçerken, Anadolu'da büyük şenliklerle kutlanmıştır. O gün, Anadolu işçisi, bütün dünya işçileriyle hissen ve ruhen başbaşa kalmış, bütün kalpler bir çarpmış, bütün ruhlar bir duymuştur».

Gazete, **«HEP BİR ARAYA»** başlıklı yazısında şunları yazıyordu: **«İstanbul, sefalet ve sefahatin, bu bir birine zıt iki kuvvetin çar-**

(*) BUGÜN «Mürettibini Osmani Cemiyeti'nin naşiri efkârıdır. Şimdilik ayda bir neşrolunur. Fenni İçtima-i, İktisadî Musavver gazetedir. İşçilik ve amele hayatına dair asara sahifelerimiz açıktır».

pıştığı yerdir. Burada, bir taraftan insanlar açlıktan kıvranır, çeşit çeşit ıztırabın alev ve ateşleri içinde erirken; diğer taraftan kara ve çılgın bir sefahat, —ezen, yıkan, yalayan— bir sel gibi akar, durur.

Bu şehirde meydana vurulacak bin bir dert, bin bir açlık vardır.

Burada, yoksulluk baş döndürür, burada sefahat vicdanları eritir. İstanbul'un büyük bir kısmı aç, çıplak ve yoksulların sergisidir. Bu açlar, çıplaklar ve yoksullar sergisinin içinde işçiler de vardır.

Özellikle işçiler için, emeğin değerinden habersiz olan burası, İstanbul bir mezar olmuş, hürriyet kalmamış, teneffüs kalmamış, hayat kalmamış gibidir.

Soluk almayı, yaşamayı, hürriyeti, bütün bunları vait eden yalnız bir şey kalmıştır: «MÜCADELE» umudu!

(SANSÜR).....

Ne yapmak gerek? Hep bir araya gelmek ve mücadele etmek. Bu sorunun cevabı başka hiçbir suretle verilemez. Mücadele ve birliktir ki, yoksulluğu da, acıyı da yok edecek; açlara ekmek, mazlumlara hürriyet verecektir. (SANSÜR).....

İki üç yıldan beri, İstanbul'da da, sırf iş ve kapital savaşının, —daha doğru bir deyimle— yoksulluk ve lüksün muhassalası olarak, yer yer işçi örgütleri vücut bulmaya başladı.

Bu örgütler henüz cansız birer rüseym halindedir. Teşkilâtı canlandırabilmek, Avrupa'daki organizasyon kesimine yükseltebilmek için, uzun uzun çalışmak ister.

Bu böyle olmakla beraber, işçi örgütünün, pek yakın bir zaman sonra, İstanbul'da da, pek büyük bir geleceğe ve yükselmeğe kavuşması kuvvetle ümit olunabilir. Bizde işçi birliği yolunda kopan akımlar, özellikle 1914 - 18 Cihan Savaşı'ndan sonra, canlanmağa, kuvvet bulmağa başlamıştır. Cihan Savaşı'ndan önce, İstanbul'da işçi hayatiyle ilgilenmek, işçi birliği etrafında çalışmak üzere bir iki cemiyet kurulmuş, fakat, bunlar ölü bir halde kalmaktan başka bir işe yaramamışlardır. Yüksek sosyalistik fikirlere ait içtihatlar da, ferdî bir mahiyeti haiz olmaktan kurtulamamışlardır.

Cihan Savaşı'ndan sonra, çevresinde büyük bir işçi yığını toplayarak doğan kuvvetlerden birincisini TÜRKİYE SOSYALİST FIRKASI teşkil eder.

Bu parti, ilk defa olarak, işçiler birliğinin kuvvetli bir propagandacısı şeklinde meydana çıkıvermiş, ıztırap çeken ruhların karanlıklarına sinen ümit ve imanı tazelemiş, nurlandırmıştır. İstanbul'un sefaleti de, başlangıçta bu partiye, zaman ile birlikte, yardım etti. Ma-

demki, İstanbul'un yarısından fazlasını ömürlerini efendilerine hizmetle sürdürmeyi başarabilen fikir işçisi, bilek işçisi yani tümüyle yoksul muhtaçlar zümresi teşkil ediyordu; Partinin kuvvetlenmemesine, büyümemesine hiçbir sebep yoktu.

Çünkü, sefalet artık herkesi yıkmış, kavurmuştu. Herkes, zalimlerle mücadele etmek, hakkını istemek, «PROLETARYA» adaleti kurmak için bir birlik kapısı arıyordu. İşte, bu yığının ortaya atılmasıyla, bütün işçiler, o birlik kapısının önünde, birlik kubbesinin altında toplandılar.

Birdenbire, İstanbul'un içine mazlumların ahını oğuldayan bir inilti yayıldı.

İşte nasırlanan eller, hareketten uyuşan bilekler taze bir hayat buldu.

Fakat; ne yazık ki, Sosyalist Fırkası, bazı sebeplerin tesirinde kalarak, tedricen kuvvetini kaybetti. Nihayet yıkıldı. Şüphe yok ki, bu yıkılış biz işçileri çok müteessir etti.

Fakat, TÜRKİYE SOSYALİST FIRKASI ile beraber ve ondan sonra kurulan «MÜSTAKİL SOSYALİST» fırkası vesaire gibi, çevresinde binlerce işçi toplanan daha bir iki faaliyet merkezi vardır. (SANSÜR).....

Her işçi de, bu merhamet ve adaleti alabilmek için o kubbelerin çevresinde, büyük bir itidal ile toplanmağa başlamıştır. Bugün işin başındakilere bu işçi birliğini iyi idare etmek, herhangi bir işçiye de, kendisine, hürriyet, refah ve adalet sağlayan bir partiye, bir işçi birliğine koşmak, işçi arkadaşlarının arasına katılmak gerektir.

Eğer, bu memleketin yoksul, mustarip insanları doya doya bol bol hürriyet havası teneffüs etmek ve Hak'kın varlığı içinde yaşamak, kuvvetlenmek istiyorsa, «BİRLİK» kelimesindeki kudrete iman etmeli ve bütün işçilerle beraber olmalıdırlar. «KUVVET İTTİHATTAN DOĞAR».

Beşeriyetin, insanlığın sefaletine son verebilmek için, muazzam bir kuvvet haline gelen «PROLETARYA»nın bir gün ayni fikirde birleşerek, vifak (barış) ve ittihat ile değil yalnız İstanbul'un, bütün kürrenin sefaletine, bütün yeryüzünün yoksulluğuna, bütün insanların istırabına nihayet verebileceğine emin olmak lâzımdır.

«SOSYALİST» imzasını taşıyan yukarıki yazıdan başka, aynı sayıda, başlığı ve son paragrafı sansür edilmiş bir yazı daha var ki, bu meslek birliğinin sosyalist tandansını belirtmek bakımından dikkati çekici mahiyettedir.

«Kürrenin üzerinde halâ «efendiler» ve «esirler» var. Bu sefil toprağın üstüne doğan insan halâ ya efendidir, ya köle. İki bin senedir tarih hep aynı şeyi sayıklıyor:

«Hür insan, esir insan, bahtiyar insan!»

Bir zamanlar ki, insanlık daha softı, daha mertti, daha namuslu ve daha az sahte idi... Vatanda «hemşehri ve esir, yani vatandaş ve köle var!» derlerdi. Başka insan tanımazlardı. O zamanlar ki, birtakım insanlar bir hemşehrinin, bir vatandaşın köpekleriydi; ayaklarının dibinde gezer, beyaz vücutlu ve etlerine kokular sürünmüş vatandaşı omuzlarında taşırlar; demir zincirler, kamçılar altında inleyerek değirmen taşları çevirirler. Bir gün, kafa taşları, vatandaşlarının attığı bir altın şamdanla parçalanıp ölürlerdi. O zamanlar, köle efendinin safa ve keyfini, demir ve taşın altında burkulan bazusu ve kızgın güneşte etinden fışkıran terle öderdi.

Kim diyor ki, bugünkü efendi, bir Romalıdan daha zalim ve kaba, ve bugünkü köle, Romalının kölesinden daha mihnetkeş değildir.

Aynı bazu, damarları şişen aynı bilek, bugün de aynı değirmen taşını çeviriyor.

Ve yine kadim beldelerdeki gibi, bütün şehirlerde aynı mihnet, aynı ıstırap, aynı zahmetkeşliğin iniltisi var. Romalının hortlamış kölesinden başka bir şey değildir. Aradaki fark, bugünkü kölelerin önünde taş değirmen yok, demir ve makina var. Vücudundan fışkıran teri soğutmak için, yanı başına duru kaynak suyundan bir testi bırakmamışlardır, bir şişe absent ve rakı koymuşlardır. İşçi, yağdan kararmış ve ateşten kavrulmuş alnını dinlenmek için kaldırdığı zaman, bağrındaki kahır ve minneti absent veya rakı ile uyuşturacak. Ve akşam karanlığında evine döndüğü zaman, kendini karşılayan gözyaşlarını artık görmeyecek kadar, etrafında ışıklar ve fenerler birbirine karışacak...»

O devirde işçiler, halâ, haftada bir gün tatil hakkı için savaşıyordu. «**Efendiler, yalnız bir gün!**» başlıklı bir yazı bu savaşı canlandırmaktadır. Bu yazı Emin Lami'nin imzasını taşıyordu:

«Yalnız bu memleketin değil, bütün yeryüzünün efendilerinde ne garip bir zihniyet vardır. Her efendi ister ki, yanında çalıştırdığı adam bütün varlığını kendi uğrunda kendi çıkarı yolunda heba etsin, her arzusunu yerine getirmeğe çalışan bir köle olsun. Fakat, bu efendiler, ne kadar yanlış düşünüyorlar ve ne kadar büyük hatalara düşüyorlar.

Gerçekten, otuz kırk yıl öncesine kadar, yeryüzünün hakimi olan

efendiler, her istediklerini kölelerine tatbik ettiler. Zavallı köleler, kürek mahkûmları gibi geceli - gündüzlü efendilerinin kesesini şişirmek, midelerini doldurmak için çalıştırıldılar.

Fakat, bugün artık, o esir hakkına sahip, hukukuna sahip olmak için isyan etmiş kölelerle, efendiler arasında gerçek bir cidal (mücadele) açılmıştır. Artık işçi yalnız işçidir, esir ve köle yoktur.

Bütün dünyanın işçileri elele vermiş, kendilerinin de bizzat milletlerin mukadderatında devletlerin icraatında müessir olduğunu her efendiye tasdik ettirmeğe azmetmişlerdir.

İşçi yahut köle diyor ki:

— Efendiler, biz de sizin gibi insanız. Bizim de sizin gibi hayat ve hürriyete hakkımız vardır. Hayat ve hürriyeti bize de verin! Biz de yaşayacağız, biz de hürriyet havası teneffüs edeceğiz. Artık, Roma'nın, köleliği ve efendiliği tarihte kaldı. Bugün yalnız insanlık ve eşitlik var. Ben de senin gibiyim, sen de benim gibisin. Bana hayat ver, hürriyet ver! İşte, elli altmış yıldanberi bu mücadele tohumunun gerçekleşmesi için çalışan işçi sınıfı, artık yavaş yavaş, her yerde emeğinin meyvesini toplamağa, görmeğe başlıyor.

Hemen hemen denilebilir ki, Avrupa'da ve Amerika'da, bu mücadele, gayesine doğru sağlam ve mutluluk verici adımlar atmağa başlamış, hatta doğunun en güçlü bir köşesinde bütün varlığıyla tulu etmiş ve tecelli eylemiştir.

Eminiz ki, nihayet bir gün, bütün yeryüzünde de, yalnız bu gayenin tuluuna ait uğultular kulaklarımızı dolduracak, gönlümüzü ferahlandıracaktır. Bununla beraber, biz daha bir müddet için memleketimizle Avrupa'yı ve diğer kapitalist memleketleri mukayese etmiyeceğiz. Çünkü, böyle bir mukayese, sosyal durumumuza göre, hem anlamsız, hem de boş ve gülünç olur. Fakat, apaçık olan bir gerçek var ki, o da Türkiye'de efendilerin bütün manasiyle işçiler üzerindeki hakimiyet sevdası ve egemenlik politikasıdır.

İşçisine karşı «demokratik» ve hatta biraz «sosyalist»ce davranmaları gereken gazete sahiplerinden tutunuz da, herhangi bir (patron)a, bir kapitaliste kadar, herkes işçiler için köleliği kabul etmişler; ve bu fikirden vazgeçmemeğe katiyyen karar vermişlerdir. Bu memlekette, el'an kölelik ve efendilik bir orta çağ kafasiyle sürüp gidiyor.

Türkiye'yi «köyü köpeksiz, çobanı değneksiz» bulan bu efendiler, bilmeyiz, fikirlerinde daha ne zamana kadar devam edip gidecekler?

Herhalde, Türkiye'de işçi hayatı inkişaf edeliden beri, az çok büyük işçi yığınları efendilere, hak ve hürriyetin anlamını öğretmeğe, tanıtmağa başladılar sanıyoruz. Hattâ büyük bir memnuniyetle kayt ve ilâve edebiliriz ki, birliğin daha ilk anında, işçi hayatı için önemli başarılar elde edildi.

Fakat, alçaklığın örneği denilmeye seza, daha öyle patronlar, daha öyle efendiler vardır ki, bunlar işçisinin en asgarî bir talebini bile kabul etmemiştir. Bu yazımızda yalnız bunlardan söz açacağız. Bu efendilerde öyle kara bir zihniyet, öyle bir hırs ve tamah var ki, yukarıda münasebet düşünerek zikrettiğimiz Roma ve Orta Çağda buyruklarını yürütenleri, o efendiler, zulûm ve tahakküm yolunda geçmişlerdir.

Bu efendiler, işçilerine HAFTADA BİR GÜN DİNLENMEĞİ BİLE çok görürler. Hastalık, ihtiyarlık, ölüm ve ıstırap onların işçileri ile ilgili değildir. Eğer, memleketteki yoksulluk ve ıstıraptan faydalanarak yanında çalıştırdığı köle, bir gün bu kelimelerden birinin zebunu olursa, derhal o köleye yol verirler ve gerekirse ölüme kadar sürüklerler.

Bu bayağı ve haris ruhlar için, bir insan, nihayet bir kedi haysiyet ve değerindedir.

Hayır, efendiler, hayır!.. Öyle değil!.. İşçi de sizin gibi insandır. Gasp olunan haklarının nihayet bir gün geri alınacağından emindir. Fakat, şimdi sizden yalnız bir şey istiyor: HAFTADA YALNIZ BİR GÜN!..

Bu dilek işçinin hakkı, hem de meşrû ve sarih hakkıdır.

Sefil ruhlar tasavvur etmelidirler ki, bir hafta geceli - gündüzlü çalışan bir vücut, vücut değil, demir ve çelik bir makine bile, dinlenmeğe muhtaçtır. Dinlenmezse ölür, çürür, harap olur.

Efendiler! İşçinin istediğini verin. Artık çoğu gitti, azı kaldı. .»

Mürettipler, İstanbul'daki bütün işçi gruplarının biraraya gelmesini ve bir «BİRLİK» kurmasını öğütüyorlardı. Şöyle diyorlardı:

«Türkiye'de işçi hayatının gelişmesine en büyük engel teşkil eden sebeplerden başlıcası da, BÜTÜN İŞÇİLERİN ELELE VERMEMESİ, BİRLEŞMEMESİDİR.

Memleketimizde birliğin anlamı yeni anlaşılmağa başladı. Bütün işçilerin biraraya gelmesi, bir gaye ve hedef etrafında toplanması elzemdir. İhtiyaç ve zaman memleketimizde de büyük işçi yığınlarının toplanmasına azçok yardım eylemiş ve bugün için hukukunu, hakkını, hürriyetini almak için muntazaman mücadele eden birkaç grubu

meydana çıkmıştır. MÜRETTİBİNİ OSMANİ CEMİYETİ de bu gruplardan birisidir.

Biricik çare bütün Türkiye işçisinin yahut bütün İstanbul işçisinin yalnız bir yönetim ve bir örgüt çevresinde toplanabilmesidir. Türkiye işçisi pek de küçümsenecek bir derecede değildir.

Diyebiliriz ki, fikir işçisi, bazu amelesi (kol işçisi) vesaire olmak üzere, Türkiye'nin ve İstanbul'un yarısından fazlası işçidir: Memurundan tutun da tâ çöpçüsüne kadar.

Bütün İstanbul işçisinin elele vermesi ve bir arada toplanması zaruridir.

İstanbul'daki bütün işçi grupları biraraya gelir ve bir birlik kurarlarsa, derhal gayeye, amaca ulaşabilirler.»

ELEŞTİRİ
TANITMA
TARTIŞMA

YENİ KONUKLAR

Füruzan, Bilgi Yayınevi, Mayıs 1977' de basılmış. 480 sayfa. Fiyatı 40 lira iken sonradan üzerine bir etiket yapıştırılarak 50 lira yapılmış.

Yazarı üzerine birkaç söz: 1969'dan bu yana yazılarını yayımlayan Füruzan, edebiyata hikaye ile girdi. «Parasız Yatılı», «Kuşatma» ve «Benim Sinemalarım» yayınlanan üç hikaye kitabı. «47'liler» adlı bir de romanı var. Hikaye'de Sait Faik, romanda da Türk Dil Kurumu ödülü kazandı.

«Yeni Konuklar» yazarın beşinci kitabı. Kitap 1975 Haziranı ile 1976 Haziranı arasında yazarın Almanya'da konuştuğu Türkiyeli işçiler ve işçi çocuklarını tanıtıyor. Konuşmalara yazarın kendisi çok az katılıyor İşçilerin ve çocuklarının konuşmaları bir bütün olarak «konuk işçi» sorununu sergiliyor.

Kaynakça'nın dışında 24 bölümden oluşan kitabın yalnızca «Berlin'in Batısı» adlı ilk bölümü ile «Son Söz Yerine» adlı son bölümünde ve arada birkaç kısa bölümde doğrudan yazar konuşuyor. Diğer bölümlerde kısa tanımlamalar, girişler ve sorular dışında konuk işçiler, çocukları ve onlarla ilgili Almanlar'ın sözüne bırakılıyor konu. Öğretmenler, çocuklar, kadınlar, imamlar, işçiler kendi anlatımlarıyla sorunu tartışıyorlar.

İlk 35 sayfada uçaktan başlayarak birkaç çizgiyle ortaya çıkıveren «Kapitalist Almanya» tablosu Füruzan'ın önceki kitaplarından bilinen ustalığını ortaya koyuyor. Dev alışveriş merkezinde tüketimi amaç haline getirmiş bir kapitalist toplumla ilk tanışma. «Çok kişiye çok şeyi burnuna sokacak kadar yakınlaştırın, tüketmeye alıştırın, bu gereksinmeyi duysun, gerisi kolay.» Tüketimi amaç haline getiren bir kapitalist toplum elbette herşeyi, insanlığın en yüce değerlerini bile metalaştırır. Satılacak mal haline getirir. Kadının ve cinselliğin nasıl metalaştırıldığı seks fuarlarına kadar varan örneklerle biliniyor. İşte tüketim toplumunun bir satış merkezinde ortaya çıkıveren tablosu:

«Bu görkemli tapınaklarda herşey öylesine sunulmuştur ki, insan bir süre sonra çocukça bir isteklenmeye kaptırır kendini. Oraya giren herşey mal haline gelmiştir. İçeriğini kesinlikle yitirmiş gibidir. Kutsal kitap, Noel için en süslü haliyle durur. Fidel Castro, Che posterlerinin yanında Albert Einstein o ünlü bakışıyla satıştadır. Kutsal Bakire, Noel'de en şık bir halle satışa kart olarak, küçük biblolar olarak ve resimler olarak sürülür. Manifesto'nun yeni basımları da çok özenli bir ciltle görünür bir sunuluşta

yerlerini alırlar bu mallaşma olayı içinde.»

«UYGAR ALMANYA» MASALI

Uygarlıklarıyla övünen ve konuk işçilere «uygarlık öğretmekte» kararlı olan Almanya, Türkiyeli işçilerin çocuklarının konuşmalarında bütün çıplaklığıyla sergileniyor. Alman yasalarına göre Alman çocuklarıyla aynı olanaklara sahip olması gereken konuk işçi çocukları konuşuyor:

«Almanlar bizi seviyor mu bilmem. Sevmiyorlar galiba ama, ben aldırmam. Çıkıp etrafa bakmama karışmazlar ki.»

«Almanların iyisi de var kötüsü de var. Ama çoğunluğu bizi sevmezler. Auslender olmak zor burda. Ben esmer değilim, bu yüzden beni ilk bakışta çıkaramıyorlar.»

«Bizi sevmediklerini komşulardan anlıyorum. Merhaba etmeden gidenler var. 'Tag' demiyorlar. Bazı çocuklar da Türk diye dillerini çıkarıyorlar. Bazıları da öyle bakıyor bize. Parklarında çimenlere serilip oturuyoruz diye çok kızarlar. Köpekleri her yana sığer, ona birşey demezler. Köpekleri sevmiyorum burda, caddeleri, dükkanları seviyorum.»

Türkiyeli işçilerin kaldıkları evleri tanıyorsunuz. Tümü insanca yaşamanın hiçbir koşuluna sahip olmayan yerler. Almanya doğrusu konuklarını hiç de iyi ağırlamıyor. Bu konuklara sunulan yerler ya savaş artığı harap evler, ya da ahır, samanlık türünden yerler.

Ulm kentinden yayınlanan Südwest Presse gazetesinden bir ilan:

«Geniş arazide olan, çevresi açık, tahtadan büyük bir ev kiralıktır. Ahır için gerekli malzemesi vardır. Ek inşaat da yapılabilir. **At yetiştiriciliği ya da yabancı işçilerin oturması için en iyi imkan.**»

İŞÇİLER KONUŞUYOR

Ruhr bölgesindeki maden ocaklarında çalışan çok sayıda Türkiyeli işçi sözü alıyor. Hayatlarını, nasıl yaşadıklarını, çalışma koşullarını, şikayetlerini ortaya koyuyorlar. Kendilerini dinleyen birini bulunca, dertli insanların hiçbirşeyi eksik bırakmadan, bütün ayrıntılarıyla anlatma isteği sarıyor konuşan işçileri. Önlerine konulan ses alıcıya, mikrofonuna ve kendilerini pek birşey söylemeden dinleyen insana olan ürkeklik bir kaç cümlede atılıveriyor. Bilinçsiz bir öfkenin anlattıkları, işçi olmaktan, hatta insan olmaktan çıkarılmış 'konuklar'. Yerin bin metre altında çalışan bu insanların tümü çözümsüz, «yanlış». Konuşulan Türkiye'li işçilerin yalnız biri, Karadenizli işçi Yusuf öfkeli sınıf kini duyuyor. Sınıfları için mücadele ederek daha iyi bir yaşam sağlamak yerine «yarınını kurtarmak, işçi olmaktan kurtulmak» hepsinin ortak görüşü. Çocuklarının işçi değil «adam» olmasını istiyorlar.

Yazarın mesajını roman kahramanlarına verdirmesi, onları kendi istediği gibi konuşturabilmesine bağlı sayılır. Ne kadar gerçek kişilerden seçilse de bütün roman kahramanları nihayet yazarın onlara söyletmek istediği şeyleri söyleyen kişilerdir. Füruzan, yalnızca konuştuğu kişilerin bandda alınmış sözlerini —elbette belli bir seçme ve ayıklama yaparak— aktarıyor. Kitabın zayıf yanı da burada ortaya çıkıyor: Küçük ve önemsiz ayrıntıların dışında çoğu birbirini tekrarlayan çok sayıda konuşma. İşçileşmemiş, işçi olmanın bilincine varmamış korkak, dejenere, yanlış insanların anlattıkları, gerçeği değil, gerçeğin görüşülen işçilerin bilincindeki yansımasını veriyor. Bu açığı kapamak için yazar 351. sayfada «Neden Almanya'da Çalışmak» başlıklı bölümde araya giriyor. İşçileri konuşturarak ortaya koymak istediği «gerçeği» bir de kendisi anlatıyor:

«Burada yabancı işçilerle ilgili bir başka görüşe de yer vermek gerekiyor. Bu görüş, yabancı işçilerin ve özellikle de Türkiyeli işçilerin işçi hakları ve toplumsal yapı açısından daha gelişmiş bir toplumda bulunmalarının, bu işçilerin kendi ülkelerinde ilerici ve hatta devrimci bir rol oynamalarını getireceği biçimindedir. Böyle bir görüşün tartışılmasında Türkiyeli işçilerin bilincini belirleyen etkenlerin neler olduğuna açıklık getirmek gerekir. Herşeyden önce yurt dışında olmalarına karşın, Türkiyeli işçilerin bilinçlerini belirleyen koşulların Türkiye'nin koşulları olduğu unutulmamalıdır.»

Sonra işçilerin bilinçlerini belirleyen Türkiye koşullarının ne olduğunu anlatan yazar, «Kısacası Türkiye'den Almanya'ya giden işçilerin kafalarında bir tek şey vardır. Küçük bir iş sahibi olup bağımsızlaşmak,» diyor. Ancak bu bölümün bütününde gene de «işçilerin bilinçlerinin nasıl belirlendiği» yeteri kadar açık değil.

AP Hükümeti programı, Nihat Erim'in 2. Hükümetinin ve Ferit Melen Hükümetinin programları ile işveren sözcüleri Rafet İbrahimoğlu ve Sezai Diblan'ın dışardaki Türkiyeli işçilerle ilgili görüşlerine yer verilmiş Ecevit Hükümetinin Maliye Bakanı Müezzinoğlu'nun (Müezzinoğlu daha önce Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Bonn Büyükelçiliği görevlerinde bulunmuştu) görüşüyle birlikte CHP'nin 1973 seçimlerinde yayınladığı ünlü Ak Günlere bildirgesinde soruna nasıl bakıldığı da aktarılmış. Ak Günlere'de şöyle diyor CHP:

«Türk kültürünün korunması, Türk göçmen işçilerinin ulusal özdeşliklerinin korunup güçlendirilmesi önemli bir sorundur. Dinsel eğitim de dahil olmak üzere, işçiler ve çocukları için eğitim olanakları geliştirilecektir.»

Oldukça ilginç görüşler. Yurt dışına gönderilen milyonla yurttaşı için CHP, her ne demekse «ulusal özdeşliklerinin korunup güçlendirilmesini» en önemli sorun olarak görüyor.

İşçilerin anlattıklarını okurken gözden kaçırılmaması gereken durumu şöyle tesbit ediyor yazar:

«Türkiye'de içinde bulundukları toplumsal durumun kurbanı ve işçi sınıfı bilinci edinmelerine karşı olan bir propagandanın aleti olan bu işçiler, Almanya'da içinde bulundukları ütopya dünyası ile, kendilerini ileride yaşanacağı umulan belirsiz bir hayat adına her türlü koşul altında salt işgücünden oluşan bir mal olarak satmaya hazırdırlar ve öyle de olmaktadır. Kitapta işçilerin anlattıkları okunurken bu durum gözden kaçırılmamalıdır.» Biz de işçilerin anlattıklarını okurken bu durumu gözden kaçırmamaya çalıştık. Ama gene de bu «gerçeği» ortaya koymak için yer yer okuru «Burayı daha önce okumuş muydum?» kuşkusuna düşüren tekrar gerekli miydi, sorusunu sormadan geçemeyeceğiz.

Üstüste sıralanmış yatakların yığıldığı ahırdan bozma yerlerde uyuyan, olabildiği kadar az yemekle yaşayan ve yalnızca çalışan bu insanlar işgüçlerini satmanın ötesinde hayatlarının bir bölümünü satıyorlar. Alman kapitalizminin acımasız sömürü çarkı yabancı işçilerin yalnızca elini kolunu koparıp almakla, onları hasta ve sakat bırakmakla yetinmiyor; hayatlarının bir bölümünü temelli alıyor. Gerçekten böyle, kitabın tartışmasız ortaya çıkardığı sonuç bu. Bütün kapitalist toplumlarda işçiler, kapitalistler için yalnızca üretim yapan, üretim için işgücü olan ve başka birşey olmayan «şeylerdir». Türkiye'de de Almanya'da da böyle. Yabancı işçiler için bunu aşan bir yan var: İleride yaşanması umulan bir hayat için bir bölümünü yaşamaktan vazgeçmek. Oysa ki Alman kapitalizmi bu «konuklarının» posasını iade ediyor ülkelerine. İşçileri

seçerken inceden inceye sağlık kontrollarından geçiren, dişlerini bile sayan Alman kapitalizmi onlara insanlık dışı yaşama koşulları sunuyor sadece.

Almanya üzerine, yabancı ülkelerde çalışan Türkiyeli işçiler üzerine çok şey yazıldı ve söylendi bugüne kadar. Resmî çalışmalar yapıldı, açıklamalarda bulunuldu. Röportajlar, İncelemeler yayınlandı. Bütün bunlar biraraya getirilse bir kitaplık dolusu yazı olur. Füruzan bu kitabıyla bugüne kadar bu çalışmaların hiçbirinin ortaya koymadığı yanını ele alıyor. Sağlam bir bakış açısıyla ve bilinçle.

Kitabı bitirince «Orhan Gencebay, Behiye Aksoy filanı» dinleyen ama «aranjmanları daha çok seven» 13 yaşındaki Sema'yı daha çok seviyor ve «Az çok okuma imkanı bulamadığı için türlü gahırları neden çektiğini bilemeyen» karaciğer ve böbreğinden hasta kömür İşçisi Hasan'ı anlıyorsunuz.

Mehmet DEMİRAY

———o0o———

TÜRKİYE İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİ

kısa tarih (1908 - 1965)

Dimitır Şişmanof

BELGE YAYINLARI

Yaşadığımız günlerde, kitap basım ve satımını olumsuz yönde etkileyen faktörler en üst düzeyde denilebilir. Kağıt fiatlarının yüksekliği yanında yokluğu söz konusu. Yani kağıt karaborsada. Kitap alıcılarına dün 15.— TL.'ye ulaşan aynı hacimdeki bir kitap bugün 40.— TL. O alıcılar ki, ayrıca artan geçim zorluğuna da göğüs germek zorundalar. Diğer yandan da kitap almak zorundalar. Zorundalar ama hangi kitabı?

Gözlenen bir diğer olgu da, yeni yeni yayınevlerinin kurulması ve yeni kitapların hızla piyasaya çıkarıldığı. Piyasaya çıkan kitaplar arasında ilk kez yayınlananların yanı sıra geçmişte yayınlanmış olanlar da dikkati çekiyor. Bu yazımızda geçmişte yayınlanmış ve ikinci kez yayınlanan bir kitaptan söz edeceğiz. Kitabın adı TÜRKİYE İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİ. Dış kapağa «kısa tarih (1908 - 1965)» notu düşülmüş. Kitabın yazarı Dimitır Şişmanof. İç kapakta kitap ve yazar için şu notlar var:

«Dimitır Şişmanof Türkiye'de bulunmuş olan bir Bulgar gazeteci ve araştırmacı. Türkiye'deki İşçi hareketlerinin ve solun genel bir panoromasını veren bu incelemesi ilk kez 1965 de çıktı. O günlerde büyük ilgi uyandırdı. 1960 sonrasına ilişkin bölümü 1967 de YÖN dergisinde yayınlandı.»

Bu şunuş için birkaç söz söylemek gerekiyor. İlk kez 1965 de yayınlanan büyük ilgi gören bir araştırma, aradan geçen 13 yılda ortaya çıkartılan yeni belgelerle ve bu belgelerin değerlendirilmeleri sonucu yazılmış olan eserler karşısında eskimiş olmaz mı? Nitekim kitabın pek çok yerinde düşülen dipnotlarda (hzn) işareti var. Yayınevi, bu dipnotlarla bir taraftan ortaya çıkan ya da kendi elinde bulunan belgeleri kaynak olarak gösterirken, diğer taraftan da yanlışlıkları düzeltme yoluna gitmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, kitabın 114 ncü sayfasında «Türkiye Komünist Partisi'nin ikinci kongresi, 15 Ağustos 1922 de Ankara'da çalışmalarına başlar.» cümlesine düşülen dipnot gösterilebilir. (hzn) işareti ile düşülen dipnotta şunlar yazılı: «Burada söz konusu olan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasının Birinci Kongresidir. Kongre gündemi hakkında bakınız:

Cerrahoğlu A. Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı.» Cerrahoğlu'nun bu kitabın 1975 yılında basılı olduğunu biliyoruz. Bu ve buna benzer katkılarla 1965 yılında ilk kez yazılmış ve büyük ilgi görmüş kitaba yeni değerlerin katıldığını söylemek zor. Kaldı ki bu kitabın 1965 yılındaki ilk baskısının büyük ilgi görmesi, günün şartlarına göre sosyalist harekete önemli katkıda bulunmuş olmasındadır. Daha önce söylediklerimiz ise son cümlemiz ile çelişmiyor. Ama, kitap ve yazar için iç kapağa düşülen notun yukarıya aldığımız bölümü ile bir sonraki bölümü arasında çelişki var. Tanıtma yazısı şöyle devam ediyor: «Kitap, Türkiye'nin genel siyasal gelişimi içinde işçi hareketinin ve solun genel bir tarihçesini vermekte. Bu niteliğiyle yararlı bir başlangıç ya da giriş kitabı özelliği taşımaktadır.» Kitabın Belge Yayınları tarafından basıldığı Mart 1978 için bu söylenenlerin doğru olması mümkün değildir: Bu kitap «neyin» başlangıç ya da giriş kitabıdır?

Kitaba 9 sayfalık «giriş» Belge Yayınları imzasıyla konulmuş. «Girişin» içeriği konusunda da bir kaç şey söylemek gerekiyor. Söyleyeceğimizi ilki «girişin» ilk cümlesi ile ilgili. Şöyle başlanmış: Türkiye'de sol hareketin gerçek başlangıç tarihi olarak Ekim Devrimi'ni alabiliriz. 1908 ile 1917 arasındaki yıllar ise bir hazırlık dönemi sayılabilir.

Türkiye'deki sol hareket «gerçek» başlangıç tarihi aramak ve bulmak ve de «giriş»e bu cümle ile başlamak, Dimitır Şişmanof'un araştırma ürünü olan kitaptaki bilgilerle bağdaşmıyor. Araştırmacı Şişmanof, bulgularıyla kapitalizmin ülkede gelişmesini, işçi sınıfının doğuşunu ve sosyalist hareketle ilgili düşüncelerin filizlenişini anlatıyor. Ama «sol» hareketin «gerçek» tarihini ne arıyor, ne de bunlardan söz ediyor.

«Giriş» için söylenmesi gereken bir diğer husus ise, yayınevinin yorumunu katarak özetlemeye çalıştığı «kısa tarih»ler ile Şişmanof'un aynı konuda söylediklerinin birbirinden farklı oluşudur. 9 ncu sayfada şu ifade yer almaktadır: TKP'nin 1926 programında hedef olarak Sovyet yönetiminin kurulması alındı. «Belge Yayınları» imzalı «girişteki» bu ifadeye karşı, Şişmanof şunları yazmakta: «Sol sekterlerin ve sağcı oportünistlerin de en başından beri, Türkiye Komünist Partisi'ne büyük zararları olmuştur. Sol sekterler, partinin kuruluşundan itibaren 'Sovyet (şura) hakimiyetinin hemen kurulması', 'proletarya diktatörlüğü yoluna hemen gidilmesi' gibi, aslında o günün şartlarına uymayan sekter görüşler ileri sürmüşlerdi.» (sayfa 121) Şişmanof aynı sayfada sağcı oportünistleri de eleştirdikten sonra aynı sayfanın sonunda şunları söylüyor: «1926 yılında yapılan ikinci konferansta, yeni tüzük ve program kabul edilmiş ve yeni merkez komitesi seçilmiştir. Bu konferansta sol sekterlere ve sağcı oportünistlere büyük bir darbe indirilmiştir.»

Şişmanof, «Sovyet yönetiminin kurulması» için çaba harcayanlara sol sekterler diyerek bunların 1926 konferansında darbe indirilmiştir diyor. Belge Yayınları bu bilgileri taşıyan kitabın «girişi»ne aksini yazıyor.

«Giriş» için son söylenmesi gereken de Şişmanof'un kitabını eleştiren son bölümüdür. 12 ve 13 ncü sayfalarda yazılanlara göre, olumsuz yönler, olumlu yönlerden çok. Yayınevinin bu kitabı niçin yayınladığını anlamak güçleşiyor. Kaldı ki, olumlu görülen yönlerin de önemli yanlışları var. Bu konuda kitabın «giriş» yazısında şöyle deniyor: «Kitabın olumlu yanı ise, yarım yüzyılı aşkın bir zamandır, ideolojik ve örgütsel yetersizliğine karşın, Türkiye'de bir sol hareketin bulunduğunu ortaya koyması burjuvazinin sola karşı uyguladığı sürekli baskıları sergilemesidir.» Bu sözler 1965 de söy-

lenseydi kısmen doğru olabilirdi. Hem kitabın işlevine hem de «yetersizlik» sıfatına ilişkin olarak. Ancak 1978 de işlev açısından da sıfat açısından da geçerli olamaz. İşlevi yapacak daha geniş araştırmaların varlığı yanında ideolojik yetersizlikten söz edilemez.

ŞİŞMANOF'UN YAZDIKLARI

Şişmanof, Türkiye işçi ve sosyalist hareketi incelemesine, kapitalizmin ülkeye girişi ve işçi sınıfının doğuşu ile başlıyor. Sonra tarihi kesitler alarak bazen toplumsal olayları, bazan da bu toplumsal olaylar içindeki insanları tek tek alarak anlatıyor. Bütün olarak kitap, bu biçiminden ötürü 'kısa tarih'ten çok olaylara ve insanlara dayalı SÖZLÜK hüviyetine bürünüyor. Bu hüviyet içinde her olay ve insan için yazılanlar hakkında söyleyeceklerimizin olmasına karşın, özellikle ilk bölümlerde yer alan alt yapı ve alt yapının çözülmesi üzerine yazılanlara değinmekle yetineceğiz.

Şişmanof şöyle yazmaktadır: «Osmanlı devletinin ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda gelişmesini geciktiren ve ülkenin daha ileri bir düzen olan kapitalist düzene geçmesini güçleştiren, ülkeye egemen olan askeri feodal sistem ve tutucu din ideolojisine göre düzenlenmiş olan ekonomik, sosyal ve siyasal kurumlardı.» (sayfa 18) Bu gözlem doğrudur. Osmanlı düzeninde merkezi feodal düzenin varlığı üst yapı kurumlarıyla üretici güçlerin gelişmesini engeller ve daha ileri bir düzene geçilmesini güçleştirir. Bunun yanında Osmanlı devletinin ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda gelişmesini geciktirmekten öte güçleştiren bir başka etken de Batı Avrupa ülkelerinde kapitalizmin emperyalist aşamaya ulaşmış olmasıdır. Şişmanof ise yukarıya aldığımız alıntısını şu cümle ile tamamlamaktadır: «Oysa Avrupa devletleri Osmanlı devletinden çok önce kapitalist düzene geçmişlerdi.» (sayfa 18) Paragrafın tamamı okununca, Osmanlı devletinden çok önce kapitalist düzene geçmiş Avrupa devletlerinin varlığına rağmen Osmanlı devletinin bu geçişi sağlayamaması hayret edilecek bir durum olarak ortaya konulmuş olmaktadır. Gerçek ise tam tersinedir. Avrupa devletlerinin bu durumu Osmanlı devletinin kapitalizme geçişi için avantaj değil, aksine dezavantajdır. Bugün hâlâ yeryüzünde geri kalmış ülkeler, yani kapitalist aşamaya dahi geçememiş ülkeler varsa nedeni kapitalist - emperyalist ülkelerin varlığıdır. Avrupa ülkelerinin kapitalist aşamaya geçmelerinin nedeni ise şudur: «Batı Avrupa'da kapitalizm gelişirken dünyada o ülkelerden daha ileri aşamada ve hakim ekonomiler yoktu.» (Behice Boran, İki Açıdan Türkiye İşçi Partisi Davası, sayfa 81)

Kapitalizmin Türkiye'ye girişi ve kurumlaşmaya başlaması, batı kapitalizminin emperyalist aşamaya giriş ve dünyanın henüz kapitalist aşamayı gerçekleştirememiş toplumlarını hükmü altına aldığı dönemdir. Bu dönemlerde işleyiş, sanayi ürünlerinin pazarlanması ile birlikte ham madde kaynaklarının da işletilmesi ve ele konulması şeklindedir. Bu işleyişte, Osmanlı İmparatorluğu'nun yapısı göz önüne alınınca, ilk planda bu işlerde işbirliği Türk - Müslüman olmayanlarla yapılmaktadır. Burada kitaptan bir alıntı yapmak gerekiyor: «Batı kapitalizminin ülkeye girmesinden sonra demiryollarının yapımı hızlanmış, maden ocakları işletilmeye başlanmış, yeni bazı sanayi kuruluşları açılmıştı.» (sayfa 21) Kapitalizmin ülkeye girişi, yabancıların doğrudan girişimlerinin sonucudur. Yoksa yabancıların denetimi söz konusu değildir. Kaldı ki, kapitalist - emperyalist ilişkiler ağının içine giren Osmanlı ülkesi üzerinde bilinen emperyalist ülkeler arası rekabet gündemdeydi. Bu durum dikkate alınmadığında doğru çözüme ulaşmak mümkün değil-

dır. Bu noktayı yine bir alıntı ile sürdürmeye çalışalım: «Askeri alanda üst üste uğranılan yenilgiler ve toprak kayıpları sonunda devlet yöneticilerini orduyu modernleştirip kuvvetlendirmek, ekonomik hayatı özellikle köy ekonomisini canlandırmak ve üretimi arttırmak konusunda tedbirler almaya ve reformlar yapmaya zorlar.»

Oysa bu zorlamada çıkar çakışması ve yönlendirme önemlidir ve asıl faktördür. Çakışma, devlet yöneticileri ile emperyalist Alman İmparatorluğu çıkarlarında olduğu gibi yönlendirmede de Alman İmparatorluğu söz konusudur. Çakışma sonucu komprador burjuvazinin Türk - Müslüman olanlara geçmesini sağlamada ön plana çıkartılan milliyetçilik, aynı zamanda yönlendiricinin dayattığı ve devlet yöneticilerinin sarıldıkları bir silah olmuştur.

Özcesi Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyanın diğer ülkelerinden tecrit edilmemiş olduğu, tarihsel gelişme ve değişmesinin dış dünya durumu ve dış ilişkiler çerçevesi içinde incelenmesi gerektiğidir. «Bir yandan, Batı Avrupa kapitalizminin etki, nüfuz ve baskısı, Avrupa ile geliştirilen ticaret ilişkileri ve bunların doğurduğu sonuçlar, öte yandan imparatorluk yöneticilerinin ve aydın kesimin etki, baskı, ilişki ve sonuçlar karşısında ve de savaşlardaki sürekli yenilgiler karşısında 'birşeyler yapmak' gereğini duymaları, Osmanlı İmparatorluğu'nda yenileşme, batılı kapitalist ülkelere benzeme hareketlerini başlatmıştır.» (Behice Boran İki Açıdan Türkiye İşçi Partisi Davası, sayfa 78 Bilim Yayınları)

Kitapta yer alan iki doğru değerlendirmeden söz etmek gerekiyor. Birincisinin 1965 lerde söylenmesinin ayrı bir önemi var. Şişmanof şöyle diyor: «Jön Türklerin aslında bütün amacı, yapılacak üstünkörü demokratik burjuva reformlarıyla Türk burjuvazisinin sınıf egemenliğini korumak ve pekiştirmekti.»

Bu doğru yargı, Cumhuriyetin kurucusu ve yönetici kadrolarının sınıflardan bağımsızlığını söyleyenlerin tutarsızlığını ortaya koyuyor.

İkinci doğru değerlendirme de bunu ayrıca pekiştirmekte. İkinci doğru nokta «sahte komünist partisi» kurulması olayındaki değerlendirmedir. Şişmanof şunları yazıyor: «Türk burjuvazisi, komünist düşüncelerin asker, işçi, köylü ve aydınların arasında yayılmasını önlemek için, müfreze ve çetelere karşı askeri harekata geçmeden önce, kaleyi içeriden ele geçirmek yollarına da gitmiştir.» (sayfa 80)

«Emperyalist işgal ordularına karşı savaşan askerler, halk yığınları, emekçi köylüler, işçiler ve yurtsever aydınlar arasında bolşevikilik büyük ilgi toplamakta, birleşik ve güçlü bir komünist partisi kurulması için koşullar olgunlaşmaktaydı. Bu durumu endişe ile izleyen burjuvazi, sahte bir komünist partisi kurma kararı alır.» (sayfa 80 - 81) Bu doğru tesbit ayrıca pek çok yerli ve yabancı tarihçinin, Cumhuriyetin kurucu kadrolarına bağlı bir komünist partinin kurulmasına gerekçe olarak gösterdiği «Sovyetler Birliği'nden kredi alabilme» gerekçesini de geçersiz kılmaktadır.

Şişmanof'un «Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi» adlı kitabının her bölümü için söylenebilecekler var. Bugün için söylenebileceklerin var oluşu, kitabı değersiz kılmıyor ama, 1978 yılında bu biçimiyle 'giriş'te belirtilen yayınlanış gerçeklerini de haklı kılmıyor.

İLHAN AKALIN

İKİ KİTAP :
«GERÇEKÇİ TİYATRO SÖZLÜĞÜ» VE «İŞÇİ TİYATROLARI — AJİTPROP TOPLULUKLAR»

Yakın sürede birer ay arayla iki kitap yayınlandı. İlki: «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü» (Aziz Çalışlar. Kültür Yayınları). İkincisi: «İşçi Tiyatroları - Ajitprop Topluluklar» (İşçi Kültür Derneği Yayınları).

Çalışlar'ın Sözlük'e koyduğu önsöz, şu önemli cümleyle başlıyor: «Elinizdeki sözlük, Türkiye'de, diyalektik ve tarihsel maddeciliğin sanatsal yöntemi, gerçekçilik açısından yazılmış ilk tiyatro sözlüğü olup, belirleyici özelliği, kökenlerinden bugüne Türk ve Dünya tiyatrosunu sınıfsal açıdan değerlendirmeğe çalışmasındadır..» İşçi Kültür Derneği ise, «İşçi Tiyatroları» kitabının önsözünde: «... Elinizdeki kitapta anlatılan Alman İşçi Sınıfı deneyi ve yan bilgilerde açıkça görüldüğü gibi, sınıf mücadelesinde tiyatro sanatı, tüm diğer sanat araçları ile birlikte, işçi sınıfının elinde gelişme olanağına kavuşunca en etkin kültür silâhı durumuna gelebilmiştir.» diyor. Yalnız bu önsöz cümlelerinden bile, her iki yayının en önemli ortak özelliğinin, kendi alanlarında ülkemizde ilk kez, tiyatro ve sanat sorununa, bilimsel sosyalist dünya görüşü gereği, sınıfsal açıdan ve sınıf mücadeleleri gerçeğinden yaklaştıklarını böylesine açık seçik koymaları olduğu söylenebilir.

SANAT VE SINIF İLİŞKİLERİ, İŞÇİ SINIFI MÜCADELESİNDE SANAT

Zihni ve entellektüel faaliyetin özel bir biçimi ve insanın yaratıcı güçlerinin etkin bir anlatımı olan sanat, doğal ve toplumsal gerçekliğin çeşitli görünümlerini insanların bunlar karşısındaki iç dünyaları, yaşantıları, kişilikleri ve tavırları içinde yansıtır.[1] Bu nedenle de sanat, sanatçının kendi eylemine ilişkin bilincinden bağımsız olarak, toplumsal sınıflar arasında varolan ve toplumsal yapının gelişimine bağlantılı bir biçimlenme gösteren çelişkilerin, ideolojik düzeyde, karşıt sınıfların dünya görüşleri arasında yarattığı karmaşık mücadele alanının bir parçası olma niteliğini taşır. Sanatsal eylem, bu eylemin sahibi olan sanatçı bunun bilincinde olsun ya da olmasın, doğaya, topluma, sınıflara ve insanlara ilişkin olarak alınmış bir tavrı ortaya koyar. Sanatçının sanatıyla ortaya koyduğu bu tavır, kaçınılmaz olarak, belirli bir dünya görüşüyle bütünleşir, bu dünya görüşünün güçlenmesine hizmet eder. Bu durumun bilincinde olan egemen sınıflar, ülkemizde, «sınıf» gerçeğinin sanatsal etkinlik alanına, kitlelerde doğru bir dünya görüşünü uyandıracak bir biçimde, sokulmaması için yıllardır ve aralıksız çaba göstermişlerdir, göstermektedirler. Çünkü burjuvazi, sınıf kavramının ve sürüp giden sınıf mücadelesi gerçeğinin kitlelerin bilincine doğru olarak yansımasının kendi yanılsamacı kültürüyle birlikte de «sonun başlangıcı» demek olacağını çok iyi bilmektedir. Bu nedenle de, emperyalizmin kültür bombardımanı ve burjuva ideolojisi, daha baştan sınıf kavramını toplum bilinci için «tabu» kılma çabasına, elbette ki yalnız sanatta değil, mücadelenin her alanında, bilerek önem vermiştir. Bu yolla, işçi sınıfı ve emekçi kitlelerde, mücadele gücünün ön şartlarından olan sınıf bilincinin oluşumunu, belirli ölçülerde geciktirmeyi de başarmıştır. Ancak bu «sınıf kavramı fobisi», hemen hiçbir alanda, sanat alanındaki kadar uzun ömürlü olamamıştır. Çünkü bur-

1) Suchkov, B, Gerçekçiliğin Tarihi, Bilim Yayınları, 1976, s. 9.

juvazi, diğer alanlarda, sınıf kavramını kitlelerin bilgisi ve bilinci dışında tutmak için eninde sonunda kaba yöntemlere başvurmak zorunda kalmıştır. Örneğin, politik ve sendikal mücadele alanlarında sınıf kavramını inkâr etmek artık açıkça faşist, sağcı veya en azından «ilerici olmayan» politikaların tanıtıcısı olarak açığa çıkmış durumdadır. Hatta ceza yasalarında «sosyal sınıf» deyimini kullanmak zorunda kalmakla, burjuvazi, bu kavramı bir şekilde kendisi de tanımak çelişkisinden kurtulamamıştır. Oysa sanat alanında burjuvazinin işi daha kolaydır. Kullanabildiği daha «ince» yöntemler vardır Örneğin, sınıf kavramının bulaştırılması ile sanatın «evrenselliği»nin, «özgürlüğü»nün zedeleneceği, sanatçının «bireysel yaratıcılığı»nın çiğneneceği savları, birçok ilerici sanatçı ve eleştirmen üzerinde bile, ürkütücü etkisini sürdürebilmektedir. Çünkü burjuvazi bu ters yüz edici savla sanata ve sanatçıya toplum içinde «ayrıcalı», «herşeyin üstünde», «erişilmez» bir yer ayırıyor görünmektedir. Sanki gerçekte tam tersini yapan, sanatı tarihte ilk kez öylesine bayağı, öylesine aşağılık bir tüccar tutumu ile herhangi bir satış metaı derekesine indiren, asıl sermaye sınıfının kendisi, asıl kapitalist toplum yapısının kendisi değilmiş gibi.. Ama işte, en ilerici, en iyi niyetli sanatçının bile, sınıf mücadelesinde işçi sınıfı ve emekçi kitlelerle doğrudan ilişki kurmadıkça, tavırsal konumunun sınıfsallığını bilimsel sosyalizm aracılığıyla kavramadıkça aşamayacağı «bireycilik» ve «uzun soluklu mücadelelere dayanıksızlık» yanlarını, yukarıdaki türden sahte yüceltme edebiyatıyla besleyen burjuvazi, böylece sınıf kavramını ve sınıf mücadeleleri gerçeğini sanat alanının dışında tutmayı daha kolaylıkla becerdiği gibi, sanatı ve sanatçıyı toplumun diğer kesimlerinden ve alanlarından yalıtlamış da olmaktadır. Hem de sınıf olarak kendisi hiç devrede görünmeksizin.. Oldukça ince işletilen bu tür ustalıklı yöntemlerle, sanat alanında, ezilen kitlelere yönelik ürünlerin ve her çeşit eleştirinin bile burjuva ve küçük burjuva çevreler içinde takılıp kalması sağlanabilmiştir.

İşte başta sözünü ettiğimiz iki kitap, herşeyden önce bu ideolojik çemberlerin ilk kez en somut yaklaşımla ve etkin biçimde kırılmasının iki somut silahı durumundadır. Öyle ki, bu iki yayının içeriğine itirazlar ve eleştiriler bile, artık sınıf kavramı ve işçi sınıfı ideolojisi gözardı edilerek yapılamaz. Dolayısiyle, **«Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»** genel olarak sanat ve özel olarak tiyatro alanının gerekli tüm kavram, olgu ve gelişimlerini kapsadığı için, **«İşçi Tiyatroları»** kitabı ise, özellikle kapitalist toplumda ve genelde de proleter enternasyonalizmi ve ek bilgiler çerçevesinde sosyalist toplumda işçi sınıfı sanatı ve tiyatrosu gerçeklerini kapsadığı için, sanat ve özellikle tiyatro alanındaki tüm ciddî görüş ve tartışmalar da, artık kolay kolay bu yayınların varlığı gözardı edilerek yapılamayacaktır. Bir başka deyişle, sanat ve tiyatro alanında, bilimsel sosyalizmi kulak arkası eden, meseleye sınıfsal açıdan yaklaşmayan, sınıf mücadelesi gerçeğini bilerek bilmeyerek unutan her tutum ve ifade, artık arkasında yatan burjuva sınıf ideolojisini boş kalmış bir alanda gizleyemeyecektir. Hele bu tutum ve ifadelerini bir de yeni bir ilericilik gibi göstermeye çalışanlar çok daha fazla zorlanacaklardır. Kısacası bu iki kitapta, sanat ve tiyatro alanında, yüzlerce «izm»in, binlerce «isim»in oynadığı «körebe» oyunu ile kamuoyunun sersemletilmesi ve böylece sanatın, sınıfların üstüne çekilen bulutların arasına gizlenmiş burjuvazinin tekel ve kontrolunda yönlendirilmesi yöntemi, ortaya serilmiştir.

Kuşkusuz, her iki kitap da Türkiye'deki toplumsal gelişmeleri, sınıf mücadelesinin gelişen düzeyini yansıtan

birer ürün olma durumundadırlar. Her alanda olduğu gibi, sanat ve tiyatro alanında da, mücadelenin belirleyici ana çizgisinin, burjuva ideolojisi ile işçi sınıfı ideolojisi arasındaki çatışma tarafından çizildiği, gün geçtikçe belirginleşerek ortaya çıkan bir gerçektir artık Türkiye'de. Beraberinde gerçeklerin, içinde yaşadığımız sömürü toplumunun değiştirilmesi amacıyla kavranmasını getiren ve işçi sınıfı ideolojisinden kaynaklanan özlü bir sanatsal yaratışın, sınıf mücadelesinin yaratıcı pratiğinde doğurgan gelişimine ve gerçek yücelliğine kavuşacağı bir döneme giriyoruz. Bu açıdan, İşçi Kültür Derneği'nin, kitabın önsözünü noktaladığı gibi: «Ülkemiz işçi sınıfı tiyatro hareketinin örgütlü biçimde oluşturulmasında en aktif rolü yüklenmesi» de ayrı bir önem kazanmaktadır.

GERÇEĞİ TANIMANIN DOĞRU YÖNTEMİ

Çalışlar, «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»nün önsözüne şöyle devam ediyor: «... sözlük, 'tarafsız' gözle değil, maddeci dünya görüşü doğrultusunda tarihsel ve diyalektik maddecilik açısından, maddeci estetik ilkeleri uyarınca ele alınmıştır.» Böyle derken ayrıca «tarafsız» sözcüğünü tırnak içine almakla, Çalışlar, tarafsızlık savının, aslında yukarıda açıkladığımız «ince» burjuva sahtekârlıklarından biri olduğunun altını çizmekte. Çalışlar'ın, bilimsel sosyalist yaklaşımını, daha önsözünde bildirerek tarafını ve yöntemini açıkça belirlemesi, sözlükte her konuda kesin ve tartışılmaz doğruların, bitmiş reçetelerin verildiği iddiası gibi alınmamalıdır. Herhangi bir konuda sözlüğe getirilecek eleştirinin, zorunlu biçimde aynı ideoloji ve aynı yöntem ışığında getirilmesi gerektiği anlaşılmalıdır. Esasen önemli olan da budur. Nitekim Çalışlar da: «Her maddede kendine özgü sorunlara değinildiği kadar, genel tiyatro ve dram estetiği sorunlarına da eğilinmiş, sözlük 'kritikçi' bir gözle değerlendirilerek, sözlüğün 'canlı bilgi' olmasına çalışılmıştır», diyerek, bu alanda «dondurulmuş sözler yığını derlemek» tarzındaki burjuva yaklaşımına karşın, bilimsel sosyalizmin temel - üstyapı diyalektiği yöntemiyle sağlıklı ve geliştirici, «yaşayan» bir araştırma yolunu açmağa çalıştığını kendisi kaydetmiş olmaktadır. Gerçekten de, «temel - üstyapı öğretisi, toplumsal bilimler alanındaki çalışmada vazgeçilmez bir dünya görüşü ve yöntem esası»[2] olmakla birlikte, «araştırmada kullanılması gereken» ama asla kestirme yoldan «araştırmanın yerine geçirilmemeyecek olan» bir araçdır. «Bu demektir ki, örneğin ele alınan bir ideolojinin bir sınıfın çıkarına olduğunu iddia etmekle iş bitmez. Asıl, hangi sınıf çıkarının burada nasıl ifade bulduğunun somut biçimde araştırılması gerekir. Bunun için de genellikle birçok ekonomik, tarihsel, felsefi ve sosyo - psikolojik v.b. bilgilere ihtiyaç vardır. İşte önce bu bilgilerin araştırılıp edinilmesi söz konusudur.»[3] Sözlük, böyle bir yöntem anlayışını benimsemekle, sanatsal yaratışın değerlendirilmesinde kolay bir bitim noktasını değil, zahmetli fakat zorunlu bir başlangıç noktasını, somutlamış olmaktadır.

Gene önsözde belirtildiğine göre: «Sözlüğün başlıca bir yönelimi de, dolaylı ve dolaysız şekilde, ülkemizin etkisi altında kaldığı «kültür emperyalizmi»ne karşı, bilginin tarihçe doğruluğunun ve özgürlüğünün korunmağa çalışılmasıdır ki, böyle bir çabada bize yine maddeci dünya görüşü ve gerçekçilik yol gösterici olmaktadır. Amaç, kültür ve sanat alanında, karşıt - ideo-

2) «Basis und Überbau der Gesellschaft». A. Bauer, H. Crüger, G. Koch, C. Zak Dietz Verlag. Berlin (Alman Demokratik Cumhuriyeti). 1976.
3) Aynı yerde.

lojiye karşı, ülkemizde gelişen düşünsel biriklm ve kültür savaşına katkıda bulunabilme çabasıdır.» Burada «Kültür emperyalizmi olgusu ve sorununa» da bir dipnotla değinen Çalışlar, «Yabancı egemen sınıfların kendi sınıfsal kültürlerini yaymasi»nın altını çizerek: «Elde edebildiğimiz kadarca, yabancı kültür ve sanat sözlükleri, sanat ve kültüre sınıfsal - tarihsel açıdan yaklaşmadıkları gibi, kendi karşıtı sınıfların sanat ve kültür ürünlerine de yaklaşmamaktadırlar» demektedir. Bizde bugüne kadar sayfalar ve ciltler dolusu yayınlanmış olan sözlük ve tarihlerin ise zaten genellikle Batı burjuva orijinallerinden —hatta bazan kaynak bile göstermeksizin— çevrilip karmaşık montajlarla aktarılan bilgi kümeleri niteliğinde oldukları gözönüne alındığında, Çalışlar'ın bu sözlükle açtığı ufkun önemi daha da iyi anlaşılıyor. Nitekim Çalışlar, burjuvazinin kültür ve sanat alanını yönlendirmesiyle ülkemizde yıllardır yerleştirilen bu emperyalizme bağımlılığı kırmakta, örneğin: «Doğu Avrupa ülkeleri tiyatrolarına da geniş yer verilerek, tiyatro kültürünün 'Batı Avrupa' kültürü olmaktan kurtarılmasına çalışılmıştır», demektedir. Gerçekten de bize Batı Avrupa'nın İşçi sınıfı mücadelesinin kültür ve sanat ürünleri ve görüşleri —batı burjuva sözlük ve tarihlerinde yer verilmediği için— iletilmediği gibi, Dünya sosyalist sistemi içindeki kültür ve sanat etkinliklerinden de, batı burjuvazisinin işine gelenler hariç, bilgi verilmemiştir. Buna karşılık bir yığın burjuva kültür ve sanat akımlarının isimleri, ürünleri ve lâfazanlıkları, hiçbir sınıfsal bakış süzgecinden geçirilmeden ve sınıf kavramı hiç devreye sokulmadan, dolayısiyle de en ilerici kalemlerden çıkmış olanlarında bile bu tıkıştırılan bilgilerin burjuva dünya görüşüyle olan ilintisi asla farkettirilmeden, genelgeçer doğrularmış gibi yazılmış ve okutulmuştur.

KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEKLEME

Bu konuda somut bir karşılaştırma yapmakta yarar var: Çalışlar'ın «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»nün yayınlanışına kadar elde bulunan tiyatro sözlüğü Türk Dil Kurumu'nca yayınlanmış bulunan «Tiyatro Terimleri Sözlüğü» idi. Bu sözlüğün hazırlayıcıları, ülkemizde tiyatro alanının araştırma, kuram, tarih, eğitim ve uygulama yönlerinde, en önde gelen ve saygınlığı olan isimlerinden üçüdür: Haldun Taner, Metin And, Özdemir Nutku.[4] Kaldı ki, yazarlarının önsözünde ayrıca şu da kaydediliyor: «İlkin yabancı dillerde yazılmış tiyatro sözlüklerini taradık. Sonra yerli tiyatro terimlerimizi topladık. İlk taslağı çoğaltıp yurdun bütün tanınmış tiyatro öğretmen, uzman, yönetmen ve teknisyenlerine dağıttık. Onlardan gelen eleştirileri inceledik. Uyarılarından yararlandık. Dilci arkadaşlarımız da bize kendi açılarından ışık tuttular. Bu ortaklaşa çabaların ürünü olarak elinizdeki sözlük meydana geldi..» Demek ki, bu sözlük, yazarlarının, ülkemizde esasen en çok okunan, öğretilen ve başvurulan tiyatro tarihlerinin, kuram araştırma yazı ve kitaplarının, eleştiri ve uygulamalarının bir yansıması olduğu kadar, onların başvurduğu çok daha geniş bir tanınmış çevrenin eleştiri ve uyarılarının da bir bileşkesi niteliğindedir. O halde bu anlamda Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nü, yalnız herhangi bir başka kişinin yazdığı bir tiyatro sözlüğü olarak değil, ülkemizde 60'lardan bu yana etkin tiyatro kültür ve sanat bakışının tipik bir kesiti olarak da karşılaştırmamız mümkün. Öte yandan, T.D.K. sözlüğünün, yalnızca dil açısından ve yalnızca sözcüklere Türkçe karşılıklar koyma açısından değil, Çalış-

4) «Tiyatro Terimleri Sözlüğü». Türk Dil Kurumu Yayınları 251. 1966.

lar'ın sözlüğünde yaptığı gibi gerekli görülen kavram ve olguları, gerekli görüldüğü kadar uzun açıklamaya çalışan bir anlayışla düzenlendiği, aşağıda verilecek örneklerden de anlaşılmaktadır. (Ayrıca bu vesileyle, yazarlarının, önsözlerinde kamuoyundan bekledikleri eleştiri görevimizi de yapmış oluyoruz) T.D.K. Sözlüğü'nün bizce en belirgin yanı, Çalışlar'ın sözlüğünden bile çok sayıda madde içerdiği halde tek bir sınıf kavramı, sınıf ilintisi, veya sınıfsal açıklamaya gerek duymamış olması. O kadar ki «Burjuva oyunu» kavramı bile tek satırla ve salt bir oyun türü gibi sunulmuş: «Sıradan seyirciye yönelen, seyircinin duyguları ile oynayan bir oyun türü». Oysa Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü'nde aynı kavramın açıklamasında şunlar yer alıyor: «... aristokrasiye karşı boy ölçüsen burjuvazinin 'hayat felsefesi'ni dile getiren insanın tabiaten iyi olduğunu, ne var ki, toplumsal koşullardan ötürü kötüleştiğini göstermek ve bundan ahlak çıkarmak isteyen, 'iyi kurulu', ciddî, duygulu ve evcil oyunlara verilen ad. Burjuva evrenselliği, iyimserliği, hoşgörü ve hümanizm anlayışının temellik ettiği burjuva oyunu (...) burjuva hayatına indirgenecek toplumsal sınıf ayrımı gözetmeksizin gerçek ve evrensel olarak sunulacak.» Buna karşılık T.D.K. sözlüğünde «otuzaltı durum» diye bir kavram, tam iki sözlük sayfası tutacak uzunlukta açıklanmış. Bu kavram «Gozzi'nin (1720-1806) ortaya attığı, sonradan bütün tiyatro konularını İtalyan komedya yazarı Carlo'nun bölümlediği 36 durum» diye tanımlanıyor ve bu durumlar bir bir, açıklamaları ve örneklerle anlatılıyor. Ezberlenmesinin neye hizmet ettiğini ancak gene Çalışlar'ın sözlüğünden anlayacağımız bu durumlar: «Dilek, Ceza, Büyük talihsizlik, Bilmece, Kan döktüren zina, Bilmeden yasak aşk, Herşeyi aşkına feda etme, Erotik cürüm, Düşmanını sevme, Tanrıyla çatışma, olma v.b.» Nitekim burada hiçbir sınıfsal yorum yapılmadan uzun uzun detayları örneklenen «otuzaltı durum»un bölümleyicisi «Carlo»nun kim olduğunu, ortaya atıcısı Gozzi'nin tarihte ne tavırda bir yazar olduğunu T.D.K. sözlüğünden öğrenemiyoruz ama Çalışlar'ın sözlüğünde Carlo Gozzi adlı İtalyan oyun yazarı (1720 - 1806) için okuduğumuz şu satırlar bize o otuzaltı durumun hikmetini açıklıyor:

Goldoni'nin gerçekçi burjuva komedyasına karşı çıkarak gerçekçilikten uzaklaştığı oranda muhtevası yoksullaşan oyunlarıyla, günün tutucu düşüncesinin temsilciliğini yapmış olan Gozzi.» Aynı şekilde örneğin Commedia dell'arte türünün bütün tiplerini tek tek ayrı maddeler halinde veren, hatta bir Graciyano tipini koca bir paragraf tutacak detayda açıklayan, bir «mim - pür» deyiminin hele bir «intendant» deyiminin neredeyse yarım sözsayfası anlatan T.D.K. sözlüğünde, Adil yanlışlık, Vicdan azabı, Acılı yaslı burjuva niteliğini gereği gibi gene ancak Çalışlar'ın sözlüğünden öğrenebildiğimiz hemen tüm burjuva akımlara geniş geniş rastlıyoruz da, işçi sınıfı ideolojisinin ve işçi sınıfı mücadelesinin, hem devrim öncesinde, hem de ardından dünya sosyalist sistemi pratiğinden oluşturduğu «toplumcu gerçekçilik - sosyalist realizm» kavramına, sözcük olarak bile rastlamıyoruz. Bu kavram ve temsilcileri, gelişimi, zengin ürünleri, ancak Çalışlar'ın sözlüğü ile ve hemen sözlüğün her yerinde gerekli ağırlığıyla bilgi dünyamıza giriyor. Buna karşılık T.D.K. sözlüğünde bir «toplumcu oyun» deyimi bile (üstelik yabancı dil karşılığı da «sosyalist» değil «sosyal» diye konarak) şöyle açıklanıyor: «İşçi hareketleriyle ortaya çıkmış, toplumun ekonomik durumuyla ilgili oyun. Gerçekçi tiyatronun son yazarları toplumu konu olarak almışlardır. Çağımızda bu eğilim, özellikle ilk kez G. Hauptmann'da, son-

ra da genç kuşak İngiliz yazarlarında izlenmektedir». Bütün kavramlarda, bilerek bilmeyerek, böylesine açık bir burjuva bakışı, sınırlaması ve dili etkin. Ama hiçbirinde bunların burjuva ideolojisinin değerlendirmeleri olduğu belirtilmiyor. Hatta absürd tiyatro için «İnsanın yaşama, doğaya olan uyumsuzluğunu, doğadan kopmuşluğunu sezdirici bir yolla XX. yüzyıl ortasında yeni bir öz ve biçimle veren tiyatro türü.» açıklaması yapılarak, bu uyumsuzluk, burjuva toplumun özel durumu değil de, Çalışlar'ın deyimi ile «genel insanlık durumu» imiş gibi kabullenilmekte.

T.D.K. sözlüğünden bu örneklemelerin sonu yok. Ancak bir de şu deyimi vermeden geçmiyelim: «Oyun yasaklaması». Çalışlar'ın sözlüğünde olduğu gibi madde olarak alınmış ama şöyle açıklanmış: «Zararlı görülen bir oyunun oynanmasına kanun yoluyla engel olmak. Ancak bu yasaklama, sonraları, bilgisiz kimselerin elinde kötüye kullanılmış ve tiyatroya zarar vermiştir». Sansür'e bile böyle bakabilen bir anlayışın «sözlük»ünde, sınıf mücadelesinin, toplumcu gerçekçiliğin, Heiner Müller'lerin, Friedrich Wolf'lerin, işçi sınıfı tiyatrolarının, anti - burjuva tahlillerin, faşizm, emperyalizm deyimlerinin yeri olabilir mi? Burjuva sınıf ilintilerinin verilmesi beklenir mi?

Oysa Çalışlar'ın «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»nden yalnız şu karşıt örnekleri vermek yeter sanıyoruz: Bizde sık sık uygulanan, uzun uzun öğretilip incelettirilen Luici Pirandello için: 1924 de İtalyan Faşist Partisi'ne katılarak, ölümüne kadar oradan ayrılmamış...» diye başlıyor anlatım. Nazım Hikmet'in şiirine aldığı bu gerçeğin, yıllar sonra bizde tiyatro dünyasına nasıl unutturulabildiği şaşırtıcı değil mi? Çalışlar, hemen ardından şunu ekliyor bu faşist burjuva yazarı için: «1934 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmış». Burjuva kozmopolit ödül mekanizması için yeterli bir perspektif. Kafamıza sokulmuş ünlülerden bir başkası: Salvador Dali. İşte Çalışlar'ın «gerçekçi» sözlüğündeki yeri: «Gerçeküstücü, manyerist (özenmeci) ve egzibisyonist (kendini sergileyici), İspanyol doğumlu kozmopolit, Avrupa demokrasilerine bile karşı, bağnaz faşist Fransız ressam ve sahne ressamı.» Akım'lara gelince, T.D.K. sözlüğünde sınıfsal gelişimine hiç değinilmeyen «Gesamtkunstwerk - Toplu Sanat Yapıtı»nın gelişim çizgisini gene ancak Çalışlar'ın açıklamasında buluyoruz: «Wagner» tarafından... idealist Alman felsefe ve estetiğinin, mutlaklığa götürülmüş irrasyonalist radikal romantik tiyatronun son uğrağı olarak Toplu —sanat— yapıtı anlayışı, aynı zamanda, «üstün sanat yapıtı» anlayışı olarak da faşist estetiğin bir ön - formu'dur». «Estetikçilik, güzelcilik»in de faşizme nasıl zemin hazırladığını belirten «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü»nden, son olarak, hemen tüm burjuva akımların sınıfsal ilintisini görebileceğimiz bir tipik madde verelim: «Modern Dram»: «Eski (Antik, orta çağ ve saray/aristokrat) dram sanatı kavramının karşısında yer almak üzere burjuva dram sanatı. Kendi özgürlüğü ve egemenliği için mücadele eden burjuvazinin.. (ilk kez) sınıf çatışmasından doğmuş bir dram sanatıdır (ilerici burjuva birey ve toplumun ciddî ve duygusal burjuva oyunu). Ne var ki, burjuvaziye karşıt sınıf ortaya çıkmağa başladığında, modern dram, kendi çelişmeleriyle yüzyüze kalmış.. kendi içinde gittikçe trajikleşmeğe ve romantikleşmeğe başladığı gibi (burjuva tragedyası, romantik tiyatro); karakterlerin de sınıfsal durum ve uyuşmazlık açısından belirlenmesi gereği ortaya çıkmış (natüralist tiyatro), giderek elit - bireyci ve saldırgan olmak zorunda kalmıştır (modernizm).» «Modernizm ise, birçok yerde geçtiği gibi «Avangard» içeminde de açıklanmakta: «Dada'cılık, gerçeküstücü ti-

yatro, fütürist tiyatro, konstrüktivist, vahşet tiyatrosu, varoluşçu tiyatro, saçma tiyatrosu» akımlarını kapsar biçimde «... bireycilliğin, nihilist dünya görüşünün, kozmopolitçiliğin bir anlatımı olarak çeşitli biçimci ve üslûpçu tiyatro hareketleri şeklinde süregiden avangard tiyatro tüm burjuva batı tiyatrosuna egemen olmuştur.»

Bu modernist akımlar, hep burjuva toplum düzenine bir şekilde karşı çıkışı içerirler. Sınıfsal açıdan bakılmayınca bu karşı çıkışların özü anlaşılamamakta, en karıştırıcı incelik burada kendini göstermektedir: Bu tür karşı çıkışların da devrimci gibi görünmesi karışıklığı. Oysa Çalışlar'ın bu konuda getirdiği açıklama, Sözlük'ün belki en önemli yanlarından biri. «Gerçeküstücü tiyatro» maddesinde şöyle diyor Çalışlar: «Yoz ve özenmeci ikiyüzlü burjuva yaşamının gerçeklerine, ama yine burjuva sanatı yoluyla bir tepki.» İşte tüm burjuva sanatının kaçınılmaz kısır döngüsü, burjuva ideolojisinden kaynaklanan bu paradoksal bünyeden gelmektedir. İşçi sınıfı ideolojisinden kaynaklanmayan bu tür karşı çıkışların «burjuva niteliği» görülmedikçe, ayağımızı yere basmamız mümkün olmuyor. Örneğin, «burjuva düzenine gene burjuvaca başkaldırı»nın bir türü olan **«happening»** akımını, 12 Mart öncesi ABD'den «ilerici» bir tavırla bizdeki «ilerici» burjuva basına aktaran bir Talat S. Halman'ın, 12 Mart dönemi «beyin» kabinesinde üstelik «Kültür Bakanı» olduğunu bilerek, bugün faşist «Töre» dergisine şiirler yazdığını gören iyi niyetli çok kişi, şaşırabilir.[5] Oysa sınıfsal bakışla bu üç olgu arasında ilişkiyi gösterdiğimizde de, aynı iyi niyetli kişilere bu tür eleştiriler «çok sert» görünebiliyor. Belki Çalışlar'ın sözlüğündeki birçok sınıfsal tahlil de böyle «sert» sayılacaktır. Aynı şekilde bizim «sınıf» meselesindeki bu ısrarımız da belki can sıkıcı bulunacaktır. Ama bıkmadan usanmadan sanat alanında da bu ısrarımızı sürdürmek zorundayız. Elbette en «sert» eleştirilere sonuna kadar açık olarak. Yeter ki, sınıfsal bakışın tek doğru yöntem olduğu özümlenmiş olsun.

Yukarıda belirtmeğe çalıştığımız niteliklerıyle, Çalışlar'ın «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü», kendisinin de önsözde belirttiği gibi: «Gerektiğinde yararlanılacak bir başvuru kitabı niteliğini taşıdığı kadar, baştan sona okunabilecek sistematik bir kitap niteliğini de taşımaktadır». Kaldı ki, bu bütüncül niteliği dolayısıyle, sözlükte yer verilen bir görüşün anlaşılması, bütününün okunmuş olmasına bağlı bulunduğundan, biz «başvuru»larda gereği gibi yararlanılabilmesi için de, kitabın, olabildiğince geniş çevrede bir an önce okunup tanınmasını öneririz.

ÖRGÜTLÜ İŞÇİ SINIFI MÜCADELESİNDE, ÖRGÜTLÜ SANAT HAREKETİ

İşçi Kültür Derneği'nin yayınladığı «İşçi Tiyatroları - Ajitprop Topluluklar» kitabı, Armin Kammrad ile Frank Rainer Scheck tarafından derlenerek Alman «Edition Kultur und Klasse - Sınıf ve Kültür Yayınları»nca 1976 da yayınlanmış bulunan «Agitprop - truppen» kitabından dilimize çevrilip, geniş politik, tarihsel ve sanatsal ek bilgi ve görüşlerle birlikte ülkemiz işçi sınıfı mücadelesinin kültür ve sanat alanına kazandırımış bir yapıt. Kammrad ve Scheck, önsözlerinde şöyle diyorlar: «Weimar Cumhuriyeti döneminin devrimci ajitprop tiyatrosu, işçi sınıfının eğitici ve harekete getirici araçlarından biri olarak sınıf kavgasının bağrından doğdu. Alman Komünist Partisi ile sıkı ilişki içinde bu tiyat-

5) «Töre» dergisi. Sayı 78. Kasım 1977: «Biten Göç Tuyuğu», «Irmak Tuyuğu» gibi şiirler. Talât S. Halman.

ro hareketi, büyük sermayeye karşı kültür alanında da cephe kurulup güçlendirilmesine yardımcı oldu. 1933 öncesi devrimci ajitprop tiyatro proleter-yanın kültürel anlatım biçimlerinden biri, hem de en tutarlı ve etkililerinden biriydi.» Ardından bizim mücadelemize de ışık tutan şu önemli gerçekleri ekliyorlar: «Ajitprop tiyatro, her zaman ancak ona kaynaklık eden işçi sınıfı hareketi kadar güçlü olmuştur. Niteklm şimdi yıllardır ne Federal Almanya'da, ne de Batı Berlin'de böyle topluluklar yoktur ve olmadı. Partl olmadığı için, politik yönden bilinçli işçi sınıfı hareketi olmadığı için, bu dönemde ancak, ilericiliği kuşku götürmeyen, fakat ideolojik yönden koçınılmaz biçimde tutarsız ve karmaşık olan öğrenci hareketlerinin 'sokak tiyatrosu' oluşabilmiştir. Ve Federal Almanya için, geçmişin zengin deneyi lle bugünün mücadele yolunu aydınlatan şu görüşlerini belirtiyorlar: «Federal Almanya'da emperyalizmin yenlden boy gösterdiği ve kararlı biçimde kendini yenilediği dönemin sonunda bugün, devrimci güçler, Batı Almanya İşçilerinin ilerleyen ekonomik mücadelelerine politik boyut getirmek, İşçi sınıfının devrimci birliğini sağlamak, teslimiyetçiliği kırarak emperyalizme karşı ulusal ve uluslararası mücadelede, İşçi sınıfına, güçlü bir partl örgütlenmesiyle önderlik kazandırmak için çaba harcıyorlar. İşte böyle bir tarihsel süreçte ajitprop tiyatro tekrar büyük bir önem kazanmaktadır. Yeni yeni oluşan topluluklar, devrimci İşçi sınıfı tiyatrosunun o büyük geleneği lle bağlantı kurmağa çalışmaktadırlar.»

Görüldüğü gibi, bizde uzun süredir burjuva basının karıştırıcılığına terkedilmekle neredeyse sosyalistlerin bile kafasını bulandırır hale getirilmiş bulunan, «işçi sınıfı partisi - sanat» ilişkisi sorunu da, hem Çalışlar'ın «Sözlük»ünde, hem de, geçirilmiş deneyimlere ilişkin geniş bilgilerle, «İşçi Tiyatroları» kitabında, burjuvazinin artık öyle kolaylıkla bulandıramıyacağı ve çarpıtamayacağı berraklıkta gözler önüne konmaktadır. Bu konuda sürecin hangi noktasında bulunduğumuzu görmek açısından ayrıca, ülkemizde işçi sınıfı politik hareketinin, Parti'si ile, hızlı bir gelişme ve güçlenme aşamasına esasen varmış olduğunu da gözden uzak tutmamalıyız. «İşçi Tiyatroları» kitabında, ayrıca geniş ek bilgiler ve yorumlarlo kendi kamuoyumuz için donatılarak okuyucuya sunulan, en ince politik ve sanatsal yaşantı ve belge detaylarından, en genel kuramsal ve tarihsel yorumlara kadar, ulusa ve uluslararası sınıfsal örgütlenme, eylem, deney ve değerlendirme anıları, gelişimin ilginç tarihçesi ve politik, sınıfsal ve sanatsal perspektifleri, ülkemiz için yapılan değerlendirmelerle birlikte yer alıyor. Türkiye'de işçi sınıfı tiyatro hareketinin oluşturulmasında içinde bulunduğumuz aşama göz önüne alındığında, Kammrad ve Scheck'in, önsözlerinde, kitaptaki anılardon örneğin ikisi için söyledikleri şu cümleler, bizim için daha derin bir boyut kazanmakta: «Yaşonmış tecrübeleri gösteren bu lkl raporda, İşçi sahnesi anlatımının ardında onu yaratan ve taşıyanlar da apoçık görünmektedir: Devrim mücadelesinl, kavganın bu alanlarında da ilerletmek için, elindeki son serbest saati ve son kuruşu feda etmeğe hazır, sınıf bilincindeki İşçiler... İşte işçl sınıfı sanatının partililiğini, halksallığını ve aşama yapması sorunlarını, somut yaşadıkları tecrübelerden ve hayata geçirilmiş görüşlerden belgeledikleri için, bu lkl yoldaşın anıları, rengi belirsiz teorik lâfazanlığın üstündedir.» Bir fikir vermek üzere, söz konusu anı raporlarından yalnızca birkoç ara başlığı belirtmekle yetineceğiz: «Dernek'ten Örgüt'e», «Leiser Grevi'nde», «Eğitim», «Örgüt ve Biz», «Uluslararası İşçi Tiyatroları Birliği», «Yasaklar ve Engel-

lemeler», «Karşılıklı Yardımlaşma», «Biz de Rehber, Yardımcı Topluluk Oluyoruz», «Seçimlerde», «Yanlış ve Doğru», «Uluslararası Bağlılık», «Biraz da İşin Malî Tarafı Üstüne», «Esas Düşmanımız: Faşizm», «Eleştiri Akşamları'nda», «Topluluğun Kendini Eğitme ve Temrin Çalışmaları», v.b.

Her iki yayının ışığında, kültür ve sanatın asıl kendi özgün gelişimlerine de, ancak bilimsel sosyalizmin rehberliği ile işçi sınıfı ve emekçi kitlelerin omuz omuza yaratıcı mücadelesinde silâh oldukları zaman kavuşabileceklerini bir kere daha görüyoruz. Ve gene kültür ve sanat alanında da bir kere daha görüyoruz ki: «Bugünkü büyük ama 'amorf' birikimi güce dönüştürmenin tek aracı, örgüt, örgüt, ve yine örgüt.»[6]

Yılmaz ONAY

6) «Yürüyüş» dergisi. Sayı 164. 30 Mayıs 1978. s. 3.

———oOo———

İŞÇİLERE YÖNELİK YAYINLAR VE SOSYAL - İŞ'İN BROŞÜRLERİ

YURT ve DÜNYA'nın ilk sayılarından başlayan bir dizi tartışma ile, işçilere yönelik eğitim broşürleri üzerinde duruldu. Somut örnekler üzerinde sürdürülen tartışmalar, yöneltilen eleştiri ve öneriler, bu alandaki yoğun gereksinmeyi ve talebi cevaplama çabalarına katkıda bulunmayı amaçladı. Belki bundan da öte işçilere yönelik eğitim broşürlerinin **gündeme alınmasının ve tartışılmasının gerekliliğini** vurguladı.

Bu yazı, açılan tartışmanın sürdürülmesi yolunda atılan bir adım olacak. Konu üzerinde YURT ve DÜNYA'nın sayfalarında bugüne kadar yapılan saptamaları yinelemek yerine, bunların ışığında Sosyal - İş Sendikası'nın yayınladığı eğitim broşürleri değerlendirilecek. «Ne anlatılmalı, nasıl anlatılmalı» sorunu temelinde sürdürülen, işçilere yönelik eğitim broşürleri tartışması, Sosyal - İş'in eğitim broşürleri somutunda açılmaya çalışılacak.

Sendikalar işçi sınıfının en geniş kesimlerini sınıf mücadelesine kazanma uğraşında bilimsel sosyalistlere sayısız olanaklar sağlar. Bilimsel sosyalizmin işçi sınıfı hareketi ile bütünleşip kaynaşmasına önemli katkılarda bulunur. Bilimsel sosyalistler için sorun, bu olanakların en iyi biçimde değerlendirilmesidir. Sendikalar, temel işlevleri olan üye işçilerin ekonomik - demokratik haklarını koruma ve geliştirme uğraşlarını, kapitalist toplum koşullarında sürdürürler. Ekonomik - demokratik mücadele içinde işçiler, sermayenin ve onun sözcüsü siyasî iktidarın, devletin baskı ve engellemeleri ile karşılaşırlar. İşsizliğe karşı iş güvenliğini sağlama, yükselen fiatlar karşısında ücretlerini arttırma, sendikal haklarını koruyup geliştirme mücadelesi içinde işçiler, karşılaştıkları engellerin ve baskıların nedenlerini düşünmeye başlarlar. Bu nedenleri ortadan kaldırmanın yollarını sorarlar. Pek çok deney kazanırlar. İşyerlerinde, günlük mücadele içinde, toplu sözleşme masasında, grevde, işçiler olarak çıkar ortaklıklarını dayanışma ve birlik içinde olmalarının gerekliliğini kavrarlar. Emekle sermaye arasındaki uzlaşmaz çıkar çatışmasını en sıcak biçimde yaşayarak öğrenirler. Siyasî iktidarın sınıf özünü tanırlar. Ancak tüm bunlar işçileri kendiliğinden sınıf bilincine ulaştırmaz. Günlük mücadeleler içinde kazanılan sayısız deney, iş-

çi sınıfı hareketi ile bilimsel sosyalizmin kaynaşmasına yetmez. İşçilerin ekonomik - demokratik mücadele içinde edindiği deneyler, **sınıf bilincine ulaşma yolunda atılan ilk adımlardır.** Sendikalarda yapılacak eğitim çalışmalarını bu ilk adımların devamı olarak nitelemek gerekir. Ekonomik - demokratik mücadele içinde kazanılan deneylerin, işçilerin sınıf bilincine ulaşmaları yolunda değerlendirilmesine hizmet eden **ikinci üçüncü adımlar olarak.** Sendikaların eğitim çalışmaları üç nedenle böyle değerlendirilmelidir:

Birincisi, sınıf sendikacılığı ilkelerinin yaşama geçirilmesi, örneğin sendika içi demokrasinin, işçilerin söz ve karar sahibi olması ilkesinin gerçekten uygulanması, üye işçilerin bilgi ve bilinç düzeylerini yükseltmeyi gerektirir. Sendikaların içinde bulunduğu zaafları aşması, sendikal birliğin ve mücadelenin geliştirilmesi, ancak bilinçli bir üye kitlesine sahip olmakla mümkündür. İkincisi, günlük mücadele içinde karşılaşılan sorunlar, yaşanan deneyler, işçilere sınıf bilinci kazandırmaya yönelik çalışmalar için tükenmez bir malzeme deposudur. Zaten sendikalarda eğitim çalışmalarının hareket noktası, karşılaşılan somut sorunlar ve yaşanan deneyler olmalıdır. Üçüncüsü, sendikalar ekonomik - demokratik mücadeleyi işçi sınıfının partisinin önderliğinde sürdürülen sosyalist mücadeleye bağlayan, en geniş kitlelerin içinden parti kadrolarının yetiştirildiği, geniş kitle eğitimlerinin yapıldığı sınıf örgütleri olmalıdır. Sendikalar, mücadelelerini kapitalizmin yalnızca sonuçlarına değil, bu sonuçları doğuran kapitalist düzeninin temellerine yönelttiklerinde, sınıf örgütü olma niteliğini kazanırlar. Sendikalar aracılığıyla verilen ekonomik - demokratik mücadeleyi sınıf mücadelesinin bütününün bir parçası kılmak bu yolla gerçekleştirilebilir.

Türkiye'de sendikaların eğitim çalışmalarının ve bunun bir parçası olarak üyelerine yönelik eğitim yayınlarının yeterli olgunluğa ulaşmadığı bilinen bir olgudur. Öncelikle sendikaların yerine getirmesi gereken işlevler arasında olan işçilere yönelik eğitim yayınları alanında büyük bir boşluk vardır. Kuşkusuz bu durum, ülkemizde sendikal hareketin genel düzeyinden ve bugün içinde bulunduğu sorunlardan bağımsız olarak ele alınamaz. Gerici ve sosyal demokrat sendikalar bir yana, ilerici sendikaların dahi, bugüne kadar üyelerine yönelik eğitim yayınları konusunda ciddî ve tutarlı bir çaba içinde oldukları söylenemez. Bu alanda üzerinde durulabilecek olumlu girişimler son derece sınırlıdır. Sendikaların eğitim yayınları konusunda, geçmişten bugüne deney aktarımı sağlayacak asgari bir birikim yoktur.

Günümüze kadar, sendikaların üyelerine yönelik eğitim yayını alanındaki tek çalışmaları, çıkardıkları periyodik sendika gazeteleri ya da dergileri olmuştur. Bugün de hemen tüm sendikalar, yasak savmacı bir yaklaşımın ürünü olan, üyelerinin sınıfsal eğitimine hizmet etme amacını taşımayan göstermelik gazete ya da dergi yayınlarını sürdürmektedir. Bu yayınların büyük çoğunluğunun içeriği, örgütlenme, toplu sözleşme ve grev haberleri vermekten, amacı sendika yöneticilerinin ve örgütün propagandasını yapmaktan öteye gitmemektedir. İşçilere yönelik eğitim broşürleri konusunda ise, sendikalar düzeyinde olumlu sayılabilecek çalışmalar yok denebilecek kadar sınırlıdır. Yapılan bir iki çalışma da zayıf denemeler olmaktan öte bir değer taşımamaktadır.

Sosyal - İş Sendikası'nın bir süredir belirli aralıklarla yayınladığı eğitim broşürleri bu alandaki boşluğu doldurmaya yönelik ilk olumlu, kalıcı ve tutarlı örnekler olarak değerlendirilebilir. Broşürler umulanın çok ötesinde bir talep görmüş ve kısa sürede tükenmiştir. Sosyal - İş'in eğitim broşürleri-

ne yönelen bu yoğun ilgi gözönüne alınacak olursa bu tür broşürlere duyulan gereksinme daha iyi kavranacaktır. Sosyal-İş Sendikası bugüne kadar her biri 30-40 sayfalık altı broşür yayınladı. Bunlar sırasıyla şu başlıkları taşıyor: «Türkiye'de işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesinde sendikalaşma», «Kitle örgütleri yapısı ve işleyişi», Üretim ilişkileri ve toplumun şekillenmesi», «Kapitalizm öncesi üretim ilişkileri», «Kapitalizm ve sömürü», «Kitle ve sınıf sendikacılığı».

Broşürleri tek tek ele alıp içeriklerine kısaca değinmeden önce bütününe ilişkin bir kaç nokta üzerinde durmakta yarar var: Belirli aralıklarla çıkacak eğitim broşürlerinin öncelikle birbirini tamamlaması, anlatılan konular arasında bütünlüğün sağlanması gerekir. Broşürlerin her biri kendi içinde bütünlük oluşturmalı aynı zamanda bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olmalıdır. Bunun için başlarken ayrıntılı bir plan yapılmalı, konuların seçimine ve dizilnine özen gösterilmelidir. Sosyal-İş'in eğitim broşürlerinde bu sistematiğin büyük ölçüde sağlandığı görülüyor. Bundan sonra çıkacak broşürlerde bu bütünselliğin ve sürekliliğin korunup geliştirilmesi amaçlanmalı.

Eğitim broşürlerinin, öncelikle yayınlayan sendikanın üyeleri için düşünülmesi son derece doğal ve gereklidir. Ama bunun yanı sıra tüm işçi ve emekçilere de yönelik olması gereğini unutmamalı. Bunu gerçekleştirme yolu ise örneğimizde, Sosyal-İş samutu ve özell ile YURT ve DÜNYA genelini kaynaştırmakta yatıyor. Böyle bir yaklaşım Sosyal-İş üyelerinin mücadele perspektifini genişleteceği gibi, genel doğrularla somut sorunlar arasındaki bütünlüğün kurulmasını da kolaylaştıracaktır. Sosyal-İş'in eğitim broşürlerinin bu açıdan da olumlu örnekler olduğu söylenebilir.

«Türkiye'de işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadelesinde sendikalaşma» adlı birinci broşürde işçi sınıfının sendikal mücadelesinin dünü özetleniyor ve bugün içinde bulunduğu koşullar, yürürlükteki iş yasaları eleştirilerek, açıklanıyor. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda İşçilerin örgütlenme çabalarının ve mücadelelerinin filizlenmesinden başlayarak, günümüze kadar egemen sınıfların işçi sınıfının örgütlenmesine ve mücadelesine karşı tavırları özetleniyor.

Broşürün bundan sonraki bölümünde sendikalaşma toplu sözleşme ve grev haklarının yasalarda ve pratikte nasıl budandığı daraltıldığı açıklanıyor. İş yasalarındaki «boşluklar» engeller, işçilerin örgütlenme, yetki alma, sözleşme yapma ve grev hakkı yoluna konulan «mayınlar» açıklanıyor. İş yasalarının eleştirisi kuru bir hukuk dersi havasına sokulmadan uygulamaya ağırlık verilerek sade ve canlı bir dille sürdürülüyor.

Birinci broşürle ilgili olarak bir iki noktanın altını çizmek gerekir. İşçi sınıfının mücadele geçmişini anlatmak, yalnızca olayları tarihsel sırasıyla sergilemekten ibaret olmamalı. Daha açık bir deyişle dün, bugüne ışık tutacak bir biçimde değerlendirilmeli. Dün yaşanan deneylerden bugüne dersler çıkarılmalı. Bu nedenle bundan sonraki broşürlerden birinde Türkiye İşçi sınıfının mücadele tarihini yukarıda değindiğimiz yaklaşımla ve daha ayrıntılı biçimde işlemek yararlı olacaktır. Yine dünya sendikacılık hareketinin dünden bugüne tarihsel gelişimi ayrı bir broşürün konusu olmalıdır. Birinci broşür üzerine diğer bir eleştiri, bu tür broşürlerde çokca düşülen bir yanılgı ile ilgili. 30-40 sayfalık bir broşürün sınırlı çerçevesi içinde temel amaç, daha doğrusu neyin anlatılmak istendiği baştan net bir biçimde saptanmalı. Çünkü çok şey anlatmak isterken hiç bir şeyi gereği

gibi onlatamama tehlikesi var. Bir bakıma Türkiye'de sendikalaşma mücadelesinin tarihçesini günümüzdeki sorunlarla bağdaştırmak olumlu bir yaklaşım olarak düşünülebilir. Ama bu birleştirme birbirini izleyen iki ayrı broşürde gerçekleştirilebilirdi. Çünkü yürürlükteki iş yasalarının eleştirisi sendikaların eğitim çalışmalarında işçilerin sınıf bilincine varmalarına önemli katkılarda bulunan vazgeçilmez bir konudur. Sosyal-İş'in birinci broşüründe bu konunun yeterince işlenmediği görülüyor.

İkinci broşür «Kitle örgütleri yapısı ve işleyişi» konusuna ayrılmış. Önce sınıflı toplumlarda çeşitli sınıf ve tabakaların örgütlenmelerinin, ortak sınıf çıkarlarından kaynaklandığı anlatılıyor. Kapitalizmin gelişmesi sürecinde bir avuç azınlığın dışında toplumun tüm kesimlerinin, başta işçi sınıfı olmak üzere yoksul köylülerin, memurların, teknik elemanların çalışma ve yaşam koşullarının büsbütün ağırlaştığı vurgulanıyor. Bu durumun toplumsal çelişkilerin giderek derinleşmesine ve keskinleşmesine yol açtığı ve sonuç olarak tüm emekçilerin örgütlenme bilincinin ve düzeyinin yükseldiği anlatılıyor. Daha sonra kitle örgütlerinde sık görülen iki hastalığa değiniliyor Kitle örgütlerine parti işlevi yükleyen örgütün daralmasına, zaafa uğramasına, giderek parçalanmasına yol açan anlayış eleştiriliyor. Broşürde üzerinde durulan ikinci sapma ekonomizm. Bu hastalıklara karşı kitle örgütlerinin «Kitleye dayanması», «Kitlenin somut sorunlarına eğilmesi» ve «Somut sorunlarla politika arasındaki bağı kurma zorunluluğu» özlü bir biçimde açıklanıyor.

Sermayenin işçi ve emekçilerin gerçek temsilcileri olan kitle örgütlerinin karşısına kendisine doğrudan bağlı MİSK, ÜLKÜM, ÜLKÜ BİR gibi faşist provakasyon örgütleri çıkararak emekçi kitlelere hedef şaşırtmayı amaçladığı belirtiliyor. Ayrıca sermayenin ulusal ve uluslararası düzeyde son derece örgütlü olduğu vurgulanıyor.

Broşürün son bölümü kitle örgütlerinin yapısına ve işleyiş ilkelerine ayrılmış. Bu bölümde demokratik merkeziyetçilik, eleştiri-özeleştiri, yönetici-üye ilişkileri açıklanıyor.

İkinci broşüre yönelik eleştiriler şu noktalarda toplanabilir: Toplumdaki tüm işçi ve emekçi sınıfların örgütlenme gerekliliği ve zorunluluğu üzerinde daha fazla durulabilirdi. Somut örneklerle bu gereklilik anlaşılır bir biçimde açıklanabilirdi. Ayrıca kitle örgütlerinin siyasal mücadeleki konumları ve daha önemlisi demokrasi mücadelesindeki yeri ve işlevleri mutlaka açıklanmalıydı. Sorunun güncelliği ve ivediliği gözönüne alındığında kitle örgütleri ile demokrasi mücadelesi arasındaki ilişkiyi kurmamak, eksik olmaktan da öte hata olarak nitelenmelidir.

Kitle örgütlerinin yapısı ve işleyişinin (Broşürün öncelikle Sosyal-İş üyeleri için hazırlandığı düşünülecek olursa) Sosyal-İş'in tüzüğü ve işleyişiyle somutlamak gerekirdi. Kapitalist toplumdaki konumları gözönüne alınarak sendikaların işleyişi daha da açılabilir, Türkiye'de sendikalarda görülen anti-demokratik uygulamalardan örnekler verilebilirdi. İkinci broşür üzerine son olarak şu eleştiri yöneltilebilir: Kitle örgütlerinde görülen «hastalıkları», demokratik kitle örgütlerini dar boğazlara sürükleyen, içeriğini boşaltan sapık akımları açıkça teşhir etmekten çekinmemek gerekir. Sapmalar üzerinde önemle durmak ve yeterince açıklamak gerekir. Kuşkusuz broşürler, sendikal bir örgütte ve sendika üyelerinin tümü için hazırlanmaktadır. Sendikaların kitle örgütü olması ilkesine saygılı olmak, broşürlerin aynı zamanda ideoloji mücadele araçları olduğu gerçeğini unutturmamalıdır.

Üçüncü, dördüncü ve beşinci broşürler ise ekonomi politiğe ayrılmış. Bun-

lar sırasıyla, «Üretim İlişkileri ve Toplumun Şekillenmesi», «Kapitalizm Öncesi Üretim İlişkileri» ve «Kapitalizm ve Sömürü» başlıklarını taşıyor.

İlkin, Osmanlı toplumundan günümüze üretim ilişkilerinin gelişimi ve değişimi ile sınıf mücadelesi özetleniyor. İlkel komünal toplum, artık ürünün ortaya çıkışı, özel mülkiyetin ve sınıfların doğuşu ile köleci topluma geçiş ve feodal topluma dek uzanan gelişmeler anlatılıyor. «Kapitalizm ve Sömürü»de ise, feodal toplumun çözülüşü ve kapitalizmin doğuşu, burjuva devrimleri ve genel olarak kapitalist sömürü mekanizmasının işleyişi açıklanıyor.

Ekonomi politiğe ayrılan broşürlerde üretim, üretim araçları, üretim güçleri v.b. kavramlar net bir biçimde tanımlanmalı, örnekler verilerek açılmalıdır. Örneğin, «toplumların gelişmelerinin belirli bir aşamasında üretim ilişkilerinin üretim güçlerindeki gelişmeyi engellediğini ve gerici bir nitelik kazandığını» belirtmek yetmez. Bu gerçeği, geçmişten ve günümüzden verilecek somut örneklerle canlandırmak gerekir. Bilimsel sosyalizmin klasikleri, bu konuda da tükenmez bir kaynaktır. Yine örneğin ücretin, emeğin değil, işgücünün karşılığı olduğu gerçeğini belirtmek yetmez, somut olarak inandırıcı, ikna edici biçimde açıklamak gerekir. Ücretin emeğin karşılığı olmadığını anlatabilmek ise, öncelikle emek, işgücü, değer, fiyat ve ücret kavramlarını yeterli ayrıntıda tanımlamakla mümkündür.

Sosyal-İş Sendikası'nın ekonomi politiğe ilişkin broşürlerinde temel kavramların açıklanmasına gereken özenin gösterilmediği görülüyor. Bazı tanımlamalar konu içinde eritilerek yapılmaya çalışılmış. Ancak bu açıklamalar yeterli olmamış ve üstelik kopukluğa, dağınıklığa ve yer yer tekrarlara yol açmış.

Eleştiriye başlarken, broşürleri yazıya dökmeden önce özenli bir plan yaparak konunun derinliği içinde öncelikleri saptamak ve anlatımda buna bağlı kalmak gerektiği vurgulanmıştı. İşlenen konunun en temel ve vazgeçilmez yanlarına gerekli ağırlığı verebilmek ve konunun özünü boğmamak ancak böylelikle mümkün olabilir. Özellikle «Kapitalizm ve Sömürü» broşüründe böyle bir planın eksikliği ve bunun olumsuz sonuçları kolayca görülüyor.

Sosyal-İş'in eğitim broşürlerinin sonuncusu, sınıf ve kitle sendikacılığı konusuna ayrılmış. Sendikalarda sınıf mücadelesinin üç yönlü bütünlüğünün kavranmasının ve yaşama geçirilmesinin sınıf sendikacılığı ilkelerinin özü olduğunu vurgulayan broşür kendi kendisini şöyle tanıtıyor:

«... İşkolumuzun işçilerinin ortak sınıf çıkarları temelinde kitlesel örgütlenmesini sağlamak durumundayız. Bu görevimizi yerine getirirken, hareketin bütünü içinde taşıdığımız sorumluluğun bilinci ile sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerini doğru olarak ortaya koymak kadar, hayata geçirmek konusunda da titiz ve tutarlı bir uygulayıcı olmak zorundayız. Bulunduğumuz yönetim kademesinde, temsilci olduğumuz işyerinde, bir üye olarak çalıştığımız büroda, atelyede, bir bütün olarak sendikal hareket içinde. Bunun için de böyle bir broşürün hazırlanması, günümüz koşullarında ertelenmez bir görev olmuştur.»

Sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışı bütünlük içinde ele alınıp ilkesel olarak açıklanırken, günümüz Türkiye'sinde ilerici sendikal hareketin karşı karşıya bulunduğu sorunlar Sosyal-İş somutundan da örneklenerek açıklanıyor. Sınıf savaşının «üçlü sacayağı» olarak nitelendirilen ekonomik politik ve ideolojik mücadelenin içiçeliği ve bütünlüğü özlü bir yaklaşımla anlatılıyor. İşçi sınıfının partisinin ve sendikaların birbirini tamamlayan ama birbirinden farklı işlevleri, parti-sendika ilişkileri ele alınıyor.

Kuruluş ilkeleri sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışına dayanan DİSK'in bugün de tabanındaki mücadele birikimi ve potansiyeli ile Türkiye işçi sınıfının ilerici sendikal hareketini temsil etme niteliğini sürdürdüğünü vurgulayan broşür, doğuşundan bu yana DİSK'e ve DİSK ilkelerine yönelik iç ve dış saldırıları değerlendiriyor.

Sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerinin ancak, tasfiyecilik, ekonomizm, bürokratizm, anarko sendikalizm gibi sapmalarla mücadele içinde korunup geliştirilebileceği belirtildikten sonra, Türkiye işçi sınıfının ekonomik-demokratik mücadele birliğinin sağlanması sorunu üzerinde duruluyor. Bu konuda DİSK'in son yıllarda izlediği tasfiyeci politika, Petrol Kimya-İş, Turizm-İş, Keramik-İş ve Sosyal-İş somutunda örneklenerek şöyle deniyor:

«... İşçi sınıfının birliği, sınıf çıkarları temelinde birliktir. Daha etkin ve tutarlı mücadele için birliktir. Tabanın söz ve karar sahibi olması ilkesi, sendika içi demokrasi, bir bütün olarak sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri, DİSK'in kuruluş ilkeleridir. DİSK'i DİSK yapan ilkelerdir. İçi boş, tekrarlanan kalıp laflar değil... Bu ilkeler hareketler, mücadeledir. DİSK tabanında giderek artan bilinçleri ve sayıları ile sosyalist işçiler, DİSK içindeki ilerici sendikalar, sendikacılar, bu ilkelerin kağıtta kalmaması yolunda, korunması hayata geçirilmesi yolunda görev başındadır. Sosyal-İş Sendikası DİSK ilkelerini DİSK'te hakim kılma mücadelesini sürdürmeye kararlıdır, bu mücadelenin içindedir.»

SONUÇ VE ÖNERİLER:

Sosyal-İş'in eğitim broşürleri, belirli eksikliklerı içinde taşımasına karşın geliştirilmesi gereken ilk kalıcı ve olumlu adımlar olarak değerlendirilmelidir. Bu örnekler üzerinde tartışma açılmalı, okuyucu kitlesinin ve öncelikle sendika üyesi işçilerin eleştiri ve önerilerinin alınması sağlanmalıdır.

Bundan sonraki broşür çalışmalarında, konuları yazıya dökmeden önce, değişik işçi grupları ile eğitim seminerlerinde tartışmak, çok yönlü yarar sağlayacaktır. İlkin, sendikanın üye kitlesine yönelik geçerli anlatım biçimlerini bulma ve geliştirme olanağını verecektir. Bu yolla, konunun sendika üyesi işçilerin katkıları ile, aktaracakları gözlemler, deneyler ve örneklerle zenginleşmesi sağlanacaktır. İşlenen konunun genişliği içinde boğulmadan, en temel ve can alıcı yönlerini öne çıkaran belirli bir plan içinde hazırlanması kolaylaşacaktır. Sendika üyesi işçilerin, konuya ilişkin öncelikle yıkılması gereken yanlış bilgilenmelerinin hangi noktalarda yoğunlaştığı saptanabilecek, ilgi alanlarını yakalama olanağı doğacaktır. Broşür konularının saptanmasından ve yazıya dökülmesinden önce, öngörülen konu dizinine bağlı eğitim seminerleri yapılması, üye kitlesinin sendikal ve politik bilinç düzeyini, somut sorunlarını ve gereksinmelerini gerçekçi bir biçimde saptamayı sağlayacaktır.

Somut ve ivedi taleplerle ulaşılması amaçlanan talep düzeyi arasındaki dengeyi, güncel olaylar ve somut sorunlarla genel doğrular arasındaki bağı kurabilmek, işçilere yönelik broşürlerde başarının anahtarıdır. Bunu gerçekleştirmenin temel güvencesi ise bilimsel sosyalizmin ilkelerine bağlı kalmak ve somut pratikte yaratıcı bir biçimde uygulamaktadır. «Ne anlatılmalı, nasıl anlatılmalı?» sorusunu işçilere sınıf bilinci kazandırma amacı ışığında ve bilimsel sosyalizmin kılavuzluğunda cevaplama çabası içinde olmaktır.

Bilindiği kadarı ile, Sosyal-İş Sendikası eğitim broşürleri yayınını bundan sonra da sürdürecektir. Yayınlanması düşünülen broşürler tamamlandıktan sonra tümünün tek kitap halinde bütünleştirilerek yeniden yayınlanması öngörülmelidir. Alınacak eleştiri

ve öneriler ışığında konuların tek bir bütün içinde yeniden sistematize edilerek yetkinleştirilmesi yararlı olacaktır.

İleride farklı **düzeydeki** işçi kesimleri için konu **dizini ve** içeriği farklı broşürlerin yayınlanması düşünülebilir. Sonuç olarak denilebilir ki, Sosyal-İş'in eğitim broşürleri, işçilere yönelik eğitim yayınları tartışmasına yeni açılımlar sağlayan, okunması ve üzerinde durulması gereken yayınlardır.

AYŞE OKUTAN

——oOo——

DÜZELTME

Dergimizin 9. sayısında yayınlanan «Türkiye Komünist Partisi Programı» yazısında yer alan dizgi yanlışlıklarından başlıca üçünün aşağıdaki biçimde düzeltilmesini okuyucudan rica eder, özür dileriz.

S. 282, 3. paragrafın son satırındaki parantezin içinde, K. N. Brutens'den hemen sonra, «**National Liberation Revolutions Today,** Progress Publishers, Moskova, 1977» yer alacak.

S. 285, sondan 10. satır «tamamlanmış» olacak.

S. 388, sondan 10 ve 13 üncü satırların arasına, «karşıt kamplara bölmesi zorunlu değildir. Bu nedenle burjuvazi» sözcükleri girecek.

YURT ve DÜNYA

10
Cilt 4
1978

Contents

- «Revclutionolism» on Behalf of Ćopitolism
- The Present Stage of Socialist Movement and the Program of the TCP
- Argentina: Military Dictatorship Controlled by Emperiolism
- Opinions on the «Belshevisation» of the FCP (A Historical Report)
- Reminiscences from Lenin by Clara Zetkin
- The Organisation «Mürettibini Osmani» and the Newspaper «Bugün» (Historical Documents)
- A Review on Füruzan's «Yeni Konuklar» (A. Study on the Turkish Workers in Germany)
- A Review on Şişmanof's «A Short History of the Turkish Working Class and Socialist Movement, 1908 - 1965»
- A. Review on twe Books Concerning Theater:
  «Gerçekçi Tiyatro Sözlüğü» (Realistic Dictionory of Theater) by Aziz Çalışlar
  «İşçi Tiyatroları Ajitprop Topluluklar» (Workers' Theaters Agitprop Groups) by Armin Kammrad, Frank Rainer Scheck
- Critical Analysis on the Publications of the Trade Unions

———oOo———

- «Revolutionnaires» qui agissent au nom du capitollsme
- Le Niveau Actuelle du Mouvement Sociallste et le Programme de PCT
- Argentine: Dictatorlat militaire guidée par l'imperialisme
- Quelques reflexions sur la «Bolchevisation» du PCF (Un rapport historique)
- Mémoires de Lenin - Clara Zetkin
- L'organisation «Mürettibini Osmani» et le journal «Bugün» (Documents historiques)
- Un critique sur le livre «Yeni Konuklar» de Füruzan (Le livre parle de la situation des Ouvriers de Turquie qui sont en Allemagne Féderale)
- Un critique sur le livre «Bref Histoire de lo Classe Ouvriere et du Mouvement Socialiste de Turquie» (1908 - 1965) de Şişmanof
- Un critique qui concerne 2 livres sur le theatre:
  — Dictionnaire du Theatre Realiste (Aziz Çalışlar)
  — Les Theatres Ouvriers (Equipes Ajit-Prop)
  Armin KAMMRAD, Frank Rainer SCHECK
- Une analyse critique sur les brochures destinées aux ouvriers syndiqués.

yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

türkiye işçi partisi merkez eğitim bilim ve araştırma bürosunca hazırlanmıştır

'YENİ KONUKLAR'
mehmet demiray

'TÜRKİYE İŞÇİ SINIFI VE SOSYALİST HAREKETİ KISA TARİHİ (1908 -1965)'
ilhan akalın

'GERÇEKÇİ TİYATRO SÖZLÜĞÜ' VE 'İŞÇİ TİYATROLARI - AJİT - PROP TOPLULUKLAR'
yılmaz onay

İŞÇİLERE YÖNELİK YAYINLAR VE SOSYAL-İŞ BROŞÜRLERİ
ayşe okutan

30 TL.